

A POLITIKAI ELEMZÉS EGYES GYAKORLATI ASPEKTUSAI TANSEGÉDLET A POLITIKATUDOMÁNYOK ALAPSZAKOS HALLGATÓK RÉSZÉRE

Hajzer Gergő, PhD hallgató
Dr. Löffler Tibor, egyetemi docens
Dr. Merkovity Norbert, adjunktus
Dr. Révész Béla, egyetemi docens
Dr. Soós Edit, habilitált egyetemi docens
Stumpf Péter Bence, tudományos segédmunkatárs

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Politológiai Tanszék

2018

ISBN 978-963-306-611-9

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Szerzők

Hajzer Gergő, PhD hallgató (9. fejezet)

Dr. Löffler Tibor, egyetemi docens (5. és 6. fejezet)

Dr. Merkovity Norbert, adjunktus (8. fejezet)

Dr. Révész Béla, egyetemi docens (7. fejezet)

Dr. Soós Edit, habilitált egyetemi docens (2. fejezet)

Stumpf Péter Bence, tudományos segédmunkatárs (3. és 4. fejezet)

Tartalomjegyzék

Tartalom

1. Az Európai Unió intézményei, az EU és Magyarország viszonya.....	6
1.1. Európai Tanács	7
1.2. Európai Bizottság	7
1.3. Európai Parlament	8
1.4. A Tanács.....	9
1.5. Az Európai Unió tanácsadó szervei.....	10
1.6. Az Európai Unió Bírósága	10
1.7. Az uniós ügyek magyarországi kormányzati koordinációja	11
1.8. Gyakorlati feladatok.....	14
1.9. Irodalom	14
2. A magyar Országgyűlés működése	15
2.1. Az Országgyűlés szervezete és funkciói	15
2.1.1. Az országgyűlési képviselők és a képviselőcsoportok.....	16
2.1.2. Az Országgyűlés tisztségviselői és a bizottságok	16
2.1.3. Az Országgyűlés megbízatásának megszűnése.....	17
2.1.4. A parlamenti többség	17
2.2. A parlamenti döntéshozatal folyamata.....	18
2.2.1. Az interpelláció	18
2.2.2. Az azonnali és az írásbeli választ igénylő kérdés	19
2.2.3. A határozatok és a bizalmatlansági indítványok	19
2.2.4. A törvényalkotás folyamata	20
2.3. Irományok nyomon követése a gyakorlatban.....	21
2.4. Gyakorlati feladatok.....	23
2.5. Irodalomjegyzék.....	23
3. Választási eredmények elemzése	23
3.1. Bevezetés.....	23
3.1.1. A választási eredmények elemzésének jelentősége	23
3.1.2. A választási rendszer	24
3.1.3. Az adat – Az elemzés alapeleme	24
3.2. Alapvető statisztikai mutatók	25
3.2.1. Átlag	25
3.2.2. Medián.....	26
3.2.3. Szórás	26

3.3. Választáspolitikai mutatók	27
3.3.1. Arányosság	27
3.3.2. Effektív pártszámok	30
3.3.3. Volatilitás	31
3.4. Gyakorlati feladatok	31
3.5. Irodalomjegyzék	32
4. Legitimációs háború	32
4.1. Legitimációelméleti megjegyzések	32
4.2. Delegitimációs háború 2002-2010	33
4.3. Delegitimációs háború 2010-2018	37
4.4. Gyakorlati feladatok	37
5. Táborosodás és táborosítás	38
5.1. Táborosodás a baloldalon	38
5.2. A jobboldal: táborosodás a táboron belül	39
5.3. „Egy a tábor, egy a zászló” – dominancia a korlátozottan plurális jobboldalon	42
5.4. Gyakorlati feladatok	43
6. Az állampolgári jogok védelme és a titkosszolgálatok	43
6.1. Értékkonfliktusok a titkosszolgálatok történeti változásai során	43
6.2. A egyéni autonómia és a jogi szabályozás dilemmái	45
6.3. Megoldások és megoldatlanságok a hazai szabályozásban	47
6.4. Gyakorlati feladatok	51
6.5. Irodalom	51
7. A populista nyelvezet Európában és Magyarországon	51
7.1. Bevezető	52
7.2. A populista korszellem	52
7.3. A populizmus értelmezési keretei	53
7.4. Az üres populizmus	54
7.5. A populizmus arcai	54
7.6. Gyakorlati feladatok	57
7.7. Irodalomjegyzék	57
8. Médiafigyelés módszertana	58
8.1. Bevezetés	58
8.2. A média-monitoring fogalma	58
8.3. A médiafigyelés	59
8.4. A médiaelemzés	61
8.4.1. Mennyiségi szempontok	61
8.4.2. Minőségi szempontok	62

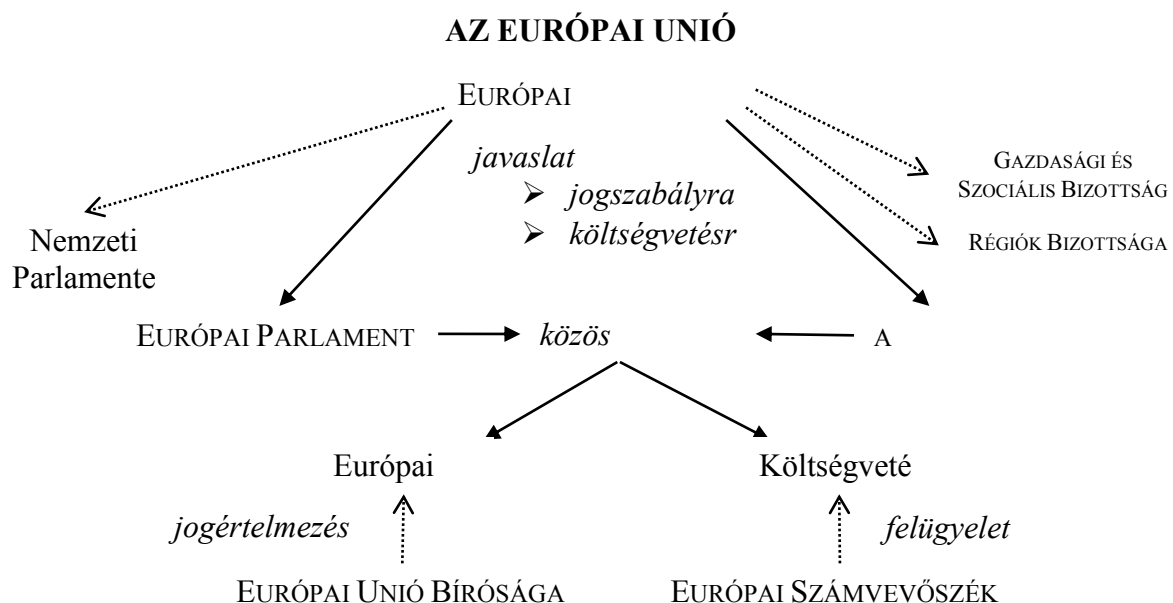
8.4.3. Dinamikus szempontok	63
8.5. Összefoglalás.....	63
8.6. Gyakorlati feladatok.....	63
8.7. Felhasznált és ajánlott irodalom	64

1. Az Európai Unió intézményei, az EU és Magyarország viszonya

Az Európai Unió sajátos *sui generis* intézményrendszere a szupranacionalizmus és a kormányköziség ismérveivel egyaránt jellemezhető. A kormányzás megoszlik a nemzeti és a uniós szint között. Míg a kormányköziség a nemzeti szuverenitás teljes körű megőrzésének az elvén alapul, a szupranacionalizmus olyan szorosabb együttműködési módszer, amely a tagállamok szuverenitása egy részének közös gyakorlását feltételezi. (Arató – Koller, 2015: 17.)

A Lisszaboni Szerződés szerinti jogrend jellemzője, hogy az EU önálló jogi személyiséget és saját intézményrendszert kapott. Intézményrendszere háromféle jogállású szervek összességét jelenti: az EU intézményei, az EU tanácsadó szervei és az EU egyéb szervei.

Az Európai Unió intézményei a következők: 1. Európai Tanács, 2. Európai Bizottság, 3. Európai Parlament, 4. a Tanács, 5. Európai Unió Bírósága, 6. Európai Központi Bank, 7. Számvevőszék. A jogalkotásban jelentős nyomásgyakorló szerepet tölt be az EU két tanácsadó testülete: a Régiók Bizottsága és a Gazdasági és Szociális Bizottság.

Az uniós jogszabályok nagy többsége az ún. rendes jogalkotási eljárással kerül elfogadásra. Ebben a folyamatban az Európai Parlament és a Tanács társ-jogalkotói hatáskörrel rendelkezik. Az Európai Bizottság a jogszabálytervezetet elküldi a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek, valamint az Európai Unió két tanácsadó szervének, a Régiók Bizottságának és a Gazdasági és Szociális Bizottságnak. A Bizottság által előterjesztett jogszabálytervezet alapulhat a Tanács, az Európai Tanács, az Európai Parlament vagy az európai polgárok felkérésén,¹ de a Bizottság saját kezdeményezésként is előterjeszthet jogalkotási javaslatot. A Lisszaboni Szerződés hatályba lépése óta (2009) az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak megküldött jogalkotási aktusok tervezetét továbbítani kell a nemzeti parlamenteknek is. (EUMSZ 1. sz. Jegyzőkönyv,

¹ Az európai polgári kezdeményezés révén az uniós polgárok is felkérhetik a Bizottságot jogalkotási javaslat benyújtására, ha a benyújtott kezdeményezést legalább egymillió – a 28 uniós tagország közül legalább 7-ből származó – polgár támogatja. Ezek a kezdeményezések közérdekű nyilvános vitákat indíthatnak.

2009: 2. cikk) A jogi aktusok zömében az Európai Parlament a leadott szavazatok egyszerű többségével dönt a javaslatokról, a Tanács pedig minősített többségi szavazással.²

1.1. Európai Tanács

Az Európai Tanács az Unió csúcsszerve, a tagállamok állam- és kormányfőit magában foglaló legmagasabb szintű politikai döntéshozatali fórum, ahol a tagállami érdekek legmagasabb szintű képviseletére van lehetőség. Az Európai Tanács nem jogalkotó intézmény, a döntései stratégiai és politikai jellegűek.

Az állandó elnök tisztségét a Lisszaboni Szerződés hozta létre. 2009 óta az állandó elnököt az állam- és kormányfők választják minősített többséggel két és fél éves időtartamra, amely egy alkalommal megújítható. Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSz) 15. cikke értelmében az elnök feladata az Európai Tanács üléseinek az előkészítése, összehívása és vezetése, valamint a konszenzus biztosítása az Európai Tanácson belül.

Az Európai Tanács alapvető feladata a stratégiai jellegű célok kitűzése, az EU legfontosabb fejlődési irányainak kijelölése. Az Európai Tanács elnökének összehívására félévente kétszer ülésezik – ha a Szerződések eltérően nem rendelkeznek –, konszenzussal dönt. A döntéseket az egyes ülések után kiadott következtetések tartalmazzák, amelyek közvetlenül nem bírnak kötelező erővel.

1.2. Európai Bizottság

Az Európai Bizottság politikailag független intézmény, amely az Unió egészének érdekeit képviseli. Az elnevezés kettős értelemben használatos: Európai Bizottság alatt értjük a huszonnyolc főből álló biztosok testületét, amelybe minden tagállam egy biztosot delegál, de az elnevezés jelenti a teljes adminisztrációt is (főigazgatóságok és más, a biztosok által irányított adminisztratív szervek összességét), amely több mint harmincezer fős hivatali apparátust foglalkoztat.

Az Európai Bizottság elnökét az Európai Parlament tagjainak többségével választja meg, az Európai Tanács nevezi ki minősített többséggel öt évre. Tagjai az egyes tagállamok által jelölt biztosok. A Bizottság elnöke dönt arról, hogy melyik biztos melyik szakpolitikai területért legyen felelős. A nagy tagállamok már a jelöléskor a kulcspozíciók (regionális politika, mezőgazdaság, pénzügyek) megszerzésére törekednek.

A Bizottság kvázi-kormány jellegéből adódóan a Bizottság politikai felelősséggel tartozik az Európai Parlamentnek, melynek joga van bizalmatlansági indítvány elfogadásával feloszlatni a testületet. A Bizottság képviselői az Európai Parlament valamennyi ülésén részt vesznek, ahol indokolniuk kell a jogszabálytervezeteket, választ adnak a parlamenti képviselők írásbeli vagy szóbeli kérdéseire.

² Az Unió jogi aktusai: a rendelet (minden tagállamban kötelező erejű és közvetlenül alkalmazandó); az irányelv (az elérendő célt határozza meg, a tagállamok döntenek arról, hogy a célt milyen eszközzel kívánják elérni); a határozat (teljes egészében kötelező); valamint az ajánlások és a vélemények, amelyek nem kötelező erejűek.

A Bizottság feladat- és hatáskörét az Európai Unióról szóló Szerződés 17. cikk (1) bekezdése a következők szerint határozza meg. A Bizottság előmozdítja az Unió általános érdekeit, és ennek érdekében megteszi a megfelelő kezdeményezéseket. A Bizottság gondoskodik a Szerződések, valamint az intézmények által a Szerződések alapján elfogadott intézkedéseknek az alkalmazásáról. Az Európai Unió Bíróságának ellenőrzése mellett felügyeli az uniós jog alkalmazását. Végrehajtja a költségvetést és irányítja a programokat. A Szerződésekben meghatározott feltételek szerint koordinatív, végrehajtó és igazgatási feladatokat lát el, ellátja az Unió külső képviseletét.

Az Unió jogalkotási aktusait kizárólag a Bizottság javaslata alapján lehet elfogadni, és a Bizottság felelős az új európai jogszabályokra irányuló javaslatok kidolgozásáért. A Bizottság határozza meg, hogy az uniós joganyag mely területein van szükség a hatályos szabályozás javítására. A minőségi jogalkotás azt hivatott biztosítani, hogy a jogalkotás és a szakpolitikai döntéshozatal nyitott és átlátható legyen. Ezért a Bizottság állandó kapcsolatot tart fenn különféle érdekcsoportokkal. Az érdekelt felek, a kormányok, a vállalkozások, a civil szervezetek és a polgárok véleményének a becsatornázása a jogalkotási, illetve a szakpolitikai döntéshozatali folyamatba annak érdekében történik, hogy a vállalkozásokra, a polgárokra és a közigazgatási intézményekre a lehető legkevesebb teher nehezedjen a szabályozásból következően. (COM(2015) 215 final)

1.3. Európai Parlament

Az Európai Parlament az Európai Unió egyetlen közvetlenül választott intézménye, amely hozzájárul az európai jogalkotás demokratikus legitimitásának biztosításához. Az európai parlamenti választásokat ötévente tartják, összesen mintegy 380 millió választásra jogosult polgár adhatja le voksát.

Az Elnökséget – melynek feladata a képviselőket, a Parlament belső szervezetét és a Főtitkárságot érintő döntések meghozatala – az elnök, a 14 alelnök, valamint a szavazati joggal nem rendelkező quaestorok (szervezeti és pénzügyi döntések) alkotják. A nemzeti hovatartozás – legalább is jogi értelemben – a parlamenti munka során elveszti jelentőségét, mert a képviselők a parlamenti frakciókat valamely politikai csoportosuláshoz való csatlakozás alapján alakítják meg, amelyek közül hagyományosan a legnagyobb az Európai Néppárt és az Európai Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége.

Az Elnökök Értekezlete a Parlament elnökéből és a képviselőcsoportok elnökeiből áll. Az Elnökök Értekezlete határoz a parlamenti munka szervezéséről és a jogalkotás tervezéséről, felel az EU más intézményeivel és szerveivel, valamint a nemzeti parlamentekkel való kapcsolattartásért és elkészíti az Európai Parlament ülései napirendjének a tervezetét. Ez a fórum jelöli ki az egyes jogi aktusok parlamenti döntéshozatal során felelős képviselőjét, az ún. rapporteur-t (jelentéstevő).

A működés folyamatoságát a parlamenti bizottságok biztosítják, amelyek állandó jelleggel vagy csupán ideiglenesen működnek. Az állandó bizottságok működési területe lefedi az Európai Unió szakpolitikáit. A bizottsági munka koordinálásában meghatározó szerepet játszik a Bizottsági Elnökök Értekezlete. (Tuka, 2004: 63-64.)

A Parlament feladatai a következők:

1. A Tanáccsal megosztva gyakorolja a jogalkotói hatáskört. Az EUSz 16. cikke kimondja, hogy „Az Európai Parlament a Tanáccsal közösen ellátja a jogalkotási és költségvetési feladatokat.”
2. A Tanáccsal közösen felügyeli az uniós költségvetést, ezáltal befolyásolhatja az EU kiadásait is.
3. Demokratikus felügyeletet gyakorol a többi uniós intézmény, elsősorban a Bizottság felett. Jóváhagyhatja vagy elutasíthatja a Bizottság elnökének és a biztosoknak a kinevezését.

A 2014-es európai választás eredményeként Magyarországról tizenkét képviselő a konzervatív Európai Néppárt, négy az Európai Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége, két képviselő a Zöldek Európai Szabad Szövetség képviselőcsoportjához tartozik. Három képviselő független képviselőként dolgozik.

1.4. A Tanács

A Tanács kormányközi szerv, a szakpolitikai döntéshozatal és jogalkotás legfőbb intézménye. Tagjai a tagállamok kormányainak szakminiszterei. A Tanácsot alkotó miniszterek a saját, demokratikusan megválasztott tagállami szerveiknek tartoznak felelősséggel. Ez garantálja a Tanács döntéseinek demokratikus legitimitását. Székhelye Brüsszel, azonban a soros elnökséget adó tagállamban is tarthat informális üléseket.

A Tanács jogi értelemben egységes, de ténylegesen 10 különböző formációban működő testület. Az Általános Ügyek Tanácsa (ÁÜT) koordinációs szerepet tölt be, feladatkörébe tartoznak a szervezeti és az igazgatási ügyek. A Külügyek Tanácsa (KÜT) határozza meg az Európai Unió külső tevékenységét, a Gazdasági és Pénzügyek Tanácsa (ECOFIN) gazdaságpolitikával és pénzügyekkel, ezen belül az eurózóna ügyeivel foglalkozik. További formációk: Bel- és Igazságügyi Tanács (BIÜT), Foglalkoztatási, Szociálpolitikai, Egészségügyi és Fogyasztóvédelmi Tanács (EPSCO), Versenyképességi Tanács (VKT), Közlekedési, Távközlési és Energiaügyi Tanács (TTE), Mezőgazdasági és Halászati Tanács (AGRI), Környezetvédelmi Tanács (ENVI), Oktatási, Ifjúsági, Kulturális és Sportügyi Tanács (EYC).

A Tanács minősített többséggel határoz. 2014. november 1-jétől a jogszabályi előterjesztés elfogadásához a Tanács tagjai legalább 55 %-ának – legalább tizenöt tag által leadott, egyben az Unió népességének legalább 65 %-át kitevő tagállamokat képviselő – szavazata szükséges. A Tanács munkáját segítik a különböző „szakbizottságok” és „munkacsoportok”, amelyek feladata az Európai Bizottság által előterjesztett jogszabálytervezetek megvitatása, az uniós, a nemzeti és a lobbierdekek ütköztetése, kompromisszumok keresése, ily módon előkészítve a Tanács döntéseit. (Simon, 2009: 59.)

A Tanács elnökségét félévente más-más tagállam tölti be.³ Az EUSz 16. cikk (9) bekezdése kimondja, hogy „A Tanács különböző formációinak elnökségét, a Külügyek Tanácsának kivételével, a Tanácsban részt vevő tagállami képviselők látják el egy egyenjogúságon alapuló rotációs rendszer szerint.”

³ 2011. első félévében a magyar EU elnökség lebonyolításában az EU ügyekért felelős államtitkárság, az EKTB és a minisztériumok uniós ügyekkel foglalkozó szervezeti egységei, valamint a Magyar Állandó Képviselőtöltött be koordinatív szerepet.

Tagállami érdekérvényesítés a Tanácsban a diplomáciai testületeken keresztül történik. Az Állandó Képviselők Bizottsága a tagállamok Európai Unióhoz akkreditált nagyköveteiből áll. Feladata az Európai Bizottság döntési javaslatainak a megvitatása, valamint a Tanács üléseinek előkészítése. A tagállami álláspontok kialakításában kulcsszerepet betöltő COREPER (Comité des Représentants Permanents) folyamatos kapcsolatban áll a delegáló kormányokkal, minisztériumokkal. (Soós, 1999: 69.)

1.5. Az Európai Unió tanácsadó szervei

Az Európai Parlamentet, a Tanácsot és az Európai Bizottságot a Régiók Bizottsága (RB), valamint a Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) segíti tanácsadói minőségben.

Az Római Szerződés (1957) hozta létre a Gazdasági és Szociális Bizottságot (EGSZB). Tagjait a tagállamok javaslatára a Tanács nevezi ki ötéves időtartamra. A 12 fős magyar delegáció az EUMSZ 300. cikkének megfelelően a munkaadók és a munkavállalók szervezetei, valamint a civil társadalom egyéb területei, így különösen a gazdasági és társadalmi élet, az állampolgári részvétel, a szakmai és a kulturális területek reprezentatív szereplőit tömörítő szervezetek képviselőiből áll.

Az Európai Unióról szóló Szerződés (1992) rendelkezése értelmében (TEU, 1992: Art. 198a) a Régiók Bizottsága a regionális és helyi hatóságok 350 képviselőjéből áll, akik valamely regionális vagy helyi testületben választással nyert képviselői megbízással rendelkeznek vagy valamely választott testületnek politikai felelősséggel tartoznak. Minden tagállam nemzeti hatáskörben, az RB Eljárási Szabályzatának megfelelően választja ki képviselőit. Magyarországon a megyei és települési önkormányzatok 12 választott képviselője az RB tagja.

A Régiók Bizottsága fontos tényező a demokrácia megszilárdításában, az EU demokrácia deficitjének csökkentésében és a döntéseknek az állampolgárokhoz való közelebb vitelében. A Bizottság, a Parlament és a Tanács nem köteles elfogadni a Régiók Bizottságának és az EGSZB-nek a véleményét, de mindenképpen konzultálniuk kell a testülettel. A Régiók Bizottsága keresetet indíthat az Európai Unió Bírósága előtt, ha a jogalkotási folyamat során elmarad a kötelező konzultáció. Emellett kérheti olyan új uniós jogszabályok megsemmisítését, amelyekről az RB úgy véli, hogy megsértik a szubszidiaritás elvét, valamint olyan szakpolitikai területeket érintenek, amelyek kapcsán a Lisszaboni Szerződés szerint kötelező kikérni az RB véleményét.

1.6. Az Európai Unió Bírósága

Az Európai Unió Bírósága az Európai Unió legfelsőbb igazságszolgáltatási szerve, székhelye Luxembourg. Az 1952. évi alapítása óta biztosítja az uniós jog tiszteletben tartását a Szerződések értelmezése és alkalmazása során, gondoskodik arról, hogy az uniós jogszabályokat minden tagállam egységesen értelmezze és alkalmazza, ellenőrzi az Európai Unió intézményei jogi aktusainak jogszerűségét.

A Bíróság két fő testületből áll: egyrészt magából a Bíróságból, amely a tagállami bíróságok előzetes döntéshozatal iránti kérelmeivel foglalkozik, valamint egyes, megsemmisítés iránti keresetek és a fellebbviteli kérelmek ügyében jár el, másrészt a Törvényszékből, amely a magánszemélyek, illetve vállalatok – és kisebb részt a tagállamok – által benyújtott megsemmisítési kereseteket bírálja el.

A Bíróságot tagállamonként egy-egy bíró alkotja, így az Unió 28 nemzeti jogi rendszerének mindegyike képviselve van. A tagokat hatéves időtartamra nevezik ki. A Bíróság munkáját nyolc főtanácsnok segíti, akik indokolással ellátott véleményt adnak a Bíróság elé terjesztett ügyekről, amelynek nyilvánosnak és részrehajlás nélkülinek kell lennie. A bírák elnököt választanak ki soraikból, akinek megbízatása három évre szól. A Bíróság – az ügy súlyától és összetettségétől függően – teljes létszámban, 13 bíróból álló nagytanácsban, öttagú tanácsban vagy háromtagú tanácsban ülésezik. Az ügyek közel 60%-át öttagú tanácsok, 25%-át háromtagú tanácsok bírálják el.⁴

SZUPRANACIONÁLIS ÉS KORMÁNYKÖZI INTÉZMÉNYEK AZ EU-BAN				
intézmény	funkció	tagok	integráció	székhely
Európai Parlament	társ-jogalkotó	751/21	szupranacionális	Strasbourg
Európai Tanács	stratégiai kérdések politikai irányvonal	28	kormányközi	Brüsszel
a Tanács	társ-jogalkotó	28	kormányközi	Brüsszel
Európai Unió Bírósága	jogszolgáltatás és -értelmezés	28	szupranacionális	Luxembourg
Európai központi Bank	monetáris politika	28	szupranacionális	Frankfurt am Main
Számvevőszék	pénzügyi ellenőrzés	-	szupranacionális	Luxembourg
Gazdasági és Szociális Bizottság	tanácsadás	350/12	szupranacionális	Brüsszel
Régiók Bizottsága	tanácsadás	350/12	szupranacionális	Brüsszel

1.7. Az uniós ügyek magyarországi kormányzati koordinációja

Az Európai Unió működésének legfontosabb szereplői a tagállamok. Ők írják alá az alapító szerződéseket, illetve azok módosítását, kulcsfontosságú szereplők a közösségi jogalkotásban, valamint a közösségi szakpolitikák és a közösségi jog végrehajtásában. Ezért a szakpolitika-formálás folyamán a tagállamok törekvése az, hogy a saját nemzeti érdekeiket jelenítsék meg, számukra előnyös módon befolyásolják a napirendképzést, a szakpolitikai alternatívák kidolgozását és a döntéshozatalt. Éppen ezért a tagállamok számára kulcskérdés, hogy biztosuk és (lehetőleg magasabb pozícióban lévő) tisztviselőik révén be legyenek ágyazva a Bizottság döntés-előkészítési folyamatába, és támogatókat keressenek formális és informális úton a Tanácsban és az Európai Tanácsban is a saját elképzeléseikhez. (Koller - Arató, 2016: 37.)

I.

⁴ Magyarország, mint minden tagállam ellen zajlanak ún. kötelezettségszegési eljárások. A Bizottság (vagy ritka esetben valamely tagállam) akkor kezdeményezhet ilyen eljárást, ha megalapozottan feltételezi, hogy egy tagállam nem tesz eleget az uniós jog által előírt kötelezettségének. A Bíróság megvizsgálja az állításokat, és ítéletet hoz az ügyben. Elmarasztaló ítélet esetén a tagállamnak késedelem nélkül meg kell szüntetnie a kötelezettségszegést, ha el akarja kerülni, hogy a Bíróság pénzbüntetést szabjon ki rá.

A Kormány tagjainak feladat és hatásköréről szóló 152/2014 (VI. 6.) Korm. rendelet az európai uniós ügyek koordinációját a Miniszterelnökséget vezető miniszterre bízta. Az Európai Unió döntéshozatali tevékenységében való kormányzati részvétel összehangolása tárcaközi koordinációt igényel. Az ebben résztvevő szerv a Kormány, a Miniszterelnökséget vezető miniszter, az általa vezetett európai uniós ügyekkel összefüggő tárcaközi értekezlet, a közigazgatási államtitkári értekezlet, az Európai Koordinációs Tárcaközi Bizottság (EKTB), valamint az EKTB szakértői csoportjai.

Az Európai uniós ügyekért felelős államtitkárság 2014. december 8-án került át a Külgazdasági és Külügyminisztérium szervezeti struktúrájából a Miniszterelnökségre. Jelenleg az európai uniós politikák kialakításáért és koordinációjáért felelős államtitkár látja el a miniszter feladat- és hatáskörébe tartozó uniós politikákkal kapcsolatos ügyeket. Feladata az európai uniós tagsággal kapcsolatos kormányzati tevékenység általános koordinációja, képviseli a kormányt az EU intézményei előtt, az Általános Ügyek Tanácsa ülésein, valamint részt vesz az Európai Tanács ülésein. (14/2018. (VII. 3.) MvM utasítás: 45-52. §)

Az Európai uniós kapcsolatokért felelős államtitkárral együttműködésben ellátja az európai uniós kormányulések szakmai előkészítését, felelős a Kormány európai uniós politikájáért, az európai uniós tagsággal összefüggő feladatokért, az Európai Unió döntéshozatali eljárásában képviselendő tárgyalási álláspont kialakításáért és koordinációjáért. A Kormány kiemelt célja az EU intézményrendszerével történő szorosabb együttműködésen túl a 27 tagállam brüsszeli állandó képviselétével és a tagállamok kormányaival történő közvetlen kommunikáció megerősítése.

Az európai kormányzás hazai központja az Európai Koordinációs Tárcaközi Bizottság. Az EKTB általános feladata az európai uniós ügyek kormányzati koordinációja, valamint az európai uniós tagságból fakadó feladatok szakmai előkészítésének, végrehajtásának koordinálása és ellenőrzése, továbbá a képviselendő tárgyalási álláspontok előkészítése és összehangolása. Feladatai közé tartozik az Európai Unió intézményeiben, elsősorban a Tanács különböző fórumain és az Európai Bíróság elé kerülő ügyekben képviselendő magyar álláspont kialakítása, valamint az Országgyűléssel folytatott egyeztetési eljárás tárgyalási álláspontjainak az előkészítése. Az EKTB elnöke a Miniszterelnökség európai uniós politikák kialakításáért és koordinációjáért felelős államtitkára.

A Miniszterelnökség szervezeti struktúrájának része Magyarország Európai Unió melletti Állandó Képvisellete. Elsődleges feladata a magyar érdekek hatékony képviselése során az Európai Unió döntéshozatali eljárásaiban a magyar álláspont kialakításában és képviselében való részvétel. Felügyeletét a Miniszterelnökség európai uniós politikák kialakításáért és koordinációjáért felelős államtitkára látja el, szervezeti felépítése leképezi a teljes magyar kormányzati struktúrát.

II.

Az Országgyűlés a Kormány tevékenységét az Európai Unióban kétféleképpen ellenőrizheti. A 2012. évi XXXVI. tv. 64. § (2) értelmében a Kormány bármely európai uniós tervezettel kapcsolatban megküldheti javaslatát az Országgyűlésnek, és arról egyeztetést kezdeményezhet. Az egyeztetési eljárás célja, hogy az Országgyűlés is állást foglalhasson arról, hogy a magyar álláspont milyen tartalommal jelenjen meg az Unió kormányzati részvétellel működő

intézményeinek döntéshozatali eljárásában. A Kormány az európai uniós döntéshozatal során képviselendő álláspontját az Országgyűlés állásfoglalásának alapulvételével alakítja ki.

A végrehajtó hatalom uniós tevékenységének másik ellenőrzési formája a Kormány tájékoztatási kötelezettsége az Országgyűlés, és ezáltal a nyilvánosság irányába.⁵ Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 69. § (5) bekezdése értelmében a Kormány évente tájékoztatja az Országgyűlést Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről. Emellett a Kormány biztosítja a hozzáférést az Országgyűlés számára minden uniós jogi aktus-tervezet, javaslat, és dokumentumhoz, amely az Európai Unió kormányzati részvétellel működő intézményeinek döntéshozatali eljárásában napirenden szerepel.

A Kormány folyamatosan beszámol az Országgyűlésnek az Európai Tanács üléseiről és a stratégiai jelentőségű európai uniós eseményekről. Emellett a házelnök kezdeményezésére a miniszterelnök tájékoztatja az Országgyűlés Európai Unió Konzultációs Testületét, amely európai uniós ügyekben a legmagasabb szintű politikai egyeztető fórum. Az Európai Unió Konzultációs Testület ülésén a házelnök, a képviselőcsoportok vezetői, az európai uniós ügyekkel foglalkozó állandó bizottság elnöke és alelnöke, az alkotmányügyi kérdésekkel foglalkozó állandó bizottság elnöke, a külügyekkel foglalkozó állandó bizottság elnöke, valamint a házelnök által meghívott más személyek vehetnek részt.

III.

A tagállamok nemzeti parlamentjei és az Európai Bizottság közötti politikai párbeszéd keretében a szubszidiaritás elvének érvényesítése érdekében az EU-tagállamok nemzeti parlamentjei előzetes (ex-ante) és utólagos (ex-post) ellenőrzési jogosultságokkal rendelkeznek. A Lisszaboni Szerződéshez csatolt, a szubszidiaritás és az arányosság elvének alkalmazásáról szóló 2. sz. jegyzőkönyv értelmében a magyar Országgyűlés a jogalkotási aktusok tervezeteivel kapcsolatban állást foglalhat a szubszidiaritás és arányosság elvének érvényesüléséről.

Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény és az egyes házszabályi rendelkezésekről szóló 10/2014. (II. 24.) OGY határozat alapján, ha az Európai ügyek bizottsága álláspontja szerint az európai uniós jogalkotási aktus tervezete sérti a szubszidiaritás elvét, akkor nyolc hét áll rendelkezésre indokolt vélemény elfogadására. Az Országgyűlés által elfogadott indokolt véleményt az Országgyűlés elnöke továbbítja az Európai Bizottság, a Tanács, illetve az Európai Parlament elnökének, és egyidejűleg a Kormányt is tájékoztatja. A Lisszaboni Szerződés hatályba lépése (2009) óta az Országgyűlés hat indokolt véleményt fogadott el.

A Lisszaboni Szerződés 2. jegyzőkönyvének 7. cikke alapján az EU nemzeti parlamentjei az Európai Bizottságot a tervezet felülvizsgálatára kötelezhetik, amennyiben a szavazatok alapján legalább egyharmaduk megállapítja a szubszidiaritás elvének sérelmét ugyanazon javaslat esetében (ún. sárga lapos eljárás).

Az utólagos szubszidiaritásvizsgálat, az ún. szubszidiaritáskereset esetében az Európai Unió jogalkotási aktusának kihirdetését követő egy hónapon belül kezdeményezheti az Európai

⁵ A Kormány és az Országgyűlés közötti egyeztetési eljárás jogszabályi hátterét az Alaptörvény 19. cikke, az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 63–68. §-a, valamint az egyes házszabályi rendelkezésekről szóló 10/2014. (II. 24.) OGY határozat 140. §-a határozzák meg.

ügyek bizottsága, hogy a Kormány keresetet nyújtson be az Európai Unió Bíróságához arra való hivatkozással, hogy az Európai Unió jogalkotási aktusa sérti a szubszidiaritás elvét.

A 21. századra két új, nemzetközileg is ható jelenség jelent kihívást a korábbi, hagyományos nemzetállami intézményrendszerre: a szupranacionális és a szubnacionális integráció. Az Európai Unió egy decentralizált és többszintű rendszer, amelynek jogalkotása és döntéshozatala befolyással van a tagállamok intézményrendszerére. Míg a kormányköziség a nemzeti szuverenitás megőrzésének az elvén alapul, a szupranacionalizmus olyan szorosabb együttműködési módszer, amely a tagállamok szuverenitása egy részének közös gyakorlását feltételezi, irányadó elve a szubszidiaritás a tagállami és uniós hatáskörök meghatározása során.

A bonyolult, szerteágazó, többszereplős és többszintű európai politikai rendszerben a centralizált kormányzati rendszerekkel rendelkező tagállamok és a szupranacionális intézmények mellett megnőtt a gazdasági és társadalmi érdekcsoportok, regionális és lokális testületek szerepe. Rendszerint informális érdekegyeztetések befolyásolják a jogalkotás folyamatát, amelyek közvetett vagy közvetlen módon nyomást gyakorolnak a tagállamok központi kormányzataira, valamint a szupranacionális szint intézményrendszerének működésére.

1.8. Gyakorlati feladatok

- *Melyek a magyar érdekérvényesítés csatornái az Európai Unió intézményeiben?*
- *Jellemezze Magyarország szerepét az Európai Unió kormányzásában!*
- *Mi a különbség az Európai Tanács és a Tanácsa között?*
- *Hogyan jellemezné az Európai Parlament szerepét az EU döntéshozatali folyamatában?*
- *Mi az Európai Bizottság feladata és szerepe?*
- *Jellemezze az Országgyűlés és a Kormány tevékenységét az Európai Unióban!*

1.9. Irodalom

Ágh, Attila (2013): Az Európai Unió közpolitikai rendszerének áttekintése. Az Uniós közpolitika és az uniós politika paradoxonjai. *Politikatudományi Szemle* 22. évf. 3. sz. pp. 73-90.

Arató, Krisztina – Koller, Boglárka (2015): *Európa utazása. Integrációtörténet*. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, Gondolat.

Dr. Koller, Boglárka – Dr. Arató, Krisztina (2016): *Az EU kormányzásának mechanizmusa és a nemzeti kormányzati munka kapcsolata*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Vezető- és Továbbképzési Intézet.

Laczkóné Tuka, Ágnes (2004): *Európai Parlament. A meg-megújuló intézmény*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Simon, Zoltán (2009): *Érdekérvényesítés a közpolitikai döntéshozatalban az Európai Unióban és Magyarországon*. Budapest, L'Harmattan.

Soós Edit (1999): Az Európai Unió döntéshozatala. In: Andrassy György (szerk.): *Értékek, érdekek és szakpolitikák az Európai Unióban*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Európa Központ. Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata

1. sz. Jegyzőkönyv a nemzeti parlamenteknek az Európai Unióban betöltött szerepéről. HL C36, 2012. október 26.

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Minőségi jogalkotással javítani az eredményeken – uniós program. COM(2015) 215 final

Council of the European Communities, Commission of the European Communities. Treaty on European Union. Office for Official Publications of the European Communities. Brussels-Luxembourg, 1992. Title II. Chapter 4. Art. 198a

2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről

10/2014. (II. 24.) OGY határozat egyes házszabályi rendelkezésekről

14/2018. (VII. 3.) MvM utasítás a Miniszterelnökség Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

Magyar Közlöny melléklete, 2018. július 3. kedd

Az Európai Tanács honlapja magyarul
https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-council_hu#hogyan-v%C3%A9gzi-munk%C3%A1j%C3%A1t-az-eur%C3%B3pai-tan%C3%A1cs?%20Az%20Eur%C3%B3pai%20Bizotts%C3%A1g%20honlapja%20magyarul

Az Európai Bizottság honlapja magyarul
https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_hu

Az Európai Parlament honlapja magyarul
<http://www.europarl.europa.eu/portal/hu>

Az Európai Parlament Magyarországi kapcsolattartó irodája
<http://www.europarl.europa.eu/hungary/hu/>

Az Európai Unió Tanácsa honlapja magyarul
<http://www.consilium.europa.eu/hu/home>

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság honlapja magyarul
https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-economic-social-committee_hu

Régiók Bizottsága honlapja magyarul
<https://cor.europa.eu/hu>

Az Európai Unió Bírósága honlapja magyarul
https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/hu/

Magyar Országgyűlés Európai Unió tevékenység honlapja
<http://www.parlament.hu/europai-unios-tevekenyseg>

Az szubszidiaritás-ellenőrzési mechanizmus az Országgyűlés honlapján
<http://www.parlament.hu/szubszidiaritas-vizsgalat>

Magyarország Európai Unió Állandó Képvisellete, Brüsszel
<https://eu-brusszel.mfa.gov.hu/page/bemutatkozas>

Magyarország Európai Unió Állandó Képviselétének szervezet struktúrája
<https://eu-brusszel.mfa.gov.hu/assets/83/10/07/97be35f35d1070c577e0af6e48261a53bc737345.pdf>

2. A magyar Országgyűlés működése

2.1. Az Országgyűlés szervezete és funkciói

Az Országgyűlés Magyarország legfőbb népképviselői szerve, elsődleges feladata a törvényhozás, vagyis a törvények végleges szövegének kialakítása és elfogadása. Lényeges

funkciója továbbá a végrehajtó hatalom ellenőrzése, ideértve a törvénykezés nyilvánosságát és a házban zajló politikai vitákat is. A parlament összeköti egymással a választói akaratot (amelyet összetétele hivatott megjeleníteni) és a politikai döntéshozatalt (amely az üléseken zajlik), ezt képviseleti funkciónak nevezzük (Körösenyi, 2015). A politikával foglalkozó szakemberek számára ezért elengedhetetlen, hogy átlássák az Országgyűlés működésével összefüggő folyamatokat és követni tudják a parlamenti munkát. A ház működését számos különböző jogszabály határozza meg, ezek közül a legfontosabbak az Alaptörvény, a 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről (Ogytv.) és a házszabály.

2.1.1. Az országgyűlési képviselők és a képviselőcsoportok

A parlament 199 tagját Magyarországon általános, egyenlő és titkos választójog alapján az állampolgárok közvetlenül választják. Annak ellenére, hogy közülük 106 egyéni választókerületben, (legfeljebb) 93 pedig pártlistán szerez mandátumot, a parlamenti munka során ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek, mozgásterüket sokkal inkább meghatározza az, csatlakoznak-e valamilyen frakcióhoz. Az Alaptörvény értelmében a képviselők nem utasíthatók, a parlamentben leadott szavazatukért felelősségre nem vonhatók. Megbízatusuk csak az Országgyűlés megbízatusának megszűnésével, halálukkal, összeférhetetlenségük kimondásával, illetve lemondásukkal szűnhet meg, illetve akkor, ha a megválasztásához szükséges feltételek már nem állnak fenn, vagy ha egy éven keresztül nem vesznek részt az Országgyűlés munkájában⁶. Ezt a gyakorlatban azt jelenti, hogy a képviselőket a politika más szereplői, sem a választóik, sem a pártjuk nem tudja eltávolítani, ami biztosítéka annak, hogy a munkájuk során ne legyenek befolyásolhatók.

A parlamenti ciklus során a megválasztott képviselők képviselőcsoportokat, más néven frakciókat alakítanak. Frakciót bármelyik 5 képviselő alakíthat, de elég lehet 3 fő is ha a mandátumukat ugyanazon pártlistáról szereztek⁷. A képviselőcsoportok a független képviselőknél jelentősen nagyobb anyagi támogatással rendelkeznek, illetve ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk a parlament működése során számos előnyt élveznek, például a felszólalási lehetőségek terén.

A képviselőcsoportokhoz kapcsolódó közismert fogalom a frakciófegyelem, arra utal, hogy az a parlament tagjai a szavazások során tartják magukat pártjuk frakciójának az álláspontjához. A frakciófegyelem nem egy törvény által előírt szabály, hanem a képviselőcsoportok tagjainak politikai döntése. Jellemző, hogy a képviselők a szavazások során követik a frakció által meghatározott „forgatókönyvet” (Körösenyi, 2015).

2.1.2. Az Országgyűlés tisztségviselői és a bizottságok

Az Országgyűlés tisztségviselői a házelnök, az alelnökök, a háznagy és a jegyzők. Az elnök, az alelnökök és a jegyzők megválasztására az alakuló ülésen kerül sor a frakciók közös indítványa alapján (Trócsányi – Schanda 2015). Az Országgyűlés elnöke rendszerint a kormánypárti frakcióból, de az ülésvezetés során őt helyettesítő alelnökök közül többen az ellenzéki képviselők közül kerülnek ki. A parlamenti gyakorlat szerint mind kormányoldali, mind ellenzéki képviselők közül megválasztásra kerülnek jegyzők, akik a levezető elnök munkáját

⁶ Alaptörvény. fejezet, 4. cikk (1)-(3)

⁷ Házszabályi rendelkezések 2.§

segítik. A házelnököt titkos, az alelnököket és jegyzőket nyílt szavazással választják, a háznagyot ezután az elnök jelöli, személyéről szintén nyílt voksolással dönt a parlament.

A magyar Országgyűlésben a parlamenti munka többnyire a bizottságokban zajlik, ezek kiemelt szerepet játszanak a törvényalkotás folyamatában is. Különbséget teszünk állandó és eseti bizottságok között. Az állandó bizottságokat a parlament alakuló ülésén állítja fel a ciklus teljes időtartamára, míg az eseti bizottságok átmeneti jelleggel jönnek létre egy-egy specifikus ügy kapcsán.

Jelenleg 16 állandó bizottság működik, ezek a következők: Törvényalkotási bizottság, Gazdasági bizottság, Költségvetési bizottság, Kulturális bizottság, Népjóléti bizottság, Igazságügyi bizottság, Külügyi bizottság, Mezőgazdasági bizottság, Vállalkozásfejlesztési bizottság, Fenntartható fejlődési bizottság, Európai ügyek bizottsága, Honvédelmi és rendészeti bizottság, Nemzeti összetartozás bizottsága, Nemzetbiztonsági bizottság, Mentelmi bizottság, Magyarországi nemzetiségek bizottsága.

Speciális bizottság a Házbizottság, amely az Országgyűlés döntés-előkészítő testületeként funkcionál. Tagjai a Házelnök, az alelnökök, a háznagy és a képviselőcsoportok vezetői.⁸

Néhány kivétellel a bizottságokban kormánypárti többség van és az elnököt is a kormányoldal delegálja. A kivétel ez alól a Nemzetbiztonsági bizottság⁹, amely a kormány felett gyakorolt ellenőrző funkciója miatt törvény szerint ellenzéki elnökkel működik. A másik kivétel a Költségvetési bizottság, amelynek elnöke a parlamenti szokásjog szerint ellenzéki képviselő.

2.1.3. Az Országgyűlés megbízatásának megszűnése

Normális esetben az Országgyűlés megbízatása az alakuló üléstől a következő parlament alakuló üléséig tart, bizonyos esetekben azonban hamarabb megszűnhet, ilyenkor kerül sor előrehozott választások kiírására. Ilyen speciális eset, ha a parlament feloszlatja önmagát, erre ugyanis bármikor lehetősége van, pusztán csak a képviselők többségének támogatnia kell egy erre vonatkozó indítványt. A köztársasági elnöknek is van lehetősége a parlament feloszlatására akkor, ha az első személyi javaslatát követő negyven napon belül a ház nem választ miniszterelnököt, vagy ha az adott évi költségvetés március 31-ig nem kerül elfogadásra (Németh, 2012).

A feloszlatásra vonatkozó szabályok, egyébként a bizalmatlansági indítványokhoz hasonlóan, azért születtek, hogy egy esetleges politikai válság, vagy a kormány bizalomvesztése ne béníthassa meg a döntéshozatalt. Ennek ellenére a feloszlatás politikai eszközként is értékelhető például olyan esetben, amikor a parlamenti többség esélyesebbnek lát megnyerni egy előrehozott választást, mint egy későbbit.

2.1.4. A parlamenti többség

Elsőre talán kézenfekvőnek tűnik a képviselők többségének fogalma, valójában azonban összetett kérdésről van szó, amelynek kiindulópontja a határozatképesség. A ház akkor

⁸ Ogytv. 12.§ (1)

⁹ Nbtv. 14.§ (1)

határozatképes, ha a képviselők legalább fele megjelenik az ülésen¹⁰. A döntések meghozatalához alapesetben a *jelen lévő* képviselők többségének szavazata szükséges¹¹, ez az egyszerű többség.

Megkülönböztetünk még abszolút többséget olyan ügyek esetében, ahol a döntéshez az *összes* parlamenti képviselő többsége szükséges, ez az abszolút többség. Ilyen a miniszterelnök megválasztása, a bizalmatlansági szavazás, illetve kivételes eljárásban történő tárgyalás elrendelése.

Sarkalatos törvények és a házszabályi rendelkezések elfogadásához a *jelen lévő* képviselők kétharmadának szavazata szükséges, ez a minősített többség egyik esete¹². A másik, amely elsősorban bizonyos közjogi tisztségek (pl. Kúria elnöke, legfőbb ügyész stb.) megválasztására, hadiállapot kihirdetésére¹³ és a szuverenitással kapcsolatos ügyekre vonatkozik, az *összes* parlamenti képviselő kétharmada szükséges.

Végül pedig speciális szabály szerint a házbizottság javaslatára a házszabályi rendelkezésektől való eltéréshez a jelenlévő képviselők 4/5-ének szavazata szükséges.

2.2. A parlamenti döntéshozatal folyamata

Az Országgyűlésnek benyújtott mindenféle javaslatot és kezdeményezést hivatalosan iromány néven tart számon a parlamenti adminisztráció. Ezek a www.parlament.hu oldalon megtekinthetők, illetve a döntések folyamata is végig követhető. Minden kezdeményezése egy saját kódot kap a következő formátummal: T-betűvel jelölik a törvényjavaslatokat és a törvényekhez benyújtott módosító javaslatokat. H-val a határozati javaslatokat, B-vel a beszámolókat, I-vel az interpellációkat, K-val az írásbeli kérdéseket, A-val az azonnali kérdéseket, S-el a személyi döntéseket jelölik.

2.2.1. Az interpelláció

Az interpelláció az Országgyűlés által a kormány felett gyakorolt ellenőrző funkció formalizált eszköze. Az interpelláció gyakorlatilag egy írásban előre megfogalmazott kérdés, amelyet a címzett megjelölésével legkésőbb az adott ülésnapot megelőző harmadik napon kell benyújtani¹⁴. A címzettnek az ülésen meg kell jelennie és személyesen kell válaszolnia. Interpelláció benyújtására elsősorban a parlamenti frakcióknak van lehetősége, a független képviselők csak korlátozottan élhetnek ezzel az eszközzel, mindig a Házbizottság döntése alapján.

Az interpelláció elsősorban abban különbözik egy egyszerű kérdéstől, hogy a válasz elfogadásáról a parlament szavaz. Annak, ha az országgyűlés nem fogad el egy interpellációra adott választ, komoly politikai súlya van. Mivel interpellálni a kormány tagjait lehet¹⁵, ha a válaszukat az országgyűlési képviselők fele nem fogadja el az megkérdőjelezi, hogy továbbra is élvezik-e a parlamenti többség támogatását. Ilyen esetekben az interpelláció az illetékes

¹⁰ Alaptörvény, 5. cikk (5)

¹¹ Uo. (6)

¹² Alaptörvény T cikk

¹³ Alaptörvény 48. cikk (2)

¹⁴ Ogytv. 42.§ (1)

¹⁵ Alaptörvény 7. cikk (2)

bizottsághoz kerül, ahol azt megtárgyalják és elkészítenek egy állásfoglalást. Az ügy ezután újra az országgyűlés elé kerül, ahol vagy elfogadják az interpelláció címzettjének új, kiegészített válaszát, vagy elutasítják és felkérlik az illetékes bizottságot, hogy az ügyben készítsen intézkedési javaslatot. Már említett okokból az interpellációkra adott válaszokat a parlament csak kivételes esetben nem fogadja el.

2.2.2. Az azonnali és az írásbeli választ igénylő kérdés

A kérdésnek két típusa van, a szóbeli, vagy azonnali kérdés és az írásban megválaszolendő kérdés. Az Alaptörvényben tételesen fel vannak sorolva azok a közjogi pozíciók, amelyek betöltőitől kérdezni lehet: A kormány és az egyes kormánytagok, az alapvető jogok biztosa, az Állami Számvevőszék elnöke, a legfőbb ügyész és a Magyar Nemzeti Bank elnöke.¹⁶

Szóbeli kérdések feltételére minden frakciónak lehetősége van az ülészak alatt minden héten megtartott azonnali kérdések órájában. A képviselőcsoportok vezetői legkésőbb az ülés előtt egy órával jelzik a házelnöknek mely képviselők és milyen sorrendben szeretnék a kérdéseiket feltenni. A legfeljebb 2 perces kérdésekre 2 percen belül válaszolnak a kérdések címzettjei.

Az írásbeli kérdéseket a parlamenti képviselők a házelnökhöz nyújtják be és megjelölik kihez szól a kérdésük. A gyakorlatban az a jellemző, hogy a kérdésben illetékes miniszterhez címezik írásbeli kérdéseket, amelyeket aztán a miniszter nevében valamelyik államtitkára válaszol meg. A törvény szerint az írásbeli választ igénylő kérdésre a kormány, vagy a kormány tagjai kötelesek tizenegy munkanapon belül válaszolni. Az írásbeli választ igénylő kérdésekről a parlament nem szavaz.

2.2.3. A határozatok és a bizalmatlansági indítványok

Az országgyűlés működése során határozatokat hoz, ezek általában a ház saját működésével kapcsolatos döntéseket foglalják írásba. Maga a házszabály is egy Országgyűlési határozat, amelyet a parlament a saját működésének szabályozására fogad el, de ilyen javaslattal hozhatók létre például a parlamenti bizottságok is. Elfogadásuk módja általában a törvényjavaslatokéhoz hasonló, kijelölt bizottságok döntése szerint kerülnek tárgysorozatba vételre, majd zárószavazáson elfogadják, vagy elutasítják őket a képviselők (lásd 4.2.4.).

Vannak azonban kivételek, ilyen a már említett, a házszabályi rendelkezésektől való eltéréstől szóló, javaslat. Egy másik speciális határozati javaslat a konstruktív bizalmatlansági indítvány. A magyar kormány megbízatása az Országgyűlés támogatásától függ. Ahogy az alakuló ülést követően a parlamenti többség ad felhatalmazást a kormányalakításra, úgy ezt a bizalmat bármikor meg is vonhatja a miniszterelnöktől, ennek eszköze a bizalmatlansági indítvány. A két típusa elkülönül mind a politikai eredmény, mind a kezdeményezők köre szempontjából.

Az egyszerű, vagy destruktív bizalmatlansági indítványt a kormány, pontosabban a miniszterelnök önmaga ellen kezdeményezheti¹⁷. A kormány akkor maradhat a helyén, ha a képviselők több, mint fele szavazatával támogatja a miniszterelnököt. A kormány úgy is dönthet, hogy valamelyik benyújtott törvényjavaslatához köti a bizalmi szavazást, ilyen esetben a sikertelen zárószavazás a kormány megbízatásának megszűnését vonja maga után.

¹⁶ Alaptörvény 7. cikk (1)

¹⁷ Alaptörvény 20. cikk

Fontos, hogy abban az esetben, ha a miniszterelnök a bizalmi szavazáson elbukik, nem kerül sor automatikusan új választások kiírására, hanem a parlament később új miniszterelnököt választhat. A miniszterelnök személyére a köztársasági elnök tesz javaslatot. Ha azonban az Országgyűlés a kormány megbízatásának lejártától számított 30 napon belül nem szavaz meg új kormányfőt, az elnök feloszlathatja a parlamentet és új választásokat ír ki.

A konstruktív bizalmatlansági indítványt nem a kormány, hanem a parlamenti képviselők együtöde kezdeményezheti, a beadványban pedig eleve meg kell jelölni azt a személyt, aki a miniszterelnököt váltaná a posztján¹⁸. Ha az indítványt az országgyűlés tagjainak több mint fele támogatja, akkor a miniszterelnököt a beadványban kijelölt személy váltja.

2.2.4. A törvényalkotás folyamata

Törvényt a Köztársasági elnök, a kormány, valamely országgyűlési bizottság vagy országgyűlési képviselő kezdeményezhet. A folyamat első szakasza a tárgysorozatba-vételi eljárás, amelynek során elől mely indítványokat tárgyal meg a későbbiekben a parlament. A felsorolt szereplők mindannyian benyújthatnak törvényjavaslatot, azonban míg a Köztársasági elnök, a kormány és a bizottságok kezdeményezései azonnal tárgysorozatba-vételre kerülnek, addig az országgyűlési képviselők indítványairól valamelyik, a Házelnök által kijelölt állandó bizottság dönt¹⁹.

Ha a kijelölt bizottság az indítványt elutasítja, akkor azt a parlament nem tárgyalhatja és nem is kerül szavazásra. Ebben az esetben azonban az indítványozó képviselő frakciójának vezetője kérheti, hogy az országgyűlés szavazzon a tárgysorozatba vételről. Ilyen kérelmet minden képviselőcsoport legfeljebb 6 alkalommal nyújthat be egy ülészakban. Független képviselők által kezdeményezett javaslatok esetén, ha azokat a bizottság elutasította, négy képviselő támogatásával kérhetik, hogy a parlament szavazzon a tárgysorozatba vételről. Tárgysorozatba vétel iránti kérelmeket egy képviselő egy ülészakban legfeljebb egy alkalommal támogathat.

A tárgysorozatba vett indítványok ekkor átlépnek az általános vita szakaszba, amelyre az Országgyűlés plenáris ülésén kerül sor. Az általános vita során a benyújtott javaslat előterjesztője, majd a képviselőcsoportok vezérszónokai kapnak szót, ezután következik a szólásra jelentkező első független képviselő, majd a nemzetiségi képviselők. A továbbiakban a felszólalók sorrendjét a levezető elnök határozza meg lehetőség szerint úgy, hogy a kormánypárti és ellenzéki felszólalások egymással váltakozzanak. Az általános vita végén az előterjesztő zárszót mondhat²⁰.

Módosító javaslatok benyújtására az általános vitát lezáró ülés napirendjének elfogadását követő 3 napon belül van lehetőség²¹. A módosító javaslat benyújtója megnevezi azt a bizottságot, amely a módosítót tárgyalni fogja, de az csak a kijelölt vagy a részletes szakaszban részt vevő bizottság lehet.

Ez után következik a részletes vita szakasz a kijelölt bizottságban vagy bizottságokban. Itt kerülnek megtárgyalásra a benyújtott módosító javaslatok, illetve a bizottságoknak lehetősége

¹⁸ Uo.

¹⁹ Házsabály 31. §

²⁰ Házsabály 36. §

²¹ Uo. 40. §

van további módosítások kezdeményezésére²². A folyamat végén a bizottság(ok) részletes jelentést készítenek a megtárgyalt módosításokról.

Abban az esetben, ha az eredeti szöveg módosításra került, a javaslatot a törvényalkotási bizottságnak is meg kell tárgyalnia. Itt kerül kialakításra az összegző módosító javaslat, ami tartalmazza a részletes vitára kijelölt bizottságok módosításait és a törvényalkotási bizottság esetleges további javaslatait²³. A frakciók kérhetik azoknak a módosító javaslatoknak a fenntartását, amelyeket a kijelölt bizottságok nem támogattak és így nem kerültek be az összegző módosító javaslatba. Legfeljebb 3 módosítás fenntartását kérheti a képviselőcsoport beadványonként. Ezekről a módosító javaslatokról a parlament külön fog szavazni.

Ezután következik a részletes plenáris vita, amelynek során a parlament dönt a fenntartott módosító javaslatokról, illetve az összegző módosító javaslatról, ezután kerül sor a zárószavazásra. Abban az esetben, ha az országgyűlés elfogad fenntartott módosító javaslatot (tehát olyan módosítót, amely nem szerepel az összegző módosítóban), akkor az indítvány zárószavazás előtt visszakerül a törvényalkotási bizottsághoz, hogy ott új összegző módosító javaslatot állítsanak össze.

Ha az Országgyűlés a zárószavazáson elfogadja a javaslatot, akkor a szöveget a Házelnök elküldi a Köztársasági elnöknek aláírásra. A jogszabály akkor kerül kihirdetésre, ha a Köztársasági elnök aláírta. Az Országgyűlés dönthet úgy, hogy kivételes esetben egy-egy ügy tárgyalásának és döntéshozatalának házszabályban rögzített módjától eltér. Ilyen javaslatot a házbizottság tehet és elfogadásához a parlamenti képviselők 4/5-ének szavazata szükséges.

2.3. Irományok nyomon követése a gyakorlatban

A fentebb ismertetett törvényalkotási folyamat jól követhető a kampányfinanszírozási szabályok módosításához benyújtott 2017-es javaslat példáján.

Dr. Gulyás Gergely és Dr. Répássy Róbert Fideszes képviselők 2017.10.24-én nyújtottak be Az országgyűlési képviselők választása kampányköltségeinek átláthatóvá tételéről szóló 2013. évi LXXXVII. törvény módosításáról címmel törvényjavaslatot. A benyújtáskor az indítvány a T/18003 kódot kapta meg²⁴.

A folyamat során úgynevezett nem önálló irományok keletkeznek, az első ilyen ebben az esetben az a dokumentum, amelyben a házelnök kijelöli az illetékes bizottságot, hogy döntsön az iromány tárgysorozatba vételéről. Erre azért van szükség, mert bár a kezdeményezők kormánypárti képviselők, de a javaslatot egyéni indítványként és nem kormányzati kezdeményezésként nyújtották be. A T/18003/1-es számú dokumentum szerint Kövér László házelnök az igazságügyi bizottságot jelölte ki erre a feladatra.

A T/18003/2-es számú nem önálló irományban az Igazságügyi bizottság tájékoztatja a házelnököt arról, hogy az irományt tárgysorozatba vette.

²² Uo. 43. §

²³ Uo. 46. §

²⁴ A parlament honlapján az „Irományok” menüpont „Irományok lekérdezése” almenüjében lehet számos szempont alapján rákeresni az indítványokra. Mivel az itt ismertetett módosító javaslat egy korábbi parlamenti ciklusban került benyújtásra, azt az „Irományok” menüpontban az „Irományok ciklusonkénti adatai” almenüjében, a megfelelő időszak kiválasztásával lehet lekérni, legegyszerűbben a T/18003 irományszámra keresve.

Ezután következett az általános vita szakasz, amelyről nem készül külön önálló iromány, azonban a plenáris ülésen elhangzott felszólalások mind olvashatóak a parlamenti jegyzőkönyvekben. Az általános vita szakasz során Dr. Bárándy Gergely, az MSZP frakció képviselője, módosító javaslatot nyújtott be, amely T/18003/3-as számon került rögzítésre.

A részletes vita szakasz a kijelölt bizottságban zajlott, ennek a végén az igazságügyi bizottság két nem önálló irományt adott ki, egy T/18003/4-es számú részletes vitát lezáró módosító javaslatot és egy T/18003/5-ös számú részletes vitáról szóló bizottsági jelentést. A kettő közötti különbség, hogy az előbbi tartalmazza a bizottság javasolt módosításait a javaslat kapcsán, a második pedig azt a módosító javaslatot, amit Dr. Bárándy Gergely nyújtott be.

Végül a T/18003/6-os számú előterjesztői tájékoztatóban Dr. Répássy Róbert a benyújtók nevében jelezte, hogy nem kíván további nyilatkozatot tenni. Ezzel a benyújtók gyakorlatilag azt jelezték, hogy a részletes vita szakaszban javasolt módosításokhoz nincs hozzáfűzni valójuk.

Ekkor következett a törvényalkotási bizottság eljárása, amelynek keretében létrejött az összegző módosító javaslat. Ez együttesen tartalmazza az igazságügyi bizottságban és a törvényalkotási bizottságban is elfogadott módosításokat, T/18003/7-es számon. Ezzel együtt elkészült a törvényalkotási bizottság jelentése is T/18003/8-as szám alatt, amely összegzi a törvényalkotási bizottság eljárását és a bizottság állásfoglalását. A különbség a jelentés és az összegző módosító között, hogy míg az előbbi tartalmazza az elutasított módosításokat is, addig az utóbbi egy olyan kész dokumentum, amely a parlament elé kerül szavazásra.

Az MSZP képviselő csoportja közben kérte, hogy az összegző módosító javaslat 3. számú módosító pontjáról a parlament külön szavazzon. Ez a módosítópont az, amely Bárándy Gergely MSZP képviselő javaslatára került be a javaslatba. A kérelem a T/18003/9-es számmal került be a parlament rendszerébe, azonban később a szocialista képviselőcsoport azt visszavont – mégsem kérték a külön szavazást.

Ezután következett a bizottsági jelentések és az összegző módosító javaslat vitája, amelyről az általános vitához hasonlóan a parlamenti jegyzőkönyvekből tájékozódhatunk. A részletes vita szakasz végén a törvényalkotási bizottság T/18003/10-es szám alatt benyújtotta az egységes javaslatot, amely gyakorlatilag az összegző módosító javaslat és az eredeti törvényjavaslat egybeszerkesztett szövege.

A folyamat következő lépése a szavazás a javaslatról és a módosításokról. Ez a T/18003-as javaslat esetén három különböző szavazást jelentett. Első körben a parlament szavazott az összegző módosító javaslatról (T/18003/7). Elfogadásához a jelenlévő képviselők 2/3-a volt szükséges, végül az országgyűlés 184 igen, 2 nem szavazat és 4 tartózkodás mellett elfogadta. A következő két szavazás az egységes javaslatra vonatkozott, az egyik a 2/3-os többséget igénylő részére, a másik az egyszerű többséggel elfogadható szakaszokra. Az előbbit 184 igen, 2 nem és 4 tartózkodás mellett, az utóbbit 182 igen, 2 nem és 1 tartózkodás mellett fogadta el a parlament.

A teljes folyamatot lezáró utolsó nem önálló iromány a T/18003/11-es számot viseli és Köztársasági elnöknek aláírásra megküldött törvény szövegét tartalmazza.

A törvényjavaslat elfogadása során tehát 11 ügynevezett nem önálló iromány keletkezett, ezeken, illetve a plenáris és bizottsági ülések jegyzőkönyvein keresztül pedig az iromány teljes útját végig lehet követni a benyújtástól az elfogadásig.

2.4. Gyakorlati feladatok

- *Milyen esetekben oszthatja fel a köztársasági elnök a parlamentet?*
- *Alakíthat-e önállóan parlamenti frakciót 10 független egyéni kerületi képviselő?*
- *Szükség van-e tárgysorozatba vételi eljárás lefolytatására az államfő indítványa esetén?*
- *Melyik bizottság készíti el az egységes javaslatot és mit tartalmaz ez az iromány?*
- *Hogyan változik meg a törvényalkotás folyamata, ha a parlament fenntartott módosító javaslatot fogad el?*

2.5. Irodalomjegyzék

10/2014. (II.24.) OGY határozat egyes házszabályi rendelkezésekről

2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről

Körösényi A. (2015): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, Osiris

Magyarország Alaptörvénye

Németh M. (2012): Az Országgyűlés feloszlata az új Alaptörvényben. *Ars Boni*,

http://www.arsboni.hu/dolgozatok/alkotmanyjog/Nemeth_Marton_Az_Orszaggyules_feloszla_tasa.pdf [Hozzáférés: 2018.07.21]

Trócsányi L.; Schanda B. (2015): *Bevezetés az alkotmányjogba*. Budapest, HVG-ORAC

3. Választási eredmények elemzése

3.1. Bevezetés

3.1.1. A választási eredmények elemzésének jelentősége

A demokratikus államok politikai életben kitüntetett szerepe van a választásoknak, legyen szó akár a törvényhozás tagjainak és az államfőnek a megválasztásáról, akár a szub- és szupranacionális szavazásokról, mint az önkormányzati és az Európai Parlamenti választások. A választások közvetlen politikai következménye a vezetők és döntéshozók kiválasztása, a szavazás részletes eredményei pedig páratlan mennyiségű információt biztosítanak az választásra jogosult állampolgárok pártpreferenciáiról és közügyekkel kapcsolatos attitűdjeiről. Ezért a választások során keletkező adathalmaz megszerzése, feldolgozása és az abból kinyerhető tudás megismerése, illetve elemzése elengedhetetlen minden, a politikával hivatásszerűen foglalkozó szakember számára.

A választási eredmények elemzésének tárgya az a transzformáció, amelynek során a leadott szavazatokat a szisztéma mandátumokká alakítja. Az adatok értékes információt biztosítanak a pártpreferenciák területi megoszlásáról, időbeli változásáról is, a választói magatartás vizsgálatának azonban számos egyéb eszköze van, elsősorban a közvéleménykutatások, amelyek nem képezik ennek a tananyagnak a tárgyát.

A választási elemzésnek sajátos módszertana van, amely az alapvető statisztikai számítások mellett a választáspolitikológia speciális eszközeire támaszkodik. A továbbiakban néhány leíró statisztikai mutató, illetve gyakran alkalmazott eszköz kerül bemutatásra. Az elemzés egyik előfeltétele az általános, egyenlő és titkos választójog, illetve, hogy az eredményeket tartalmazó részletes, hitelt érdemlő adatok rendelkezésre álljanak. A vizsgálatok során alkalmazott matematikai műveletek természetesen bármilyen adatsoron elvégezhetők, azonban manipulált vagy kikényszerített választási eredményekből levont következtetések értéke erősen megkérdőjelezhető. Ma már az interneten hozzáférhető részletes választási eredmények a világ számos országából, illetve könnyen elérhető olyan táblázatkezelő és statisztikai szoftvercsomag ami megkönnyíti a gyakran nagy terjedelmű adatbázisok gyors feldolgozását és elemzését. Magyarországon a Nemzeti Választási Iroda honlapján (www.valasztas.hu) bárki hozzáférhet a választások és referendumok pontos eredményeihez.

3.1.2. A választási rendszer

Az elemzéshez mindig szükséges a vizsgált választási szisztéma alapos ismerete. Ez azért is elengedhetetlen, mert a választási adatokat az adott választási rendszerben értelmezhető kerületekre és adminisztratív területi egységekre vonatkozó felosztásban hozzák nyilvánosságra. Másrészt többszavazatos, többfordulós, vagy például preferenciális szavazásra is lehetőséget biztosító szisztémákban az eredmények feldolgozása és értelmezése jelentősen eltérhet.

A későbbiekben bemutatott módszerek és a hozzájuk tartozó példák könnyebb megértéséhez így szükséges a magyar választási rendszer működésének rövid leírása. A hazai vegyes, kétszavazatos szisztéma a többségi és a listás mandátumallokációs eljárások ötvözetének tekinthető. A 199 fős Országgyűlés 106 tagja egymandátumos választókerületekből kerül a parlamentbe, a maradék 93 képviselő pedig országos pártlistáról. Az egyéni kerületekben a győzelemhez relatív többség szükséges, míg országosan az 5%-os szavazatarányt elérő pártlisták között a D'Hondt módszer szerint kerülnek kiosztásra a parlamenti helyek. A szisztéma kompenzációs és premizációs komponens is tartalmaz. Az előbbi úgy működik, hogy az egyéni kerületekben vesztes képviselőkre leadott összes voks (töredékszavazat) a jelöltet állító párt országos listáján jóváírásra kerül. A prémium szavazatok a győztes jelöltek után járnak, a második helyen végzett indulóval szemben elért szavazattöbblet eggyel csökkentett száma kerül fel a győztest állító párt országos listájára.

A pártlistán kiosztható helyek száma nem minden esetben 93, ugyanis a választásokon induló nemzetiségi listák egy-egy kedvezményes mandátumot szerezhetnek, amelyek a fenti számból levonásra kerülnek. A kedvezményes mandátumszerzéshez szükséges kvóta az összes listás szavazat (beleértve a töredék és prémium voksokat) és az összes kiosztható mandátum (93) hányadosának egynegyede.

3.1.3. Az adat – Az elemzés alapeleme

Első lépésként ismernünk kell, hogy milyen adatok és milyen formában állnak a rendelkezésünkre egy szavazásról. A választási eredmények kizárólag valamilyen összevont formában elérhetőek, a szavazatok összesítése különböző dimenziók mentén történik. A könnyebb megkülönböztetés érdekében ezeket nevezzük el vertikális és horizontális felosztásnak.

A választási eredmények vertikális összesítésének módjait aggregációs szinteknek is nevezhetjük és elsősorban az adminisztratív, területi dimenziókat jelképezik. Magyarországon a hozzáférhető, és értelmezhető aggregációs szintek a következők: országos, megyei, járási, települési és szavazóköri szint. Magyarországon a választási eredményeket a Nemzeti Választási Iroda (NVI) hozza nyilvánosságra a szavazóköri jegyzőkönyvek alapján, ebből következően az elérhető legalacsonyabb aggregációs szint a szavazókör. Az NVI nem összegzi a pártok és jelöltek szavazatszámait települési, járási és megyei szinten. Az ilyen szinten összesített eredményekre nincs szükség a mandátumarányok kiszámításához, hiszen a parlamenti helyek kiosztása a 106 egyéni választókerület szintjén, illetve országosan történik. Előfordulhat azonban, hogy az elemzéshez el kell végezni egy magasabb szintű összesítést például, ha azt vizsgáljuk, hogyan szerepelt egy párt bizonyos földrajzi régiókban, vagy településtípusokban. Egy járási szintű adatsor azért lehet szükség, mert bizonyos demográfiai, jövedelmi adatbázisok csak ilyen összesítésben elérhetők.

A horizontális összesítés legismertebb formája, ha az egyes pártokra vagy jelöltekre leadott szavazatok összegét adjuk meg, vagyis például 2018-ban a Fidesz-KDNP listájára/jelöltjeire, a Jobbik listájára/jelöltjeire, az MSZP-PM listájára/jelöltjeire leadott voksok számát és így tovább. Szabadon választott ismervek alapján létrehozhatunk bármilyen más horizontális csoportosítást – bal és jobboldali pártok listái, férfi és női jelöltek stb. Ha például az a vizsgálat tárgya, hogy a *mindenkori kormány* és a *mindenkori ellenzék* hogyan szerepeltek az önkormányzati választásokon, akkor olyan horizontális felosztásra van szükség, amelyben az induló pártok voksait ilyen dimenzió mentén lettek összevonva.

Az eddigiekben megismert két dimenzió mellett gyakran használunk egy harmadikat is, ez pedig az idő. Ebben a dimenzióban ragadható meg, hogyan változott választásról választásra az egyes pártok és jelöltjeik támogatottsága, vagy például a részvétel.

Az elemzés során jellemzően valamilyen keresztmetszettel dolgozunk, vagyis egy adott aggregációs szinten folytatjuk a vizsgálatot, egy előre meghatározott horizontális felosztás szerint, és egy bizonyos választásra vagy választási évekre vonatkozóan. Abban az esetben például, ha az inkumbens egyéni jelöltek szereplése a vizsgálat tárgya, a következőképp határozhatjuk meg a keresztmetszetet: Az országos egyéni választókerületi (OEVK) szintű eredmények alapján vizsgáljuk, hogy a korábbi ciklusban megválasztott képviselők milyen eredményt értek el 2018-ban.

Minden vizsgálat elején meg kell továbbá határozni azt, hogy a rendelkezésre álló adatok abszolút vagy százalékos értékével számolunk. Ennek elsősorban összehasonlításoknál van jelentősége, ha két különböző választáson elért eredményt mérünk egymáshoz, általában szavazatarányt alkalmazunk, mert az eltérő választói aktivitás miatt eltérő szavazatmennyiségekhez eltérő politikai következmény társul.

3.2. Alapvető statisztikai mutatók

3.2.1. Átlag

Talán a hétköznapiakban is leggyakrabban alkalmazott statisztika mutató a számtani közép, közismertebb nevén a számtani átlag. Egy adatsor átlagát úgy számítjuk ki, hogy az elemeinek összegét elosztjuk az elemek darabszámával (Kovács et al, 2007). A számításból következik, hogy ha az így kapott középértéket behelyettesítjük minden egyes elem helyére, akkor az

adatsor végösszege nem változik. Ahogyan azt az alábbi, valós adatok segítségével kalkulált példa mutatja, az átlag használata nem minden esetben célravezető.

A Lehet Más a Politika országos listája 2018-ban (a levélben leadott szavazatokat nem számítva) 402 347 darab szavazatot szerzett, az összes (nem levél-) voks 7,31%-át²⁵. Ha a települési szinten összesített szavazatarányokból számítunk átlagot akkor az 4,19%. A két szám eltéréséből arra következtethetünk, hogy a párt támogatottsága a települések között nem egyenletes – ha az lenne, akkor az LMP lista minden településen az országos arányoknak megfelelően szerzett volna szavazatokat. Mire jó akkor, hogy ismerjük a települési szint átlagát? Az LMP szavazataránya Budapesten 10,84%, Szegeden 10,54%, Pécsen 10,95% - ezeket az adatokat akkor lehet megfelelően kontextusba helyezni, ha a települési szintű átlaghoz mérjük őket.

3.2.2. Medián

A számtani közép egyik tulajdonsága, hogy meglehetősen érzékeny a kiugró értékekre, emiatt érdemes megvizsgálni egy adatsor mediánját is. A medián az az érték, amelynél pontosan ugyanannyi alacsonyabb és magasabb érték szerepel az adatsorban és előnye, hogy a kiugróan magas értékek nem torzítják el. Úgy tudjuk meghatározni, ha sorba rendezzük az adatsor elemeit és megkeressük a középsőt (Kovács et al, 2007). Abban az esetben, ha páros számú elem van a sorban, a medián a középső két elem átlaga.

Az átlag és a medián együttesen még több információt hordoznak. Visszatérve az előző példához, 2018-ban az LMP települési szintű szavazatarányainak mediánja 3,77% volt. Tekintve, hogy az átlag 4,19%, az adataink szerint az LMP a települések több mint felében az átlagostól alacsonyabb szavazatarányt ért el.

3.2.3. Szórás

Ha egy párt kiemelkedően jól szerepel az ország egyik felében, de kifejezetten rosszul a másikban, az nem feltétlenül mutatkozik meg a számtani közép vagy a medián mutatókban. Ez a jelenség a szórás segítségével vizsgálható, amelynek kiszámítása a következő formulával történik:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum(x - \bar{x})^2}{n}}$$

Az adatsor minden egyes elemét kivonjuk az átlagból, az így kapott értékeket négyzetre emeljük, összeadjuk, majd elosztjuk az elemszámmal, a végeredményből pedig gyököt vonunk. Az így kapott érték megadja, hogy az egyes elemek átlagosan mennyivel térnek el a teljes adatsor átlagától (Kovács et al, 2007). Értelmszerűen egy területileg kiegyenlített támogatottsággal rendelkező párt eredményeinek szórása alacsony lesz.

A 2018-as települési szintű adatok alapján az LMP szavazatarányainak szórása 2,82% volt, vagyis a településeken elért szavazatarányok átlagosan ennyivel tértek el az átlagtól. Az eredmény értelmezésekor figyelembe kell venni, hogy a szórás mértékegysége mindig

²⁵ A tananyagban felhasznált minden választási eredmény a Nemzeti Választási Irodától származik.

megegyezik a vizsgált adatok mértékegységével (pl.: a szavazatszámok szórásának mértékegysége a darab, a szavazatarányoké a százalék).

3.3. Választáspolitikai mutatók

A választáspolitikai az általánosan alkalmazott statisztikai eljárások mellett kifejlesztett saját speciális mutatókat is, a tudományterületre jellemző politikai jelenségek vizsgálatára. Ezek az indexek térben és időben összehasonlíthatóvá tesznek olyan jelenségeket, mint az arányosság, a pártrendszer koncentrációja, vagy a volatilitás. Ezt úgy érik el, hogy egyetlen mutatószámra sűrítnek összetett politikai helyzeteket és következményeket, de éppen emiatt értelmezésük során mindig körültekintően kell eljárni.

3.3.1. Arányosság

A választási rendszerek fő funkciója, hogy a szavazók preferenciáit parlamenti mandátumokká transzformálják. A bemeneti adatok, vagyis a leadott voksok és a kimeneti eredmények, vagyis az elnyert mandátumok közötti eltérést nevezzük aránytalanságnak. Matematikailag ez az eltérés az egyes pártok szavazat és mandátumarányainak különbségét jelenti. A transzformációt végző választási (mandátumallokációs) szisztéma által okozott torzítás a gyakorlatban szükségszerű, a tökéletesen arányos eredményeket általában csak megközelíteni lehet. Ennek oka, hogy a választásokon több millió voksból keletkezik legfeljebb néhány száz mandátum - Magyarországon például közel 8 millió állampolgár választ meg 199 parlamenti képviselőt. A mandátumok diszkrétnek, vagyis nem oszthatók meg pedig, ha egy párt a szavazatok 49,27%-át szerzi meg, a tökéletesen arányos eredményhez 98,0473 helyet kellene kapnia az országgyűlésben, ami nyilvánvalóan nem lehetséges. Akár 98-at, akár 91-et kap, a végeredmény bizonyos fokig aránytalan lesz.

Más tényezők is befolyásolják az egyes szisztémák aránytalanságra való hajlamát, például a rendszerrel szemben támasztott azon elvárás, miszerint a választás eredményeként stabil kormánynak kell alakulnia. Egy tökéletesen arányos szisztémában ilyen csak akkor jöhet létre, ha az egyik politikai erő, vagy azok viszonylag homogén csoportja, megszerzi a voksok több, mint 50%-át. A való életben azonban erre kevés példát látunk.

Nem minden választási szisztéma törekszik az aránytalanság minimalizálására. A relatív többségi rendszerekben, ahol kizárólag egymandátumos választókerületekben dől el a parlamenti helyek sorsa, a hangsúly a perszonális és területi képviselőre van az arányosság helyett. A kerületben megválasztott képviselő személyesen kötődik a választókhoz, akik közvetlenül őt bízzák meg, hogy a parlamentben képviselje őket. Ez egy merőben más logika alapján működő képviselői rendszer, mint egy tisztán pártlistás szisztéma, azonban semmivel sem kevésbé demokratikus. Fontos megjegyezni, hogy mind a jelenlegi, mind a korábbi magyar választási rendszerek a két típus ötvözeteinek tekinthetők.

A választási rendszereknek nincs arányossága vagy aránytalansága, csak az eredményeknek. Egy szisztéma legfeljebb hajlamos lehet aránytalan eredmények produkálására. Az aránytalan tartott többségi rendszerekben is kialakulhat arányos eredmény és a listás szisztémákban is lehet aránytalanság, a rendszer és az eredmény között nem determinisztikus az összefüggés.

Az aránytalanság tehát nem más, mint a szavazat- és mandátumarányok eltérése. Több módszer is létezik arra, hogy mérhetjük ezt az eltérést. A két leggyakrabban alkalmazott mutató a Loosemore-Hanby (Loosemore-Hanby, 1971) és a Gallagher indexek (Gallagher, 1991).

A **Loosemore-Hanby index (D)** kiszámítása a következő formulával történik:

$$D = \frac{1}{2} \sum |v_i - s_i|$$

ahol v_i az i -edik párt szavazataránya és s_i az i -edik párt mandátumaránya.

Minden párt esetén vesszük a szavazat és mandátumarány különbségének abszolút értékét, majd ezeket összeadjuk és elosztjuk kettővel. Az így kapott eredmény megadja, hogy a mandátumok hány százaléka került át egyik párttól a másikhoz, ez a két arány közötti teljes eltérés.

Vegyük a következő fiktív példát:

PÁRT	VOKS	MANDÁTUM
A	32,8%	30,0%
B	44,0%	50,0%
C	19,2%	20,0%
D	4,0%	0,0%

Ezekből az eredményekből a következőképp számoljuk ki a Loosemore-Hanby indexet:

$$D = \frac{|0,328 - 0,3| + |0,44 - 0,5| + |0,192 - 0,2| + |0,04 - 0|}{2} = 0,068$$

Az eredményt százalékos formában szokás megadni, így megkapjuk, hogy az elképzelt választáson a mandátumok 6,8%-a került át egyik párttól a másikhoz. Ez az érték mérsékelt aránytalanságot jelent. A Loosemore-Hanby index 0 és 100 közötti értéket adhat, 0 esetén minden párt pontosan olyan arányban részesült a mandátumokból, mint a szavazatokból. D értéke akkor lehet például 100, ha egy párt 0 szavazattal szerezte meg az összes képviselői hely 100%-át. A végeredmény értelmezésénél 5% alatt arányos, 5-10% között mérsékelt arányos, 10 és 15% között mérsékelt aránytalan, 15% felett pedig fokozottan aránytalan jelzőt szokás használni.

A **Gallagher index (LSq)** kiszámítása nagyon hasonló.

$$LSq = \sqrt{\frac{1}{2} \sum (v_i - s_i)^2}$$

ahol a korábbiakhoz hasonlóan v_i az i -edik párt szavazataránya és s_i az i -edik párt mandátumaránya.

Ugyanúgy a szavazat és mandátumarányok különbségéből indul ki, azonban azoknak nem az abszolút értékét, hanem a négyzetét vesszük. Ezeknek az összegét kettővel osztjuk, majd a végeredményből gyököt vonunk. Lássuk a Gallagher indexet az előbbi példán kiszámítva:

$$LSq = \sqrt{\frac{(0,328 - 0,3)^2 + (0,44 - 0,5)^2 + (0,192 - 0,2)^2 + (0,04 - 0)^2}{2}} = 0,055$$

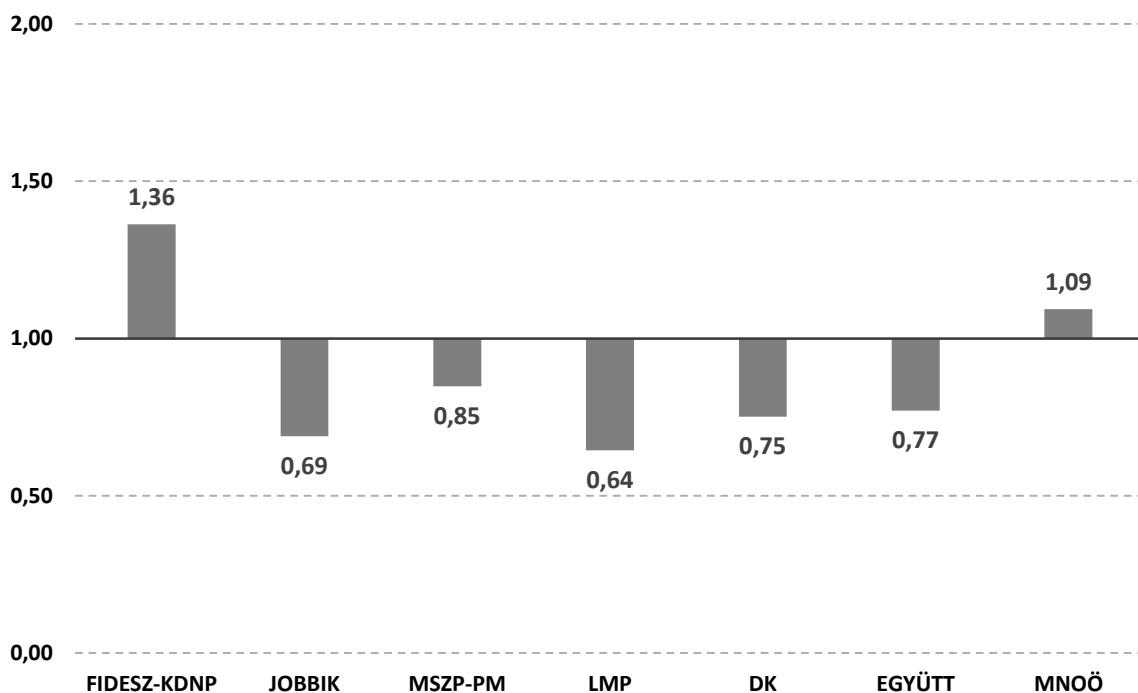
A Gallagher féle mutató a Loosemore-Hanby indexnél korszerűbbnek tekinthető, elsősorban azért, mert nem mindegy, hogy az aránytalanság sok apró párt kis mértékű szavazat- és mandátumarány eltéréséből vagy a nagyobb pártoknál keletkező diszkrepanciából ered. A Gallagher index ugyanis kevésbé érzékeny arra, hogy sok alacsony támogatottságú induló kimarad a mandátumkiosztásból.

A fentebb ismertetett két mutató a teljes aránytalanságot igyekeznek megragadni egy választáson, van azonban egy eszköz arra a célra is, ha egyes pártokra vonatkozóan akarjuk megvizsgálni az aránytalanságot. Ilyenkor alul- vagy felülreprezentáltságról beszélünk annak függvényében, hogy az adott párt nyertese, vagy éppen vesztese a szisztéma torzító hatásainak. Ennek megállapítására szolgál az arányossági együttható (Fábián-Kovács, 1998). Kiszámításához, a párt szavazatarányát elosztjuk a mandátumarányával.

$$A_i = \frac{s_i}{v_i}$$

ahol a korábbiakhoz hasonlóan v_i az i -edik párt szavazataránya és s_i az i -edik párt mandátumaránya.

Ha az eredmény 1 akkor a párt számára az eredmény tökéletesen arányos, pontosan annyi mandátumot szerzett, amennyit a szavazatai alapján érdemel. 1-nél alacsonyabb érték alulreprezentáltságra, 1-nél magasabb pedig felülreprezentáltságra utal.

1. ábra: A magyar pártok arányossági együtthatói a 2018-as választások eredményei alapján

Az ábrán a 2018-as listás szavazatarányok alapján számított arányossági együtthatók láthatók. A parlamentbe bejutó pártok közül csak a Fidesz-KDNP és a német nemzetiségi lista

együtthatója magasabb mint 1, ők a szavazatarányukhoz képest magasabb mandátumarányt értek el, vagyis az aránytalanság nekik kedvezett. A nemzetiségi listák esetén mindez a kedvezményes kvóta miatt érthető, a Fidesz ezzel szemben elsősorban az erős egyéni kerületi eredménye miatt jelentősen felülreprezentált.

A Magyarországon alkalmazott vegyes választási rendszerben a mutatók kiszámításánál egy jelentős módszertani akadályba ütközünk: 2014-től kezdődően kettő (egy listás és egy egyéni) voks, előtte sok esetben három (listás, illetve első és második forduló egyéni) szavazata volt a választóknak. Minden esetben döntést kell hoznunk arról, melyiket használjuk az eltérések vizsgálatára. A hazai szakmai konvenciók azt diktálják, hogy ilyenkor a listás voksok segítségével kalkuláljunk. Ez azon a feltételezésen alapul, miszerint az elsődleges pártpreferenciák a listás szavazatokban jelennek meg, míg az egyéni kerületekben gyakran taktikai szavazás történik, illetve az is előfordul, hogy a szavazónak leginkább szimpatikus párt nem is indít jelöltet.

3.3.2. Effektív pártszámok

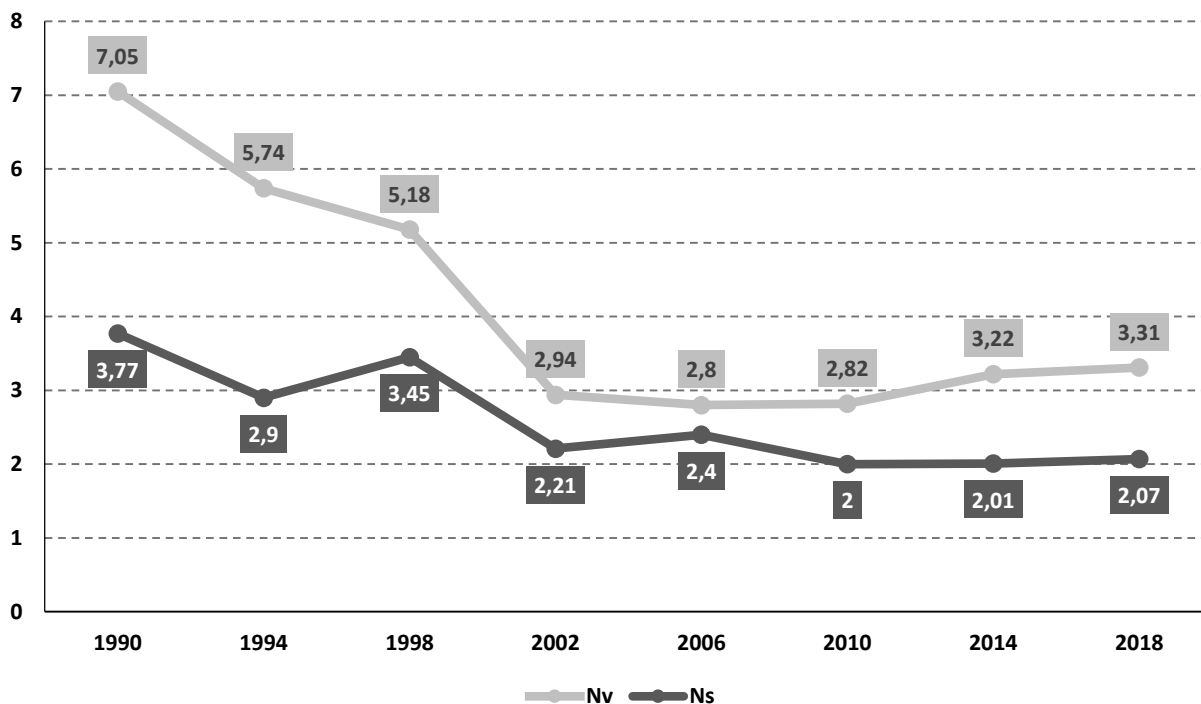
A választási szisztémák és a pártrendszerek között szoros kapcsolat van, még ha az nem is determinisztikus. Általános vélemény, hogy az arányosabb listás szisztémák sokpártrendszer, a többségi szisztémák pedig inkább kétpártrendszer kialakulásának kedveznek.

A pártrendszer alakulására használt mutató az effektív pártszám (Laakso-Taagepera, 1979), ami egy mutatóba sűríti a pártrendszer koncentráltságát, vagy éppen fragmentáltságát (töredezettségét). Megkülönböztetünk effektív választási és effektív parlamenti pártszámot, az egyik a választáson induló összes politikai erőt, a másik csak a parlamentbe jutókat veszi figyelembe. Általános formulája a következő:

$$N = \frac{1}{\sum_{i=1}^n e_i^2}$$

ahol e_i az i -edik párt szavazat vagy mandátumaránya.

A szavazat-, vagy mandátumarányok négyzeteit összeadjuk majd az így kapott értékkel elosztunk 1-et. Értelemszerűen a szám növekedése töredezettségre utal, csökkenése koncentrációra.

2. ábra: Effektív választási és parlamenti pártszámok Magyarországon 1990-2018

A 2-es ábrán (Gallagher, 2018 és saját számítás) az effektív választási (Nv) és effektív parlamenti (Ns) pártszámokon keresztül látható a magyar pártrendszer egyre növekvő koncentrációja. Ezzel együtt az effektív pártszámok korlátait is demonstrálja az ábra – annak ellenére, hogy a Fidesz-KDNP mind szavazat, mind mandátumarányok szempontjából domináns helyzetben van 2010 óta, ez a mutató értéken nem látszik egyértelműen.

3.3.3. Volatilitás

Egy másik, a választási eredmények segítségével vizsgálható jelenség a választói volatilitás, amely azt mutatja meg, hogy választásról-választásra milyen mértékben változik meg a pártok támogatottsága (szavazatszám). Mérésére a Pedersen féle illékonysági indexet használjuk (Pedersen, 1979), amely egyébként a Loosemore-Hanby index-szel matematikailag megegyező eljárás:

$$V = \frac{\sum_{i=1}^n |\Delta P_i|}{2}$$

ahol P az i -edik párt szavazatarányának változása a vizsgált időszakban.

A pártok két választáson szerzett szavazatszámainak különbségét vesszük, ezek abszolút értékét összeadjuk, majd elosztjuk kettővel. A mutató megadja annak mértékét, mennyit változott választásról-választásra a pártok támogatottsága összesen. A 2014-es és 2018-as magyarországi listás adatok alapján kiszámított Pedersen index értéke 11,85%, ennyivel változott meg összesen a pártok által elért szavazataránya két választás viszonylatában.

3.4. Gyakorlati feladatok

- *Ha szeretné megvizsgálni a férfi és női egyéni jelöltek szereplését településméret függvényében a 2018-as választásokon, milyen horizontális és vertikális összesítésre van szüksége az adatok tekintetében?*
- *Mi a különbség a medián és az átlag között?*
- *Mi a különbség a Loosemore-Hanby és a Gallagher indexek között?*
- *Koncentrációra, vagy fragmentációra utal, az effektív pártszámok csökkenése?*
- *Magyarországon milyen irányba mozdultak ezek a mutatók a rendszerváltást követően?*
- *Mit jelent, ha egy párt esetében az arányossági együttható értéke 1-nél alacsonyabb?*

3.5. Irodalomjegyzék

- Fábián Gy.; Kovács L. (1998): Voksok és mandátumok. *Budapest*, Villányi úti könyvek.
- Gallagher, M. (1991): Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems. *Electoral Studies*. Vol. 10., No. 1. 33–51. pp.
- Gallagher, M. (2018): Election indices dataset. http://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/EISystems/index.php. Hozzáférés: [2018.08.18]
- Kovács P.; Katona T.; Petres T. (2007): Általános statisztika. *Szeged*, Pólay Elemér Alapítvány.
- Laakso, M.; Taagepera, R. (1979): Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies*. Vol. 12., No. 1. 3-27. pp.
- Loosemore, J.; Hanby, V. J. (1971): The Theoretical Limits of Maximum Distortion: Some Analytic Expressions for Electoral Systems. *British Journal of Political Science*. Cambridge University Press. Vol. 1., No. 4. 467–477. pp.
- Pedersen, M. N. (1979): The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility, *European Journal of Political Research*, Vol. 7., No. 1. 1-26. pp.

4. Legitimációs háború

Magyarországon a rendszerváltás óta folyamatosan termelődnek ki a politikai rendszer egészét vagy részét érintő legitimációs problémák. A politikai és kormányzati rendszer, az egyes intézmények, szervezetek, jogszabályok és szereplők *delegitimációja* vagy *delegitimálása*, azaz legitimitásának megkérdőjelezése vagy tagadása a politikai harc szinte természetes jelensége vagy eszköze. Az alábbiakban azt mutatom be, hogy a delegitimációs csatározások 2002-től, a Fidesz választási vereségétől kezdve hogyan csaptak át *delegitimációs háborúba*, és felvázolom, hogy a 2010-es kormányváltás után miként változott meg a delegitimációs háború.

4.1. Legitimációelméleti megjegyzések

Legitimitás alatt legáltalánosabban *elfogadottságot* vagy *elismertséget* értünk, szűkebb értelemben valamilyen *norma* vagy *értékelési szempont* szerint elfogadottságot vagy elismertséget. A norma szerinti legitimitás tipikus és fajsúlyos esete a *jog szerinti legitimitás*: elfogadunk valamit, mert jogos, jogszerű, törvényes vagy alkotmányos, illetve fogadunk el valamit (legitimnek), mert jogos, jogszerű, törvényes vagy alkotmányos. Az elfogadás vagy elismerés motívumai (indítékai, indokai) alapján a gyakorlati politikában a legitimitás három típusa különböztethető meg: jogi, morális és politikai. A *morális legitimitás* esetben morális elvek vagy értékek alapján, míg *politikai legitimitás* esetében politikai célokból, érdekekből, szükségletekből vagy akár kényszerekből történik meg az elfogadás.

A „delegitimáció” és a „delegitimálódás” fogalmaival a legitimitás csökkenését, erodálódását vagy végső soron az elvesztését ragadjuk meg. A „delegitimálás” viszont azt fejezi ki, hogy valaminek a legitimitását tudatosan erodálják, vonják kétségbe, kérdőjelezik meg, illetve törekednek csökkentésére, érvénytelenítésére, megszüntetésére.

A „delegitimációs háború” a delegitimálással is folytatott politikai küzdelmek és harcok mértékére és intenzitására utal, illetve arra, hogy a delegitimálást a *politikai harc stratégiai elemévé* teszik, módszeresen és szisztematikusan folytatják.

4.2. Delegitimációs háború 2002-2010

2002-ben a választási vereséggel ellenzékbe szorult Fidesz kezdettől fogva *radikális ellenzéki* pozícióba rendezkedett be: *minden törvényes vagy akár jogilag kétes eszközzel törekedtek arra, hogy az MSZP-SZDSZ koalíciót megbuktassák.* A politikai harc logikájából egyenesen következett, hogy ha a *demokratikus felhatalmazással rendelkező és közjogilag törvényes* (legitim) kormányt meg akarják buktatni, akkor *a kormány legitimitásának megkérdőjelezése és erodálása a kormánybuktatás elemi feltétele.*

Az MSZP és az SZDSZ hatalomba való visszakerülését olyannyira nem tudták feldolgozni a jobboldalon, hogy általánossá vált a meggyőződés, hogy Medgyessy Péter *választási csalás* révén lett miniszterelnök, és tüntetéseken is követelték *szavazatok újraszámolását.* Az új miniszterelnök *közjogi legitimitását* tehát kikezdték, de megrendíteni azért sem tudták, mert a választást lebonyolító Orbán-kormány belügyminiszterének, Pintér Sándornak az Országgyűlés számára készített beszámolóját, amely szerint a választások *„törvényes rendben zajlottak le”,* a jobboldali kormánytöbbség elfogadta! Ellenben Medgyessy teljesen mértékben volt *morálisan illegitim* és – ezért – *kormányzásra méltatlan* a jobboldal szemében azért, mert a rendszerváltás előtt a kommunista rendszer hatalmi elitjéhez tartozott, és a posztkommunista hatalomátmentés reprezentánsának tartották. Összességében úgy tekintettek rá, mint akinek (talán) *van törvényes joga* miniszterelnöknek lenni, mert (talán) *törvényesen* került hatalomra, de *nincs morális joga kormányozni,* ahogy a volt állampárt (MSZMP) utódpartjaként az MSZP-nek sincs morális joga Magyarország kormányzására.

A vezető kormánypárt és kormányfője *morális illegitimitásából* egyenesen következett a jobboldal számára a *morális jog megbuktatni a morálisan illegitim kormányt.* Erre alapozódott a D-209-es botrány: közel három héttel Medgyessy Péter hivatalba lépése után egy Fideszhez közelálló ellenzéki napilap dokumentumokat tett közzé arról, hogy a miniszterelnök a rendszerváltás előtt a kommunista titkosszolgálat D-209-es kódszámú ügynöke volt. A botrány tétje a miniszterelnök *lemondása* vagy *leváltása* volt, de a két kormánypárt kitartott Medgyessy mellett, aki végül teljesen más politikai okok miatt 2004-ben lemondott posztjáról. Utódja Gyurcsány Ferenc lett, akit morálisan *ugyanúgy illegitimnek* tartottak a jobboldalon, mint Medgyessy Pétert, és ugyanúgy keresték az érveket és indokokat az ő *közjogi delegitimálására* s ezáltal megbuktatására is.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnökségének közjogi legitimitását megválasztásának módja miatt vonták kétségbe. Addig a Medgyessy-kormány gyermek-, ifjúsági és sportminisztere volt, de *nem volt megválasztott országgyűlési képviselő,* illetve – a korábbi kormányfőktől eltérően - nem volt a vezető kormánypárt miniszterelnök-jelöltje az országgyűlési választásokon, ezért azt állították róla, hogy *nem rendelkezik a választók akaratára és – ezért - társadalmi*

felhatalmazásra visszavezethető demokratikus legitimitással. A demokratikus legitimitás megkérdőjelezéséből egyenesen következett az *előrehozott választások* felvetése, amivel szemben a kormányoldalon azt hozták fel, hogy 1993-ban, amikor jobboldali pártok kormányoztak, Boross Péter is belügyminiszterként lépett az elhunyt Antall József helyére, ő sem volt országgyűlési képviselő, és nem tartottak előrehozott választást. Az ellenérv úgy szólt, hogy Antall József az esedékes választáshoz (1994. május 8.) igen közel (1993. december 12-én) halt meg, ezért értelmetlen lett volna előre hozott választásban gondolkodni, míg most, 2004-ben, még a kormányzati ciklus felénél tartunk.

Boross Pétert 1993. december 21-én választották miniszterelnökké, és megválasztásának semmilyen delegitimáló *közjogi-alkotmányos* akadálya nem volt, így Gyurcsány Ferenc sportminiszter megválasztásának sem lehetett. A demokratikus legitimitást legfeljebb mint *iratlan, de addig nem intézményesült politikai normaként* lehetett követelményként támasztani Gyurcsány megválasztásával szemben.

Gyurcsány Ferencsel szemben 2006-ban, a választások és a balatonöszödi beszéd nyilvánosságra kerülése (**szeptember 17.**) után intéztek újból erőteljes delegitimáló támadásokat. A beszéd több részlete alapján a jobboldalon azzal vádolták Gyurcsányt, hogy ő is a választók megtévesztésével, tehát *választási csalással* került hatalomra: **“Nyilvánvalóan végighazudtuk az utolsó másfél-két évet. Teljesen világos volt, hogy amit mondunk, az nem igaz.”**, **“Hazudtunk reggel, éjjel, meg este.”** **“Nem csináltunk semmit négy évig. Semmit.”** „Ami az azt megelőző hónapokban titokban meg lehetett csinálni úgy, hogy nehogy a választási kampány utolsó heteiben előkerüljenek olyan papírok, hogy mire készülünk, azt megtettük.

A jobboldali ellenzék (Fidesz, MDF, KDNP) lemondásra szólította fel a miniszterelnököt, de ezen felül a Fidesz levélben fordult a köztársasági elnökhöz, hogy ő is szólítsa fel lemondásra a kormányfőt, és minden alkotmányos eszközt vessen be elmozdítására.

A köztársasági elnök megszólalása akaratlanul is inkább az ellenzéknek kedvezett: „A demokrácia és az alkotmányos jogállam működése nem korlátozódhat a jogszabályok betartására”. *Alapvető erkölcsi normák betartása is szükséges.* Ezen alapul a politikába és végső soron a demokráciába vetett bizalom. A felelős döntés lehetőségét veszítik el az állampolgárok, ha a nyilvánosság előtt elhangzó tényállítások, ígéretetek, programok nyilvánvalóan nem felelnek meg az igazságnak, a valódi szándékoknak.” Leszögezte, hogy „*morális válság*” van Magyarországon, amit kormányfő okozott, de elhárította az őt „cselekvésre” ösztönző felhívásokat: „a köztársasági elnöknek az Alkotmány erre a helyzetre nem ad *közjogi* beavatkozási lehetőséget”, mert „a miniszterelnök és a kormány nem a köztársasági elnöknek felelős, hanem az Országgyűlésnek. Csak az országgyűlési képviselők többsége *vonhatja meg a bizalmat a miniszterelnöktől* és egyúttal a kormánytól”, neki pedig az adott helyzetben nincs alkotmányos joga az *Országgyűlés felosztatására*. A nyilatkozatból az derült ki, hogy az államfőt megkeresők egyfajta rendkívüli helyzet okán várták el az államfőt, hogy *lépjen túl alkotmányos jogköreire* a kormányfő elmozdítása vagy a kormányfőt továbbra is támogató parlamenti többség eliminálása érdekében, amivel a kormánybuktató ellenzéki radikalizmusnak tett volna szolgálatot...

A „morális válság” tézisével összhangban a Fidesz morálisan rendkívül delegitimáló alapállása az volt, hogy: *“Gyurcsány Ferenc a magyar politikai életben nemkívánatos személlyé vált”*. (A későbbiekben, miután Gyurcsány nem mondott le, a Fidesz és a KDNP képviselői a miniszterelnök minden előre bejelentett felszólalásánál kivonultak az Országgyűlés üléséről, s

csak a két frakcióvezető maradt a teremben. Közülük Semjén Zsolt (KDNP) a protokolláris „Miniszterelnök Úr!” helyett a „Gyurcsány Úr!” megszólítást alkalmazta, amivel *erkölcsi megvetése* mellett kifejezte azt, hogy *nem tekinti miniszterelnöknek Gyurcsány Ferencet...*)

A botrány kirobbanásakor a Fidesz azt javasolta, hogy a kormánypártok *konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal új kormányfőt válasszanak*, de röviddel később már azt szorgalmazták, hogy az öt parlamenti párt *szakértői kormányt* állítson fel a közelgő önkormányzati választás után. Leszögezték: Gyurcsány "a Fidesz számára *csak jogi értelemben* Magyarország miniszterelnöke, *erkölcsi és politikai értelemben bukottnak* tekintjük, nincs vele miről tárgyalnunk". Biztosak voltak benne, hogy az október 1-jei önkormányzati választáson *az emberek megvonják a bizalmat a miniszterelnöktől*, ami a pártlistán elért eredmények alapján dől majd el.

Orbán Viktor leszögezte: „*Én a kormányt illegitimnek tekintem, de nem tekintem illegálisnak. A kormány nem törvénytelen, működésének, létének megvannak a közjogi alapjai. De elvesztette a jogot, a megbízást, a bizalmat ahhoz, hogy kormányozzon.*” „A kormány *legálisan* tartózkodik a kormányzati pozícióban, ugyanakkor *felhatalmazás nélküli kormányzást* folytat. Azaz amit tesz, arra nincs fölhatalmazása, mandátuma. Ezt az emberek kinyilvánítják, ezért *illegitim* a kormány.” Továbbá: „A kabinet *törvényesen* szerezte meg a hatalmat, de *már nem legitim*, hiszen a választópolgárok *már nem bíznak* az MSZP-SZDSZ kormányban. Nem csak *legális*, hanem legitim kormányra van szükség. Korlátozott hatalmú, válságkezelő *szakértői kormányra* van szükség a mostani kabinet helyett.”

Az október 1-jén megtartott önkormányzati választások előtt Orbán Viktor kijelentette, hogy a választás *egy népszavazás* lesz a kormányról, és ha a szavazók „elutasítják a csomagot”, akkor meneszteni kell a kormányfőt és a megszorító csomagot, és pártkormány helyett egy korlátozott mandátumú *szakértői kormányt* kell felállítani.

Az önkormányzati választásokon a Fidesz-KDNP elsőprő győzelmet aratott.

A választás estéjén az államfő újból megszólalt: „a köztársasági elnöknek a jelen helyzetben nincsenek *közjogi* beavatkozási lehetőségei ... Most az Országgyűlésnek van cselekvési lehetősége. A kormány az Országgyűlésnek felelős. Az Országgyűlés dönt a miniszterelnök személyéről. Az Országgyűlés helyreállíthatja a szükséges társadalmi bizalmat. A megoldás kulcsa a parlamenti többség kezében van”.

A nagyon diplomatikus megfogalmazás határozott politikai üzenetet takart: az Országgyűlés cselekedjen, éljen a felelősséggel kapcsolatos jogaival, döntsön a miniszterelnök személyéről, és állítsa helyre a szükséges társadalmi bizalmat. Az államfő burkoltan, de jól érthetően azt üzent az Országgyűlés kormánypárti többségének, hogy a „megoldás” Gyurcsány Ferenc leváltása lehet... A Fidesz ennek megfelelően mondott másnap köszönetet az államfőnek a "világos iránymutatásért". A kormányfő viszont bejelentette, hogy *bizalmi szavazást* kér maga ellen, az MSZP pedig deklarálta, hogy *a bizalom töretlen* Gyurcsány iránt, a *konstruktív bizalmatlansági indítvány* szóba sem jöhet. Orbán Viktor a bizalmi szavazást ócska trükknek minősítette, lándzsát tört a *konstruktív bizalmatlansági indítvány* mellett, és 72 órás *ultimátumot* adott a koalíciónak, de mivel Gyurcsány nem mondott le, a Fidesz tüntetéssorozatban gyakorolt nyomást – sikertelenül – a kormánypártokra.

Október 6-án az Országgyűlés kormánypárti többsége bizalmat szavazott Gyurcsány Ferencnek. A szavazás előtti beszédében a kormányfő kitért a *legitimitás* Fidesz által feszegetett

kérdésére: „A demokratikus Magyarországnak ... Része kell, hogy legyen az, ami alkotmányban és jogszabályban nem írható le: a demokratikus magatartás és kultúra. Az, hogy a versengő felek elfogadják egymás legitimitását. Az, hogy elfogadják, hogy bár másként szolgálják a közjót, de a közjó érvényesülését keresik. A demokratikus politikai működés lényege az *elfogadás képessége*. Elfogadni, hogy léteznek rajtam kívül mások is, más gondolatokkal, *ugyanolyan legitimitással, mint én, amely legitimitás a választóktól ered*. És a választóktól eredő legitimitás nem kérdőjelezhető meg. Aki ezt megteszi, az *nem demokrata*.” A kormányfő egy másik megjegyzése ezzel összefüggésben: „A cél világos: *elvitatni a parlamenti többség jogát*, megfutamítani, *kicsikarni az előrehozott választásokat*, és a megvert, megalázott kormányoldallal szemben – inkább holnap, mint holnapután – *kétharmados többséget* elérni, és *új alkotmányt* kérni. Új alkotmányt, Orbán Viktor szája íze szerint.” És *delegitimáló ellentámadásba* ment át: „[A Fidesz] *támadja a harmadik Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét*”, „Világos a kérdés: engedjük-e, hogy alkotmányos rendjében támadják ezt az országot, vagy megvédjük azt? Ez a kérdés. Ennek a parlamentnek kell válaszolni rá.” A parlamenti vita arról is szólt, szerinte, hogy: „a parlamenti kisebbség támadást intézzen az alkotmányos rend ellen, hogy elvitassa a parlament jogát, hogy szabad akaratából megbízást adjon kormánynak ... hogy a parlament elég erős-e, hogy megvédje a harmadik Magyar Köztársaságot?”

Orbán Viktor Október 23-án elmondott ünnepi beszédében adott választ: „Ma már nem pártok állnak szembe egymással, nem jobb- és baloldal között feszülnek az ellentétek, hanem egy megcsalt, becsapott, a valódi választás lehetőségétől megfosztott, ezért elkeseredett és ingerült ország áll szemben *illegitim kormányával*”. Bejelentette, hogy népszavazást kezdeményeznek, és másnap „Szociális népszavazás 2008” címmel hivatalosan is benyújtották a népszavazási kezdeményezést. 2007. március 15-én elmondott beszédében megint a radikális delegitimáció hangján beszélt: „*a népnek joga van elkergetnie a kormányt egy demokráciában is, ha az a népakarat ellenében kormányoz, ha az emberek létérdekét veszélyezteti ... Joga van egy feltétellel: ha a népakarat kinyilvánításának már minden eszközét igénybe vette, és a kormány elmulasztja magát alávetni az emberek világos és egyértelmű akaratának ... A népszavazás (...) az utolsó alkotmányos eszköz, amellyel az emberek kinyilváníthatják akaratukat ... A népszavazás után vagy azt teszi a kormány, amit az emberek akarnak, vagy *elkergethető* lesz. Végrehajtja az emberek akaratát, vagy maga ad zöld utat, hogy *kipenderítsék*.”*

Ahogy az önkormányzati választást népszavazásnak, úgy a népszavazást „*lényegében előre hozott választásnak*” határozta meg Orbán Viktor egy decemberi rendezvényen.

A 2008-as népszavazáson a Fidesz-KDNP aratott sikert. Gyurcsány Ferenc nem mondott le, de a SZDSZ nem sokkal később kivonult a kormányból: a Gyurcsány-kormány *kisebbségi kormánnyá* vált. Ígérete ellenére a Fidesz nem vágott bele a kormány „*elkergetésébe*”, viszont napirenden tartotta a *kormány illegitimitását* és – ennek megfelelően – az *előrehozott választásokat*.

2009. elején Gyurcsány Ferenc helyzete tarthatatlanná vált. Bejelentette távozási szándékát, de nem mondott le, hanem kezdeményezte, hogy konstruktív bizalmi indítvány útján váltsák fel, ami április 14-én megtörtént: Bajnai Gordont választották meg helyébe.

A Fidesz Bajnai Gordon miniszterelnökségét is illegitimnek nyilvánította. Három okból. Alkotmányellenesnek tekintették azt, hogy a konstruktív bizalmi indítványt lényegében Gyurcsány kezdeményezte, holott az a képviselők joga. A másik kettő a 2004-es kormányfő-váltást idézte: Bajnai a Gyurcsány-kormány tagja volt, de nem volt országgyűlési képviselő,

illetve *választói felhatalmazás nélkül* lett miniszterelnök. A Fidesz által kínált gyógyír a szerinte megint csak illegitim kormánnyal szemben – az *előrehozott választás* volt.

Sólyom László köztársasági elnök Bajnai Gordon megválasztását alkotmányosnak találta, de politikailag hasznosabbnak tartotta volna, ha előrehozott választást tartanak...

4.3. Delegitimációs háború 2010-2018

2010-ben az MSZP-SZDSZ koalíció radikális ellenzéke, a Fidesz-KDNP elsőprő győzelmet aratott a választásokon és kétharmados többséget szerzett az Országgyűlésben, 2014-ben és 2018-ban hasonló győzelmet aratott, de ezek a sikerek már az új s egyoldalúan, csak a kormánypártok által megszavazott választási rendszerre alapozódtak. A delegitimációs háború folytatódott, de a kormányváltásnak köszönhetően új szereposztásban – és más módszerekkel. Az ellenzék delegitimációs támadásainak egy része rímelt a Fidesz korábbi támadásaival, amennyiben úgy gondolták, hogy ugyanaz elmondható az Orbán-kormányról, mint amit Orbánék ellenzékben mondtak az akkori kormányokról. A támadások másik része abból eredt, hogy míg 2002-től a Fidesz döntése volt a radikális ellenzéki pozíció és stratégia választása, addig 2010. után lényegében a kormánypártok radikalizálták egy delegitimáló pozícióba az ellenzékét a következők miatt. 1) Közvetlenül a választások után megalkották A Nemzeti Együttműködésről szóló politikai nyilatkozatot, amely a Nemzeti Együttműködés Rendszerének megalapításáról szólt, s amit csak a kormánypártok szavaztak meg. 2) Lényeges közjogi változásokat (új alkotmány, új választási rendszer stb.) egyoldalúan, az ellenzékkel való konszenzus nélkül vitték végbe.

A Nyilatkozat és elfogadásának körülményei *de facto morálisan illegitimé tette az ellenzéki pártokat és szavazóikat* azzal, hogy kimondatlanul kilátásba helyezte azt, hogy *rendszeridegenné és rendszerellenségé* válnak, amennyiben nem működnek együtt a „nemzet” és a „magyarok” nevében megnyilatkozó kormánypártokkal. Az így előállt politikai helyzetben és klímában az ellenzéki oldalon gyakorlatilag bármit képesek voltak illegitimé nyilvánítani, ha az *nem volt visszavezethető a hiányolt demokratikus konszenzusra*. A 2010. előtti időszakhoz képest viszont nagy különbség volt, hogy míg korábban a delegitimáció egy párt *jól megkomponált és szervezeten kivitelezett stratégiája és hadjárata* volt, addig most az egyébként is szervezetlen ellenzékiek (pártok, politikusok, újságírók, közírók) *szervezetlen és gyakran kontraproduktív támadásaiból állt össze egyfajta delegitimációs „partizánháború”*, amit jellege miatt nagyon nehéz tömören összefoglalni. Az ellenzékiek illegitimnek nyilvánították az új alkotmányt, az Alaptörvényt, a választójogi törvényt s vele új választási rendszert, az Alkotmánybíróságot stb., és egyesek odáig jutottak, hogy *mindent* illegitimnek nyilvánítottak, ami a 2010-es választások után, de legalábbis az alaptörvény hatálya alatt, 2012. január 1-től történt. Az ellenzéki delegitimáció szervezetlen, kaotikus, átgondolatlan és olykor irracionális jellegéből logikusan következett, hogy felvetődött a *választások bojkottja* abból megfontolásból, hogy a választási vereségre ítélt *ellenzék ne legitimálja a választásokon való részvétellel* a – szerinte - egyébként is *antidemokratikus* Orbán-rezsimet. Ebből pedig annak felvetése következett logikusan, hogy a választási vereséget szenvedett *ellenzék ne legitimálja az Országgyűlésben való jelenlétével* a rendszert. Ennek a radikális delegitimációs logikának végkifejlete az volt, hogy a legradikálisabb *ellenzéki körökben még az Országgyűlésben szerepet vállaló ellenzéki pártokat is illegitimnek nyilvánították...*

4.4. Gyakorlati feladatok

- *Milyen oksági összefüggés van a radikális ellenzékiesség és a delegitimációs stratégia között?*
- *A morális illegitimitásnak milyen tartalma és szerepe volt a delegitimációs stratégiában?*

5. Táborosodás és táborosítás

Az 1989/90-es rendszerváltás után kialakult magyar pártrendszert kezdettől fogva erőteljesen determinálta a *baloldal-jobboldal* és a *nemzeti-transznacionális* egymásra épülő törésvonalai, melyek mentén megindult a választókat a pártokhoz kötő *pilléresedés* és *blokkosodás* máig tartó folyamata. A pilléresedés és blokkosodás folyamánya a *táborosodás*, amennyiben a pártok mögött olyan jól mozgósítható *szavazótáborok* sorakoznak fel, amelyek többé-kevésbé legyőzendő ellenségnek tartják a „másik oldalt” és szavazótáborát. A táborosodás különös esete a *táborosítás*, amikor is a pártok tudatosan, *politikai és szociotechnikákat* alkalmazva szervezik *jól irányított* táborba a szavazókat. Magyarországon táborosodás és a táborosítás során egyaránt meghatározó volt a *pártok száma*. Az, hogy a törésvonalak egy-egy oldalán *hány párt versenyez* egymással, illetve hogy az adott oldalon van-e az adott *oldalt domináló* párt. Az alábbiakban azt mutatom be, hogy a 90-es években a pluralizált és fragmentált jobboldalon úgy érezték, hogy hosszabb távon *nem versenyképesek* a baloldalt domináló MSZP-vel, ezért szükségét érezték a *pártközi összefogásnak*, mely összefogást Orbán Viktor radikálisan újragondolta: *Fidesz által dominált pártszövetséggel* vagy akár a *jobboldal homogenizálásával* kell táborosítani a jobboldali szavazókat az MSZP és a baloldal legyőzése és tartós háttérbe szorítása érdekében.

5.1. Táborosodás a baloldalon

A pártpolitikai baloldalon az MSZP már 1990-ben monopol helyzetbe került. A választáson a szavazatok 10,89%-t megszerezve bekerült a parlamentbe, ám baloldali riválisai, az MSZP-től balra álló Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) és az MSZP-től jobbra álló Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) ha kis híján is, nem lépte át az akkor még négy százalékos parlamenti küszöböt. Az MSZMP 3,68%-ot, az MSZDP 3,55%-ot kapott, alig elmaradva az akkor még 4%-os parlamenti küszöbtől.

A baloldal tehát erősen megosztott és polarizált volt, de egyedüli parlamenti pártként az MSZP helyzeti előnybe került, amit csak növelt az, hogy az 1994-es választások előtt 5%-ra emelték a parlamenti küszöböt. Az MSZMP és az MSZDP támogatottsága folyamatosan csökkent, és a két párt soha nem tudta a későbbiekben átlépni a küszöböt. Az MSZP baloldali kihívó és versenytárs nélkül maradt, viszont baloldali nagy párttá nőtte ki magát: 1994-ben a szavazatok 32,99%-át, 1998-ban 32,25%-át szereztek meg. 2002-ben és 2006-ban pedig elérte a csúcspontot a párt támogatottsága a 42,05%-kal és a 43,21%-kal...

Az MSZP-nek a jobboldallal szembeni versenyhelyzetét növelte, hogy 1994-ben, amikor politikailag és ideológiailag még hárompólusú volt a pártrendszer (baloldal, liberálisok, jobboldal), a liberális nagy párt, az SZDSZ, a maga 19,74%-os támogatottságával hajlandó volt koalícióra lépni az MSZP-vel. 1998-ban az SZDSZ már csak 7,88%-ot kapott, ami a koalíció bukásához, és a liberális pólus sorvadásához vezetett, de a 2002-ben kapott 5,57% szükséges és elégséges volt, hogy az MSZP visszakerülhessen a hatalomba, és a 2006-ban kapott 6,50% pedig ahhoz, hogy az MSZP hatalmon maradjon.

Mivel 1998-tól az SZDSZ nem akart, de elutasíthatósága miatt nem is tudott volna koalícióra lépni a jobboldali pártokkal, a két párt együttműködéséből egyre inkább egy sajátos „balliberális” blokk és tábor jött létre, amivel a Fidesz vezette jobboldali ellentábor farkasszemét nézett...

5.2. A jobboldal: táborosodás a táboron belül

Az 1990-es választások eredményeképpen három jobboldali-konzervatív párt alkotott kormánykoalíciót (MDF, FKGP, KDNP), amely összesen a szavazatok 42,9%-át szerezte meg. A legerősebb párt az MDF volt, 24,72%-os támogatottsággal. 1994-ben a koalíció megbukott, a három párt a szavazatoknak már csak a 27,59 százalékát szerezte meg, és a legerősebb párt (MDF) a támogatottsága is csak 11,74%-os volt, amivel messze elmaradtak a 32,99%-os támogatottságú MSZP-től...

A választási vereség nagy tanulsága a jobboldal pártok számára az *erők szétforgácsoltsága* és az *összefogás hiánya* volt. Az pártpolitikai *egység* és pártközi *összefogás* igénye egyszerre előlegezte meg és fejezte ki a táborosodás folyamatát, ami azonban a párhuzamosan kialakuló politikai-ideológiai és szervezeti *polarizálódás* miatt többször megbicsaklott:

- 1992-ben az FKGP Torgyán József vezetésével ellenzékbe vonult, ami azt jelentette, hogy a *kormány-ellenzék* törésvonal és a *jobboldal-baloldal* törésvonal nem fedte át egymást: az identitása szerint konzervatív-jobboldali koalíciónak *jobboldali ellenzéke* született.
- Torgyán József vezetésével az FKGP fokozatosan elveszítette *mérsékelt jobboldali* arculatát és *radikalizálódott*. Ettől kezdve egyfajta *mérsékelt-radikális* törésvonal is szaggatta a jobboldalt, és a kormányhoz, illetve személy szerint Antall Józsefhez hű körökben általánossá vált a „*jobbközép*” és a „*mérsékelt jobboldali*” identitás, noha a „*radikális jobboldali*” identitás nyíltan még nem nyert tért.
- Torgyán József egyre meghatározóbb szerepe és az FKGP ellenzékbe vonulása *szervezeti polarizálódást* indított meg. Pártay Tivadar, a párt alapító elnöke, 1991-ben kilépett a pártból és 1992-ben megalapította a *Történelmi Független Kisgazdapártot*. Azokat a *kormányhoz lojális* kisgazda képviselőket, akik megtagadták az ellenzéki fordulatot, kizárták a pártjukból, ezért ők először létrehozták a Történelmi Kisgazda Tagozat nevű szerveződést, majd többségük 1993-ban belépett Pártay Tivadar parlamenten kívüli pártjába, mely szerveződés nem sokkal később *Egyesült Történelmi Kisgazda és Polgári Párt*, majd *Egyesült Kisgazda Párt* néven fogta egybe kormánypárti és Torgyán-ellenes kisgazdákat. Az első parlamenti ciklus vége előtt egy évvel így *két kisgazda párt működött a parlamentben*, egy kormánypárti és egy ellenzéki, de a *kilépések* és *kizárások* sora miatt más kisgazda pártokat is alapítottak: *Demokratikus Kisgazda- és Polgári Párt*, *Konzervatív Kisgazda és Polgári Párt*.
- 1993-ra a vezető kormánypárt, az MDF is válságba került. Csurka István, a párt nagy tekintélyű alapítója 1992-ben szembe fordult kormányfővel, Antall Józseffel, és 1993-ban egy hosszú harc végén több társával kizárták a pártból. Csurkáék megalapították a *Magyar Igazság és Élet Pártját* (MIÉP).
- Az MDF-ből *kilépések* és *kizárások* miatt más pártok is alakultak a jobboldalon: *Magyar Érdek Pártja*, *Magyar Piac Párt*.

Az 1994-es választások előtt tehát a *két komolyabb ellenzéki párt* (FKGP, MIÉP) és *több, egyelőre kiszámíthatatlan jelentőségű kisebb párt* tarkította a jobboldalt, miközben a *baloldal nem esett át polarizálódáson*, és 1994-es választások eredményeképpen az MSZP *domináns párttá* nőtte ki magát.

Az 1994-es választások után tovább bonyolódott a jobboldali pártok helyzete. A baloldali MSZP és a liberális SZDSZ kormánykoalíciójával ugyan *minden jobboldali-konzervatív párt ellenzéki lett*, de közéjük két törésvonal vert éket: a mérsékelt jobboldal (jobbközép) és a radikális jobboldal közötti, illetve a parlamenten belüli és parlamenten kívüli jobboldal közötti ellentétek, amelyeket tovább súlyosbított az, hogy a választások előtt liberálisként antijobboldali és antikonzervatív Fidesz mint *nemzeti liberális* párt is megjelent az ellenzéki-jobboldali térfélen. A még (2000-ig formálisan) liberális Fidesz a következő pontokon tudott megtapadni a jobboldali térfélen:

1. A jobboldali-konzervatív pártok és szavazók kollektív, a köztes ellentéteket felülíró identitásává az antiliberális és antibaloldali tartalmú „*nemzeti oldal*” vált ekkora, a Fidesz pedig a nemzeti liberalizmusában a *nemzetire* helyezte a hangsúlyt.
2. A „mérsékelt jobboldal” és „jobbközép” erők identitásában felerősödött az antibaloldali és anti-posztkommunista tartalmú „*polgári*” elem, a Fidesz pedig egyre erőteljesebben definiálta magát „*polgári*” pártként is.

A Fidesz 1994 és 1998 közötti jobboldalra pozicionálásának annyiban pozitív hatással volt a jobboldali táborosodásra, hogy a *parlamentari ellenzék egypólusúvá* vált: nem alakult ki a liberális pólus (Fidesz) és a jobboldali-konzervatív pólus (MDF, FKGP, KDNP) ráadásul egymással is szembenálló kettőssége. Negatív hatása viszont az volt, hogy jobboldali-konzervatív pártok közötti két törésvonalat kiegészítette, illetve elmélyítette a Fideszhez való viszonyuk. A jobboldali pártok összefogását és egységét tehát eme hármas ellentétén keresztül kellett megteremteni, ami a jobboldali térfél *további fragmentációját* eredményezte. Lényegében két stratégia alakult ki:

1. A *polgári* erők közötti *polgári összefogás*: a „jobbközép” MDF és a KDNP, valamint a (már szintén „jobbközép” Fidesz részvételével, a radikális FKGP és MIÉP kizárásával).
2. A *nemzeti* erők közötti *nemzeti összefogás* a még mindig liberális(nak tartott) Fidesz kizárásával az MDF, a KDNP, az FKGP és a parlamenten kívüli MIÉP részvételével.

Mivel az MDF és a KDNP mindkét stratégiában szerepet kapott, a valóságban a három nagy ellentét végül kettémetszette a két pártot. Szabó Iván vezetésével az MDF „mérsékelt” és „jobbközép”, de kisebbségben lévő erői, akik a Fideszt is felölelő „polgári összefogás” hívei voltak, *kiléptek* a pártból, és megalapították a *Magyar Demokrata Néppártot* (MDNP). A „polgári összefogás” KDNP-n belüli hívei hasonló utat jártak be: Magyar Kereszténydemokrata Szövetség (MKDSZ) néven hoztak létre Fidesszel szövetséges szervezetet 1997-ben. (A Fidesszel összefogás FKGP-n belüli hívei viszont nem vitték kenyértörésig az ügyet.)

Az 1998-as választások alaposan átrendezték a jobboldalon belüli erőviszonyokat.

1. Legerősebb párttá a mérsékelt-jobbközép és formálisan még mindig liberális Fidesz vált: 29,48%
2. Második legerősebb párttá a korábban a mérsékelt-jobbközép által radikalizmusa miatt elutasított FKGP vált: 13,15%

3. A parlamentbe nem jutott volna be az MDF (2,8%), de a Fidesz támogatásával 17 egyéni jelöltje képviselő lett.
4. A Fidesz által korábban preferált szervezetek közül az MDF-ből kiszakadt MDNP nem jutott a parlamentbe, míg az MKDSZ politikusai a Fidesz listáján vagy támogatásával lettek képviselők.
5. A Fidesszel való együttműködést elutasító KDNP kiesett a parlamentből.
6. A nemzeti radikalizmust nyíltan felvállaló MIÉP, mely párt korábban a Fideszt-kizáró „nemzet összefogás” eleme volt, bekerült a parlamentbe: 5,47%
7. A Fidesz, az MDF és az FKGP kormánykoalíciót hozott létre (45,43%), az ellenzékbe szorult „nemzeti radikális” MIÉP a jobboldali koalíciót „nemzeti kormányként” ismerte el, és „nemzeti” jellege miatt konstruktivitást hirdetett meg vele szemben...

A parlamenti jobboldal minösszesen 50,9%-os szavazói támogatottságot szerzett. A parlamenten kívüli KDNP-vel (2,31%) és az MDNP-vel (1,34%) együtt a jobboldal támogatottsága 54,55%-volt, ami a politikai erőviszonyok radikális átrendeződésére adott reményt a domináns Fidesznek. A jobboldal helyzete azonban rendkívül ellentmondásos maradt.

A mérsékelt-jobbközép „polgári összefogás” adta a legerősebb pártot (Fidesz), de elveszítette az MDNP-t, és csak megmenteni tudta kereszténydemokrata erőit (NKDSZ). A Fideszt korábban elutasító „nemzeti összefogás” pártjai közül a FKGP lett a legerősebb, és kormánypártként igyekezett radikális arcukat levetni, míg a MIÉP bekerült a parlamentbe, a KDNP viszont kiesett onnan. A további táborosodást szolgálta a „kooperációs” kényszer: a Fidesz és a *Fideszt korábban elutasító* MDF saját jól felfogott érdekükben választási együttműködést kötött, majd a választás második fordulójára előtt a Fidesz és a *Fideszt korábban elutasító* FKGP kötött taktikai megállapodást egyéni jelöltjeik kölcsönös visszaléptetéséről. Maga a kormánykoalíció egy róka-fogta-csuka helyzet volt: a három párt egymásra volt utalva, bármelyikük kilépése a *koalíció felbomlásával* járt volna. A koalíciós pártok azonban a korábbi nagyon mély ellentétek miatt nem voltak *testvérpártok*, és a „természetes szövetséges” kifejezés használata is kérdéses volt különösen a következő választásra tekintettel.

A három jobboldali párt közötti ellentéteket a „posztkommunisták” legyőzésének közös célja írta felül a választások előtt, és ez a szempont meghatározó maradt a kormányzás során is. A korábbi tapasztalatok alapján két stratégia jöhetett szóba.

1. A jobboldali kormánypártok egymástól függetlenül és – ezért – egymással is versenyezve vágnak neki a választásoknak.
2. A pártok előzetes választási szövetséget kötnek a szavazatok és a mandátumok maximalizálása, valamint a választási vereség kockázatának csökkentése érdekében.

A Fidesz egyértelműen az utóbbi mellett foglalt állást, míg a mindig is *vezéri* ambíciókkal rendelkező Torgyán József az FKGP *szuverenitását* féltette. Ugyancsak a *szuverenitás* igénye vezérelte Dávid Ibolyát abban, hogy pártja, az MDF inkább az első opciót válassza. Ez a stratégiai dilemma ugyanúgy megosztotta a két pártot, ahogy 1998 előtt az MDF és a KDNP hasonlott meg a Fidesszel való szövetség miatt. A helyzetet bonyolította, hogy a közös kormányzás ellenére Torgyán Józseffel szemben *bizalmatlanok* voltak a Fideszben amiatt, hogy 1992-ben képes volt a koalíció felmondására és ezzel a bukás határára sodorni Antall József jobboldali kormányát. Mivel az első opció nem zárta ki annak lehetőségét, hogy az MDF vagy FKGP hajlandó olyan alternatív koalícióban részt venni, amely a bal-jobb törésvonalat a jobboldal táborosodásának rovására áthidalja, a Fidesznek napi politikai érdekévé vált a két

koalíciós partner *táboron belül* tartása, akár egyfajta „gyűjtőpárt” létrehozásával. Az MDF kitörési kísérlete az ún. *Békejobb* nevű tömörülés volt 2000-ben: kisebb, akár parlamenten kívüli „jobbközép” pártokkal (MDNP, Vállalkozók Pártja, KDNP stb.) összefogni azért, hogy a párt *önállóan, a Fidesztől függetlenül* jusson be a parlamentbe. A Békejobb kísérlete, s vele az MDF különutas politikája végül kudarcba fulladt és az MDF választási megállapodást kötött a Fidesszel. Az FKGP-t viszont egy újabb *belső anarchizálódás* temette maga alá. Egy évvel a választások előtt lázadás tört ki a párton belül Torgyán József pártelnök ellen, több kispap szervezet is működött a párton belül és kívül (Reform Polgári Egyesület, Független Kispapok Demokratikus Szövetsége, Reform Kispapok Pártja, Kispapok Szövetsége). A Fideszhez lojális kispap képviselők is önálló szerveződést hoztak létre (Kispapok Polgári Egyesület), amely az 1998 előtt NKDSZ mintája alapján a Fidesszel együttműködve indult végül a választásokon.

Az egyesült parlamenti jobboldal projektje, ha lehet így fogalmazni, csődöt mondott, ami – sok más mellett - hozzájárult a jobboldal vereségéhez: a ciklus legvégére a *Fidesz ellen* fordult, de facto ellenzéki, de anarchiába fulladt FKGP 2002-ben kiesett a parlamentből, ahogy a *Fideszhez lojális* MIÉP is, míg a kisebb szövetségekkel (Kispapok Polgári Egyesület, NKDSZ stb.) megerősített Fidesz-MDF tandem elvesztette a választásokat.

5.3. „Egy a tábor, egy a zászló” – dominancia a korlátozottan plurális jobboldalon

Paradox módon lényegében a választási vereség tette lehetővé Orbán Viktor számára, hogy új terepen szervezze meg az *egységes jobboldali tábor*. Az FKGP és a MIÉP kiesése, illetve az FKGP összeomlása (a párt a szavazatok egy százalékát sem érte el) már az első forduló előtt eldőlt, ahogy a Fidesz veresége is, de Orbán azon *nyomban* bele vágott a *jobboldal stratégiai újjászervezésébe* – félsikerrel. Az „egy a tábor, egy a zászló” jelszavával a rendszerváltás utáni magyar politikai életben addig ismeretlen intenzitással *mozgósította* sikeresen a jobboldali szavazókat ahhoz, hogy: 1) az első fordulóban nyilvánvalóvá vált választási vereségét *minimalizálja*; 2) a szavazókban és mandátumokban kifejezhető nyereségét *maximalizálja*; 3) ezáltal pedig a „balliberális” kormánykoalíció (MSZP, SZDSZ) és a jobboldali ellenzék (Fidesz, MDF) közti mandátumkülönbséget *minimalizálja*. A minimalizálás és maximalizálás szerinti stratégiai lépések két okból logikusak voltak: 1) összel önkormányzati választásokat rendeztek, és a mozgósításra alapozva célként lehetett kitűzni az önkormányzati választás megnyerését, ezáltal pedig balliberális kormánnyal szembeni *ellenhatalom* kiépítését; 2) a kormány és ellenzéke közti mandátumkülönbség minimalizálása alkalmasnak kínálkozott a kormánynak a kormánytöbbség elfogyásával (halál, kilépés, kizárás, átülés) történő *destabilizálódására* vagy *destabilizálására*. A táborosodást illetően azonban a legfontosabb az volt, hogy Orbán nem bízta a *véletlenre* vagy a folyamatok *spontaneitására* a jobboldal újjászerveződését: az FKGP és a MIÉP *szavazótáborának* felkínálta a lehetőséget az *integrálódásra*, de ehhez a két párt szavazóinak érezniük kellett, hogy Orbán „tábora” *politikai otthont* jelent számukra, ezért nem érdemes a MIÉP és a kispapok szerveződések mögé beállni vagy mögöttük maradni egy 2006-os választási siker reményében. Orbán ezen a téren sikerrel járt: 2006-ban a kispapok és a MIÉP abszolút jelentéktelen erővé váltak: a MIÉP-Jobbik lista 2,17 %-ot, míg az FKGP és a 2005-ben alapított Független Kispapok, - Nemzeti Egység Párt egyaránt csak 0,02 %-ot kapott...

A korábban önállóságra törekvő, de választási szövetségre kényszerült-kényszerített MDF-nél viszont nem sikerült elérni, hogy a Fidesszel *közös frakciót* alkosson... Az MDF elnöke, Dávid Ibolya fokozatosan szakított s vállalta fel a konfrontációt a Fidesszel. Deklarálta, hogy az MDF

célja, hogy a 2006-re a *jobboldal vezető pártja* legyen, amivel a jobboldalon belüli *versengő pluralizmus* elve mellett kötelezte el magát, szembe menve a táborosodás logikájával, és 2006-ban semmilyen választási megállapodásra sem volt hajlandó a Fidesszel. Ennek ellenére a jobboldal *homogenizálódásának* és – ezzel – a táborosodás teljessé válásának volt esélye azzal, hogy – az 1998 előtti KDNP sorsát megidézve – az MDF-en belül kenyértörésre került a sor a Fideszhez viszonyulás eltérő stratégiája miatt. Azokat a képviselőket, akik Lezsák Sándor pártlapító és volt pártelnök vezetésével szembe fordultak Dávid Ibolyával, kizárták a pártból, de Lezsákék – az MKDSZ-hez hasonlóan – megalapították a *Nemzeti Fórum Egyesületet*, amely 2006-ban együttműködési megállapodást kötött a Fidesszel. A Fidesz másik, pártpolitikailag fontos társszervezete a KDNP lett. A KDNP még 1998-ban *Fidesz-ellenes jobboldali* pártként esett ki a parlamentből és ebben a minőségében 2002-ben sem került vissza. A Fidesz-párti kereszténydemokraták az MKDSZ-ben tömörültek, és a szervezet 1998-ban és 2002-ben megállapodást kötött a Fidesszel. Egy 2002-ben végbement jogi és politikai fordulat révén az MKDSZ *Fidesz-párti* kereszténydemokratái átvették az irányítást az addig *Fidesz-ellenes* KDNP-ben, amely a Fidesszel igen szoros szövetségben, *közös listával* vágott neki a választásoknak 2006-ban, és a választások után olyan *frakciósövetséget* hozott létre a Fidesszel, amilyent 2002-ben az MDF elutasított. A Lezsákék kizárása miatt megroggyant MDF-nek ugyan nem sikerült a jobboldal vezető pártjává kinőnie magát, de a szavazatok 5,04 %-val sikerült bent maradnia a parlamentben, miáltal továbbra sem alakulhatott ki a Fidesz vezetésével egy *egységes és homogén* jobboldali tábor. Ennek esélye azonban megmaradt 2010-re, hiszen az MDF fokozatosan lejtőre került, és 2010-ben ki is esett a parlamentből, ámde addigra új, az MDF-nél *radikálisabban Fidesz-ellenes* jobboldali párt került be az Országgyűlésbe: a Jobbik. A magát nemzeti radikálisnak definiáló, de baloldali és liberális ellenfelei által szélsőjobboldalinak vagy neonácinak tartott Jobbik 2010 és 2018 között egyre keményebb ellenzéki politikával és 20 %-os választói támogatottsággal *pluralizálta* sikeresen a jobboldalt. A pártnak a 2018-as választási kampány során és a választás után végbement *politikai-ideológiai fordulata*, különösen pedig a radikális jobboldali fundamentalisták kizárása és kilépése azonban nem zárja ki a lehetőségét, hogy 2022-re vagy utána megvalósul az *egységes és homogén jobboldali tábor* a Fidesz vezetésével. A kérdés csak az, hogy a 2018-ban a Jobbik fundamentalistái által alapított *Mi Hazánk Mozgalom* 2022-ben bekerül-e parlamentbe, és ha igen, a Fidesszel szemben határozza-e meg magát...

5.4. Gyakorlati feladatok

- *A pártközi összefogásnak milyen variánsai voltak a jobboldalon?*
- *Milyen politikai érvek szóltak a jobboldal egységesítése vagy homogenizálása mellett?*

6. Az állampolgári jogok védelme és a titkosszolgálatok

6.1. Értékkonfliktusok a titkosszolgálatok történeti változásai során

Első megközelítésben is nyilvánvalónak tűnik, hogy az állampolgári jogok valamiféle magasabb rendű értékek szabálybeli megjelenítését tartalmazzák. Forrásait tekintve különböztethetjük meg általában a nemzetközi egyezményekben rögzített emberi jogokat és a többnyire a belső alkotmányokban biztosított állampolgári jogokat. Sokféle nemzetközi és belső jogszabállyal találkozhatunk, amelyek az emberi közösség valamennyi tagjának veleszületett méltóságát, egyenlő és elidegeníthetetlen jogai elismerését deklarálják. Ezek a megfogalmazások egyértelművé teszik azt az értékrendet, amely szerint ezek a jogok az ember veleszületett méltóságából erednek. Az érték bonyolult összetett fogalom. Legáltalánosabban

valaminek, valakinek tudatosan előnyben részesítése, amely prioritás döntéshozó, magatartás-meghatározó, ítélet-befolyásoló, csoportintegráló funkciókat tölt be.

Másfelől az emberi közösségek saját integritásuk védelmében, kollektív létezésük, egzisztenciájuk megóvása érdekében az emberiség fejlődésének igen korai időszakától önálló autoritással – szuverenitással – rendelkező, kezdetben fejletlenebb, majd egyre fejlettebb állami struktúrákat – „kuo-kia”, „polis”, „civitas” stb. – hoznak létre. Könnyen belátható az a tény is, hogy minden állam – államformától, a hatalomgyakorlás rendszerétől, politikai integrációjának mértékétől függetlenül – létének, fennmaradásának, illetve fejlődésének alapvető feltételeként gondoskodik *belső stabilitásáról és külső biztonságáról*. A biztonság értékelésének mindenkor kiinduló pontja a közösséget fenyegető veszélytényezők komplex értelmezése. A szuverenitás és az állami rend védelme érdekében teendő intézkedések egyik, nélkülözhetetlen eleme a titkosszolgálatok létrehozása és önálló szervként való működtetése. A történelem során a titkosszolgálatok tevékenységének mindenkor *céljai nem változtak*: egyrészt híreket, információkat szerezni a lehetséges veszélyforrásokról (szervezetekről, hadseregekről, országokról stb.), másrészt megakadályozni, hogy idegenek illetéktelenül érzékeny információkhoz jussanak.

Előzetes magyarázatot igényel a „titkosszolgálat” szóhasználat is. Az explorátorok, titkos ágensek, spionok, ügynökök, hírszerzők, felderítők, elhárítók, klandesztin informátorok, titkos munkatársak, konfidensek, adatszolgáltatók, együttműködők stb. tevékenységének keretet adó intézmények a legkülönbözőbb, egymással gyakran keveredő elnevezésekkel szerepelnek a köz-, de a szaknyelvben is. A megkülönböztetés egy része tartalmi különbözőségekre vezethető vissza. Előfordul azonban, hogy csak fogalmi tisztázatlanságuk okozza e kifejezések tarkaságát. A szakirodalom általában *titkosszolgálatok* gyűjtőfogalom alatt tárgyalja – történelmi korszaktól és politikai-hatalmi meghatározottságuktól függetlenül – mindazokat a *rejtett keretek között zajló információszerző és/vagy elhárító tevékenységi formákat, amelyek alapvető célja a mindenkorai állam szuverenitásának a fenntartása*. (Révész, 2015) Nincs tehát tekintettel az ezen tevékenységeket folytató erők intézményesültségének mértékére, formájára, ténykedésük irányaira, céljaira, de még az adott állami főhatalom legitimációs alapjaira sem – miközben az államhoz kötöttségük elengedhetetlen feltétel. Az is igaz, hogy bár szuverenitásvédelemmel, több-kevesebb közvetlenséggel minden állami szerv foglalkozik, ezek közül azonban a speciális rejtett, leplezett, titkos, operatív tartalmak, módszerek, erők és eszközök alkalmazása kizárólag a titkosszolgálatok sajátosságai.

Fentiek nyomán körvonalazódnak látszik az állampolgári jogok, mint egyéni, individuális értékek valamint az államot, mint a közösségi értékek közötti lehetséges feszültség. A konfliktus abból adódik, hogy míg a polgárok jogai autonómiát és integritást kívánnak garantálni az egyéneknek, addig a titkosszolgálatok – a közösség érdekeinek védelméből kiindulva – tevékenységük és eszköztáruk lényegéből adódóan folyamatosan veszélyeztetik, megsértik ezeket az individuális értékeket.

Egyén és hatalom örök konfliktusának tűnhet ez az ellenmondás, történetileg nézve mégis jóval összetettebb a kapcsolatuk. Az állam korai kialakulásától kezdve évezredek át az egyén nem számított politikai értelemben vett szubjektumnak. A magyar nyelv pontosan érzékelteti a különbséget az „alattvaló” és az „állampolgár” megkülönböztetéssel. Az „állam” a premodern korszak hatalmi tényezőjeként gyakorlatilag az autokrata – fáraó, despota, türannisz, monarcha stb. – személyével volt azonosítható. Ellenségei ennél fogva a hatalomhoz közeli riválisaiból kerültek ki, amint azt az udvari intrikák, besúgások, elűzött uralkodók, politikai merényletek, orgyilkosságok hosszú sora jelzi. A külső, más hatalmak, államok vonatkozásában észlelhető

ellenség is kizárta az „individuumot” a titkosszolgálatok látóköréből. A kémeket is inkább az ellenséges fejedelmek udvarába küldték, és kevésbé saját, főként földművelésből megélni kívánó lakosságuk titkos gondolatait szándékolták kifürkészni. Nem véletlen, hogy amint az emberiség történelme is leírható a háborúk történeteként, úgy a titkosszolgálatok története is a legutóbbi időkig a külső (katonai) hírszerzéssel, felderítéssel, kémkedéssel, illetve elhárítással tűnt azonosnak.

Belső ellenségként a polgárság jelent meg elsőként a titkosszolgálatok látókörében, mint „célcsoport”. Ennek a feltörekvő osztálynak a kései feudalizmus időszakában már olyan gazdasági hatalom – tőke – összpontosult a kezében, amely nyilvánvalóvá tette a politikai életből való kirekesztettségének tarthatatlanságát. Természetesnek látszó követelésük egy olyan állam létrehozása, amelyben ők is részesei lehetnek az őket is érintő döntések meghozatalának. Választójog, szabad nyilvánosság, egyesülési szabadság, – a versengő többpártrendszer alapjai – lettek a követelések pillérei, melyek a feudális abszolutizmus szemében felértek az állam hatalmának a megdöntésével. Kiderült ugyanis, hogy már nem az udvaron belüli intrikusok jelentik a fő veszélyt az uralkodó hatalmára, hanem egy erős gazdasággal rendelkező társadalmi osztály. A felderítés és elhárítás új, belső vonalára került át a titkosszolgálatok működésének a súlypontja. Nem véletlen, hogy amikor 1652-ben John Thurloe lett az angol „Secret Service” főnöke bevezette a jelentős összegű állandó fizetést megemelt létszámú titkos ügynökei számára, és elrendelte az általános, titkos levélcenzúrát is. (Piekalkiewicz, 142-143) A XIX. században immár polgárivá lett társadalmak modern államszervezetének titkosszolgálati számára pedig már nyilvánvalóvá volt, hogy szuverenitásvédelmi funkciójuk ellátása során egyáltalán nem korlátozhatják információgyűjtő és elhárító tevékenységüket csupán a külső ellenség irányába nézve, belső kockázati tényezők, veszélyek, fenyegetések felderítése éppúgy a feladatkörükbe tartozik. Ez az a fordulat, amelytől számítva releváns problémává lett az egyéni szabadság vs. titkosszolgálatok értékütközési problematikája.

6.2. A egyéni autonómia és a jogi szabályozás dilemmái

Jogfilozófiai természetű kérdésnek tűnhet, de a természetjog és a pozitív jog egymáshoz való viszonya fontos adalékokkal járul hozzá az állampolgári jogok és a titkosszolgálatok kapcsolatának megértéséhez. Közismert, hogy a felvilágosodás korának eredménye a természetjogi szerződés-elmélet, amely szerint az emberiség a természeti állapotból a társadalmi szerződés útján jut el a civil társadalomhoz és az államhoz. Az európai polgárság pedig az ember örök, elidegeníthetetlen, magából a természetből származó jogaira történő hivatkozással támasztotta alá a maga követeléseit. Az ennek az értékvilágát tükröző „Ember és polgár jogainak nyilatkozata” bár a francia nemzetgyűlés fogadta el, és 1891-ben a francia alkotmány része is lett, mégis inkább ünnepélyes formában megfogalmazott politika-filozófiai okmány. A forradalom előtti francia politikai berendezkedés ellen olyan polgári követeléseket fogalmazott meg, amelyek az állami, így - nem kimondva, de beleértve - a titkosszolgálat túlhatalmát is igyekezett korlátozni, mint amilyen az elnyomással való szembeszálláshoz való jog megőrzése. (Hahner, 386) Mindezek előzményei közé tartozott Richelieu bíboros azon intézkedése, amely megtiltotta a levelek magánúton való továbbítását, a párizsi központi postahivatalban pedig felállították a valamennyi postai küldemény cenzúrájára szolgáló „Cabinet Noir”-t. Montesquieu száz évvel később pontos jellemzését adta ennek a helyzetnek: „Az államban az összeesküvések nehezebbé váltak, mivel a posta létezése óta a magántitkok nyilvános titkok lettek”. (Piekalkiewicz, 179)

A felvilágosodás, a francia forradalom és az „Ember és polgár jogainak nyilatkozata” követelése és értékrendje nem maradt hatás nélkül a polgári társadalmak újonnan felépülő jogrendszerére sem és a titkosszolgálati szabályozásokra sem. A klasszikus szemléletben az emberi jogok még tulajdonképpen negatív szabadságot jelentettek, szabadságot az állammal, a kormányzattal szemben. Ennek alapja ugyanis az annak feltételezés volt, hogy az állam, a kormányzat célja az egyén felszabadítása saját érdekeinek követésére. Ez a negatív szabadság bontakozott ki Angliában, ez volt az amerikai alkotmány ideológiájának alapja, és ez jelent meg a politikai és jogi szabadság eszméjében és gyakorlatában is²⁶. A titkosszolgálatok természetesen - a polgári értékrendszer meghatározottságától függetlenül - saját tevékenységük korlátozását látták azokban az intézményekben, amelyek határt szabtak az általuk eszközök és módszerek alkalmazása terén. Ettől kezdve a hatékonyság és/vagy demokrácia értékei köré rendeződött a titkosszolgálatokról folyó diskurzus.

A titkosszolgálatok, mint speciális rendeltetésű állami szervek fő jellemzője az, hogy kizárólag az állam biztonságát veszélyeztető tényezők megelőzésével és elhárításával foglalkoznak, és ehhez különleges jogosítványokkal rendelkeznek. A polgári államokra általában jellemző jogállamiság követelményei között azonban sem az állam biztonságát veszélyeztető tényezők megelőzése és elhárítása terén jelentkező feladatok meghatározása, sem pedig a titkosszolgálatokat megillető különleges jogosítványok megállapítása, a szolgálatok ezekkel való felhatalmazása nem történhet önkényes módon, nem bízhatók pusztán a Kormányra, főként nem magukra a nemzetbiztonsági szolgálatokra. A titkosszolgálatok veszélyes eszközök a politikai hatalmat gyakorlók kezében, így a titkosszolgálatokat speciális jogosítványaik könnyen a törvénytelenység irányába mozdíthatják. A jogállamban éppen ezért kiemelkedő jelentőséggel és fontossággal rendelkezik a titkosszolgálati feladatok és a szolgálatokat megillető operatív jogosítványok pontos meghatározása, irányításuk szabályozása és természetesen felügyeletük, ellenőrzésük intézményeinek kialakítása. A titkos, operatív eszközöket felhasználó tevékenység megfelelő jogi – lehetőleg törvényi - szabályozást igényel annak érdekében, hogy semmilyen körülmények között ne jelenthessen veszélyforrást a demokratikus jogrendre, ezen belül az állampolgári jogokat csak akkor és olyan mértékben korlátozhassa, amennyiben az állam biztonságának megóvása, szuverenitásának érvényesítése céljából szükségszerű és indokolt. Ugyanakkor látni kell, hogy a titkosszolgálatok különleges jogosítványai közül az emberi és állampolgári jogokat legmélyebben, legérzékenyebben a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazására és a személyes adatok kezelésére kapott törvényi felhatalmazások érintik. Ilyenkor a titkos információgyűjtés eszközei és módszerei az állampolgároknak a joggal védett autonómiáját sértik és alapjogaikat korlátozzák. (Schubauer, 143)

A nyugati demokráciákban a biztonságot szolgáló titkosszolgálatok működését szabályozó törvények zömmel a II. világháborút követően születtek meg. (Hajas, 99) A korai szabályozásokra a szolgálatok működésének zárt, szigorúan titokban tartott jellege nyomta rá a bélyegét. A nyilvánosság képviselői és a politikai vezető körök azonban egyre inkább igényelték a szolgálatokra vonatkozó jogi szabályozások felülvizsgálatát, a végrehajtó hatalom irányítási, ellenőrzési jogosultságának erősítését, a nemzetbiztonsági tevékenységek törvényhozási felügyeletét és a titkosszolgálatok feladatainak pontosabb és szabatosabb megfogalmazását.

²⁶ „A negatív szabadság alatt azt értjük, mennyire megengedett az egyén számára az, amit megtenni képes, vagy hogy olyan legyen, amilyen akar; a pozitív szabadság annak a kérdése, hogy ki az, aki megszabhatja az egyénnek, mit tehet és mit nem, illetve hogy a hatalom meddig mehet el eme gyakorlatában.” (Berlin, 341-342)

A szabályozások második hullámának a kezdete a 70-es évek második felére tehető. (Dezsó – Hajas, 2002, 296) Kiépültek a titkosszolgálatok ellenőrzési-felügyeleti intézményei. A vonatkozó törvények különböző módon, de foglalkoznak az állampolgárok esetleges panaszainak kivizsgálási rendjével és a jogsérelem orvoslásával. A belföldi biztonsági szolgálati tevékenység általában szélesebb körben képezi a szabályozások tárgyát, mint a külföldön folytatott hírszerző tevékenységét. A szabályozások során azonban érthetően beleütköznek a jogorvoslati rendszerek hatékonyságának, valamint a szolgálatok biztonságos működéséhez fűződő érdekeknek a konkurenciájával. Miután az általános eljárási szabályok között az érdek-összeütközések csak nehezen oldhatók fel, helyenként speciális eljárási szabályokat kellett alkotni az esetleges érdeksérelem orvoslására, másutt külön jogorvoslati fórumokat hoztak létre, amelyek egyben a titkosszolgálatok jogszerű működésére vonatkozó adatok védelmét is garantálják. (Márton, 40) Ennek a konfliktusnak a jogállami megoldásaira a nemzetközi gyakorlat számos mintát ismer. Általában a bíróságnak jut szerep ebben a folyamatban, de előfordulhat, hogy a törvényhozás speciális testülete kap erre döntési jogosítványt. Németország Alaptörvénye szerint például a titkosszolgálatokkal szembeni állampolgári jogvédelem kérdéseiben külön parlamenti bizottság, az ún. G-10. Grémium jár el (Újházi, 101).

6.3. Megoldások és megoldatlanságok a hazai szabályozásban

A volt szocialista országok biztonsági szolgálatai - a jogállam alkotmányos elveivel mérve - a jog keretein kívül, ún. belső normákon alapulva működtek. A felbomló pártállami időszak legvégén vált ez világossá a közvélemény számára is, amikor lelepleződött a volt magyar biztonsági szolgálat, a Belügyminisztérium Állambiztonsági Főcsoportfőnöksége Belső Elhárítási Csoportfőnökségének (BM III/III. Csoportfőnökség) alkotmányosértő tevékenysége a Köztársaság kikiáltása, 1989. október 23-a utáni időszakban (Révész, 2006). Az Alkotmányba ekkor belefoglalt jogok garantálása szükségessé tette az állami élet e sajátos területén is a jogvédelmi intézmények kialakítását, a nemzetbiztonsági szolgálatok felügyeleti rendszerének és ellenőrzésének kiépítését. A nemzetbiztonsági szolgálatokról 1995-ben elfogadott törvény a hatalmi ágak megosztásának megfelelően több szinten építette ki szolgálatok felügyeleti rendszerét, az alkotmányos működés garanciális intézményeit. E felügyeleti és garanciális rendszer lényegi elemei: a parlamenti alkotmányos felügyelet, a kormányzati irányítás és ellenőrzés, a bírói út igénybevételenek lehetősége a nemzetbiztonsági szolgálatok törvénysértése esetén, a titkos információgyűjtés egyes eszközei és módszerei alkalmazásának külső - igazságügyi miniszteri vagy bírói - engedélyhez kötése valamint a panaszjog. (Dezsó – Hajas, 1997. 14-22)

A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti felügyeletét az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága látja el. Az nemzetbiztonsági törvény meghatározza a Nemzetbiztonsági Bizottság által ellátott alkotmányos felügyelet formáit és eszközrendszerét. Az alkotmányos parlamenti felügyelet lényege a hatalmi ágak megosztásából, s a kormány parlamenti felelőségéből fakad. A kormány az egész közigazgatást irányítja és felügyeli. A nemzetbiztonsági szolgálatok a közigazgatási rendszer elemei, így a kormány irányítási, felügyeleti, ellenőrzési jogosítványai és ebből következően a kormányzati felelőség a nemzetbiztonsági szolgálatok működésére, a nemzetbiztonsági tevékenységre is kiterjed. A parlamenti felügyelet jelentőségét e vonatkozásokban is kiemeli annak a jogállami követelménynek az érvényesítése, hogy a kormány és a közigazgatás túlsúlyával szemben a parlament jelentős és hatékony ellensúlyként jelenjen meg. (Farnyik, 61)

Az nemzetbiztonsági törvény előírása szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok a Kormány irányítása alatt állnak. A Kormány a nemzetbiztonsági szolgálatokat a kijelölt miniszterek - az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, valamint a Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ esetében a belügyminiszter, az Információs Hivatalt a külügyminiszter, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot a honvédelmi miniszter - útján irányítja. A kormányzati irányítás tehát a miniszteri felelősség alapján áll. A kormányzati felelősség pontos meghatározása - az irányítási, ellenőrzési, felügyeleti jogkörök kijelölése - alapvető alkotmányos követelmény. A nemzetbiztonsági törvény ezen alkotmányos követelménynek tesz eleget a nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter feladatainak, irányító és felügyeleti-ellenőrzési jogköre tartalmának részletes szabályozásával, a jogkör határainak meghúzásával. Az nemzetbiztonsági törvény az alkotmányos működést biztosító sajátos felügyelet és irányítás intézményeitől elkülöníti a nemzetbiztonsági szolgálatok vezetését. A szolgálatok vezetői (főigazgatói) önálló felelősséggel tartoznak a szolgálat törvényes és rendeltetésszerű működéséért, és ehhez önálló hatáskörrel rendelkeznek. (Dávid, 72-73)

A jogvédelem fontos intézménye a nemzetbiztonsági szolgálatok perbevonásának lehetősége, a bírói út igénybevétele érdeksérelem esetén. A nemzetbiztonsági szolgálatok által kezelt személyes adatot haladéktalanul törölni kell, ha a bíróság az adatvédelmi eljárás során az adat törlését elrendelte.²⁷ Ezzel összefüggésben figyelemre méltó az nemzetbiztonsági törvény 48. §-ához fűzött indoklás. A Kormány által az Országgyűléshez benyújtott törvényjavaslat [a törvényjavaslat 48. § (4) bekezdése] a szolgálatok adatkezelése tekintetében a bírói út elé bizonyos korlátokat állított, ami arra lett volna hivatott, hogy megakadályozza a nemzetbiztonsági szolgálatok „átvilágító jellegű perbevonását”, kizárja azt, hogy ezzel a hátsó szándékkal indított perrel bárki (pl. egy szervezett bűnözői csoporthoz tartozó külföldi állampolgár) felperesként ily módon kiderítse, végeznek-e a szolgálatok személyét érintő (bűn)felderítő tevékenységet. Az nemzetbiztonsági törvényből kimaradt ez a törvényjavaslatban még szereplő, a bírói utat - egyben alkotmányos alapjogot - korlátozó bekezdés. A törvényi szabályozásban az Országgyűlés tehát elsőbbséget adott a bírói út igénybevétele lehetőségének, az állampolgárok Alkotmányban biztosított alapjoga korlátozásmentes érvényesítésének a Kormány által benyújtott törvényjavaslatban megnyilvánuló, a végrehajtó hatalom jogkörét biztonsági megfontolásokból előtérbe állító törekvéssel szemben. A jogalkotó szerint a nemzetbiztonsági törvény ezen alapjog korlátozása nélkül is tartalmaz megfelelő biztosítékokat a nemzetbiztonsági érdekek védelmére.

A titkosszolgálatok tevékenységének sajátos felügyeleti, az alkotmányos alapjogok különleges jogvédelmi eszköze az alapvető jogokat legmélyebben korlátozó titkos információgyűjtési eszközök és módszerek alkalmazásának a nemzetbiztonsági szolgálatoktól és azok irányítási struktúrájától elkülönített engedélyezése. A magyar megoldás sajátossága, hogy az engedélyezést a nemzetbiztonsági feladatokhoz kötődő megosztásban részben a végrehajtó hatalom körében tartja, az igazságügyi miniszter jogkörébe utalja, részben a bírói hatalmi ágra bízta. (Dezső – Hajjas, 1997. 291-292) A titkos információgyűjtés meghatározott eszközei és módszerei alkalmazásához azokban a feladatkörökben ír elő bírói engedélyt, amelyekben az alkalmazás eredménye az állampolgárt különösen súlyosan érintheti (pl. bűncselekmény felderítése), illetve ott, ahol a szolgálatok működésének politikai semlegessége sérülhet (pl. alkotmányvédelem). A nemzetbiztonsági szolgálatok alkotmányos és törvényes működésének további lényeges garanciális eszközei és intézményei: az országgyűlési biztosok jogosítványai,

²⁷ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 50. § (2) b).

külső szervek (Állami Számvevőszék, Kormányzati Ellenőrzési Iroda) ellenőrzései és nem utolsó sorban az állampolgárokat megillető panaszjog.

A nemzetbiztonsági szolgálat területén az állampolgári jogok érvényesülését kritikus szemmel vizsgáló jogvédő szervezetek, valamint a szakmai elemzések több kifogásolni való jelenségre is felhívták a figyelmet. Az Belügyminisztérium Állambiztonsági Szolgálatok III/III. csoportfőnökségének botrányos összeomlását követően, de a márciusi választásokat megelőzően még az „utolsó Kádári országgyűlés” elfogadta azt az átmeneti törvényt, amely a titkosszolgálati eszközök új engedélyezési szabályozásáról szólt.²⁸ Még a normális törvényhozási menetrendre készülve az 1989-es törvénytervezet sokban a német szabályozást vette alapul. Így történt ez az elfogadott törvény 5. §. (2) esetében is, amely a német szabályozás – fentiekben említett – rendelkezését tulajdonképpen megismétli: „Ha a különleges eszközök alkalmazása nem alapozza meg az ellenőrzött személlyel szemben büntetőeljárás elrendelését, az ellenőrzött személyt az alkalmazott intézkedésről az engedélyt kérő tájékoztatja, és ezt követően az ellenőrzés során szerzett adatokat meg kell semmisíteni.” Ennek nyilvánvalóan bizalomerősítő szerepe lett volna a titkosszolgálatok és az állampolgárok között, gesztusképpen a hatalomtól az alaptalanul eljárás alá vont személyek felé. Ezt a rendelkezést a titkosszolgálatok gyakorlatilag elszabotálták, ráadásul a vonatkozó információ titkosítása folytán nem is lehetett gyanítani a törvénysértés. Egyetlen esetben sem került sor ugyanis a megalapozatlanul ellenőrzött személy utólagos tájékoztatására. Nikolits István a Horn-kormány titkosszolgálatokért felelős tárca nélküli miniszter 1995-ben az Országgyűlés előtt elmondta, hogy az előző ciklusban a szolgálatok által végzett 1424 környezettanulmány és operatív figyelés közel fele szabálytalan volt. Ezek közé tartozott, hogy egyáltalán nem történt meg a törvényben előírt esetekben az érintett személyek tájékoztatása és a vizsgálati anyagok megsemmisítése.²⁹ A szolgálatok ellenállása a törvénysértő tevékenységük nyilvánosságra kerülése ellenére szemlátomást eredményesen folytatódott, ugyanis a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény 1995 decemberi elfogadásakor, de már azt megelőzően az előkészítő munkák során sem esett szó a szolgálati „bocsánatkérés” lehetőségéről.

Nagyobb politikai és közjogi feltűnést keltett a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet körüli alkotmányjogi vita. Az Eötvös Károly Intézet két munkatársa 2002-ben ugyanis alkotmányjogi panaszt nyújtott be az Alkotmánybíróságnak a Terrorelhárítási Központ lehallgatási jogosítványai miatt³⁰. Azt kifogásolták, hogy mivel a terrorizmust elhárító szerv bírói kontroll nélkül, pusztán miniszteri engedély alapján jogosult titokban megfigyelni az állampolgárokat, ez az Alaptörvény VI. cikkében biztosított, a magán- és családi élet, az otthon és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, valamint a személyes adatok védelméhez való jogok sérelmét okozza és ugyanezt sérelmezték a nemzetbiztonsági szolgálatok hasonló jogosultsága vonatkozásában is.

Rendkívül tanulságos a beadvány indoklása. Ebben elvi érveléssel ki fejtik, hogy az alkotmányos demokráciákban is elfogadott a magánszférához való jog korlátozása olyan legitim célok érdekében, mint a nemzet- és közbiztonság, a bűncselekmények megelőzése és felderítése, az állam büntetőjogi igényének érvényesítése. A magánszférához való jog korlátozásának azonban

²⁸ 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról (1990.II.14.)

²⁹ Nikolits István tárca nélküli miniszter felszólalása napirenden kívül. . Országgyűlési Napló 1995.05.08. <http://www.parlament.hu/naplo35/079/0790002.htm> (letöltve: 2017. 03. 12.)

³⁰ A beadvány teljes szövege: <http://www.ekint.org/maganszfera-adatvedelem/2012-06-11/alkotmanyellenesek-a-titikos-megfigyeles-szabalyai> (Letöltve: 2015. 11. 07.)

ki kell állnia az *alapjogsérelem alkotmányos megengedhetőségének megítélésére irányadó szükségességi-arányossági teszt* próbáját. A szükségesség követelménye csakis akkor teljesülhet, ha a titkosszolgálati eszközök bevetését az említett célok elérése kényszerítően megkívánja, azaz olyan kvalifikált fenyegetettség áll fenn, amelyek esetében a hagyományos nyomozati eszközök alkalmazása az ügy körülményeit tekintve nem vezetnének eredményre. A titkos megfigyelésekkel okozott alapjogsérelem arányossága pedig annak függvénye, hogy az eljárásban milyen alkotmányos garanciák érvényesülnek. Rejtett nyomozásra még a titkos információszerzés szükségességét megalapozó körülmények fennállása esetén is csak törvényben rögzített, szigorú és átlátható eljárási rendben, a magánszférába való beavatkozás minden részletkörülményére kiterjedő, adekvát intézményes garanciák mellett kerülhet sor. Az egyének szabadságát védő biztosítékok mellőzését jogállamban semmilyen célszerűségi vagy igazságossági szempont nem igazolhatja³¹.

Az Alkotmánybíróság vitatta a panaszosoknak azon érvelését, hogy a titkos megfigyeléssel okozott alapjog-korlátozással szemben, vezérelje azt bármely legitim cél, csak a bírói kontroll jelenthet hatékony jogvédelmet. Míg a bűnüldözési feladatokat kiszolgáló titkos információgyűjtés szükségképpen feltételezi a bírói ellenőrzést, ugyanez a testület szerint nem mondható el a nemzetbiztonsági megfontolások alapján folytatott titkos megfigyelésről. A bűnüldözési célt szolgáló információgyűjtés az Alkotmánybíróság szerint azért nem nélkülözheti a bírói engedélyezést, mert annak funkciója végső soron az igazságszolgáltatás segítése, a büntetőjogi felelősségre vonást megalapozó adatok beszerzése, amely nem képzelhető el igazságszolgáltatás kontrollja nélkül. Ezzel szemben a nemzetbiztonsági feladatok ellátása érdekében végzett, általános jellegű titkos információgyűjtés engedélyezése azért tartozik az igazságügyért felelős miniszter hatáskörébe, mert a nemzetbiztonsági kockázatok kivédése politikai döntéseket igényel, s mint ilyen a végrehajtói hatalom és nem az igazságszolgáltatás felelősségi körébe tartozik³².

A jogvédő szervezet ezek után a Emberi Jogok Európai Bíróságára vitte az ügyet, hangsúlyozva, hogy egyáltalán nem osztják a magyar Alkotmánybíróságnak azon nézetét, hogy a nemzetbiztonsági és a bűnüldözési célokból folytatott titkos megfigyelés különbözőségei megosztott engedélyezési rendszert feltételeznek a végrehajtó és az igazságszolgáltatási hatalom között. A strasbourgi emberi jogi bíróság végül 2016 elején hozta meg határozatát amelyben kimondta, hogy titkos megfigyelést alapvetően csak pártatlan eljárásban és független döntéshozó szerv engedélyezhet. A testület a korábbi esetjogra hivatkozva rámutat arra, hogy az ilyen döntésre elsősorban – speciális, például sürgősségi szempontok indokolta körülmények kivételével – a bíró lehet alkalmas. Ahol pedig, mint az elbírált ügyben, a döntésben politikai érdekek is felmerülnek, a bírói felülvizsgálat mellett további hangsúlyos érvek szólnak. Az a hazai szabályozás tehát, amelynek alapján a Terrorelhárítási Központ (TEK) számára az igazságügy-miniszter engedélyezheti a titkosszolgálati eszközök alkalmazását, sérti az emberi jogok európai egyezményét.³³

Az nemzetbiztonsági törvény összességében széles körben építi ki a nemzetbiztonsági szolgálatok alkotmányos működését garantálni hivatott felügyeleti, ellenőrzési és jogvédelmi rendszert. Ezzel szemben áll azonban – s ez minden jogállami szabályozás dilemmája –, hogy a

³¹ 47/2003.(X.27.)AB határozat a bűnmegelőzési ellenőrzésre vonatkozó jogszabályok alkotmányossági vizsgálatával kapcsolatban.

³² 2/2007. (I. 24.) AB határozat a Rendőrségi törvény titkos információgyűjtésre és a titkos adatszerzésre vonatkozó rendelkezései alkotmányellenességének megállapításával kapcsolatban.

³³ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a Szabó és Vissy kontra Magyarország ügyben 2015. december 15. http://ekint.org/lib/documents/1480415991-Szabo_es_Vissy_itelet.pdf (Letöltve 2017, 06. 12.)

nemzetbiztonság jogszerű védelmében az nemzetbiztonsági törvény szintén széles jogkört biztosít a végrehajtó hatalom számára a sajátos eszközökkel folyó nemzetbiztonsági tevékenységre, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatok által kezelt adatok titkosítására. Ennek következtében a nemzetbiztonsági törvényt áthatja egy belső feszültség a biztonság és a felelősség, a nemzetbiztonsági szolgálatok felügyelete, ellenőrzése és a működésük érzékeny aspektusai között. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége - az állami szervek körében betöltött funkciójuk és működésük, s hozzátehetjük: eredményes működésük elengedhetetlen sajátosságai miatt - titkos és zárt, így a jogsértések csak kivételesen kerülnek nyilvánosságra, nem mindig jutnak az érintett tudomására és így nem nyílik meg a jogvédelem lehetősége a jogsértésekkel szemben. Ez ad különös jelentőséget a nemzetbiztonsági szolgálatok felügyeletének, ellenőrzésének alkotmányos működésük biztosítása szempontjából.

6.4. Gyakorlati feladatok

- *Mi a magyarázata, hogy csak a modern társadalmak kialakulás után került nyíltan előtérbe az állampolgári szabadság és a titkosszolgálatok konfliktusa?*
- *Milyen jogvédelmi eszközök védik a magyar állampolgárokat a titkosszolgálatok jogsértő intézkedéseivel szemben?*

6.5. Irodalom

Berlin, Isaiah: A szabadság két fogalma. in: Négy esszé a szabadságról. Európa Könyvkiadó, 1990.

Dávid Ferenc: Nemzetbiztonság és szervezetrendszer. Nemzetbiztonsági Szemle, 2016. 1.

Dezső Lajos - Dr. Hajas Gábor: A NATO országok nemzetbiztonsági struktúrái. in: Várhalmi Miklós: A magyar nemzetbiztonsági szolgálatokról, másként és mindenkinek. Novissima, Budapest, 2002.

Dezső Lajos – Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok. HVGOrac, Bp., 1997.

Farnyik Gábor: A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzése. Szakmai Szemle, 2011/1. 57-77. o.

Hahner Péter (szerk.): A Nagy Francia Forradalom dokumentumai. Osiris, Budapest, 1999

Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági szolgálatok szabályozása, Belügyi Szemle, 1999. 4-5.

Márton András: A titkosszolgálati tevékenység parlamenti bizottsági ellenőrzése, problémák, modellek, alternatívák. Nemzetbiztonsági Szemle, 2013. 1.

Piekalkiewicz, Janusz: A kémkedés világtörténete: ügynökök, rendszerek, akciók. Budapest: Zrínyi, 1997.

Révész Béla: A „Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében – politológiai értelmezési lehetőségek. Acta Juridica et Politica, Szeged, 2006.

Révész Béla: Adalékok az állami főhatalom és a titkosszolgálatok „jogállamosodásának” történetéhez. in: Takács Péter (szerk.): Az állam szuverenitása - Eszmény és/vagy valóság: Interdiszciplináris megközelítések Gondolat Kiadó – MTA TK JTI – SZE DFK, Budapest – Győr, 2015.

Schubauer Petra: Adatvédelem vagy biztonság? Magyar Rendészet. 2016. 1.

Újházi Lóránd: A német nemzetbiztonsági szektor működési kerete. Felderítő Szemle 2014. 2.

7. A populista nyelvezet Európában és Magyarországon

7.1. Bevezető

A populizmus újkori terjedése Európában arra készítette a kutatókat, hogy ne pusztán az államrendszert irányító ideológiaként (ld. a latin-amerikai populizmusokat), de ne is csoportkohéziót erősítő eszközként (pl. az amerikai vagy orosz populista kezdetek a XIX. századból) tekintsenek a jelenségre. Ez a fejezet, miután áttekintette a lehetséges értelmezései kereteket, üres jelölőként vizsgálja a populizmust, ami kommunikációs nyelvezetten keresztül figyelhető meg. A nyelvezet, ami előszeretettel hivatkozik a népre és állít fel ellentétpárokat, stílust teremt. A tananyag rész második felében a stílusként értelmezett populizmus különféle arcai kerülnek vizsgálat alá. A kiindulópont szerint ugyanis minden politikus kénytelen olykor a populista stílust segítségül hívni a retorikájában, de rész céljait tekintve eltérő a stílus használatának az oka. A populista stílus három arcát különböztetjük meg a kampányban alkalmazott, hétköznapi populizmustól kezdve a politikai tábor építésén keresztül vezető, mozgalmár populizmuson át a rendszerformáló célzattal használt demagóg populizmusig. A fejezet Merkovity Norbert *A figyelemalapú politika a közösségi média korában: A politikai kommunikáció lehetséges értelmezése napjainkban* című könyv populizmusról szóló szakasza nyomán készült el (Merkovity, 2018: 110–118). Az egyes példák támaszkodnak Toril Aalberg és szerkesztőtársai által jegyzett *Populist Political Communication in Europe* című könyv mögötti kutatómunka eredményeire (Aalberg et al., 2017).

7.2. A populista korszellem

A populizmus kutatása rendkívüli erőfeszítéseket tesz, hogy megértsük a jelenség szabályszerűségeit, azonban továbbra is gyűjtőfogalomként tekinthetünk rá. Lehet azt állítani, hogy vannak ideológiára vagy politikai kommunikációra és politikai marketingre emlékeztető jegyei, de nincs olyan átfogó magyarázat, ami egyértelműen elhelyezné a politikatudomány világában. Politikátörténeti megközelítésből indulva a 2008-ban kezdődött gazdasági válság óta *populista hullámként* hivatkoznak a populizmusra azt jelezve, hogy jelentős számú államban jelentek és/vagy erősödtek meg azok a pártok, amelyek valamilyen szintű populista politikát folytatnak Európában és azon kívül. Ezek a pártok a politikai paletta különböző oldalairól érkeznek (jobboldalról pl. a finn Finnek Pártja – korábban Igaz Finnek –, az osztrák vagy a holland Szabadságpárt, a magyar Fidesz; baloldalról pl. a görög Syriza, a spanyol Podemos, az olasz Öt Csillag Mozgalom, a német Die Linke; a centrumban pl. a francia La République En Marche!). Emiatt abban sem látszik a megegyezés a kutatók között, hogy negatív vagy pozitív jelenséggént kellene a populizmusra tekinteni. Mindkét megközelítés mellett szólnak érvek. Azok, akik negatív jelenséggént látják, arra hivatkoznak, hogy jelentékteleníti a nem konszolidált demokráciák intézményeit, a fékek és ellensúlyok rendszerét, valamint tekintélyuralmi berendezkedés irányába kormányozza az államot (Levitsky – Loxton, 2012). E megközelítés szerint tehát új vezető réteg (új elit) születik, amelyik leváltja a régit és átalakítja az állam korábbi berendezkedését, ami természetesen újabb problémákhoz vezet. A kilencvenes és kétezres évek folyamán erre láttunk több példát Latin-Amerikában (ld. Peru, Kolumbia, vagy Venezuela eseteit).

A másik oldalról közelítve, pozitív jelenséggént is felfogható a populizmus, hiszen új mozgalmak jönnek létre vagy a régi pártok újulnak meg, s ezek segítik megújítani a társadalmat, felfrissíteni a politikai vitákat, átalakítani a megszokott politikai törésvonalakat. A társadalom fejlődését hordozza magában a populizmus, amire nem csak a viszonylag fiatal demokráciák lesznek nyitottak, hanem az olyan szilárd demokráciák, mint az Egyesült Királyság, Franciaország vagy Németország is. Akármelyik oldalról is közelítünk a populizmushoz,

valószínűnek látszik, hogy az ilyen pártok képesek megérteni valamit az aktuális társadalmi hangulatból, amivel meg tudják szólítani az embereket. Olyakor az lehet az érzésünk, hogy a populizmus olyan gondolatokat hangosít ki, amelyek régóta foglalkoztatják a választók többségét, mégsem volt párt, amelyik képviselte volna ezeket a gondolatokat. Ilyen értelemben *túl sok demokráciaként* is értelmezhetjük a populizmust. Ellentmond ennek az a tény, hogy a populista politikusok vagy pártok csak nagyon ritkán vállalják fel azt, hogy ők populisták lennének. Van tehát a fogalomnak egyfajta negatív csengése, ami a felelőtlen kijelentésekkel és ígéretésekkel mutat párhuzamot, ezért a politikusok igyekeznek kerülni a populista jelzöt, de annak jellemzőit annál többen használják (pl. pozitív hivatkozás a népre és politikai oldaltól függően a hazára, nemzetre; negatív hivatkozás a kívülállókra, a politikai/gazdasági/média/tudományos stb. elitre). Az egyik legfontosabb jellemző a népre való hivatkozás lesz, ami alapján tetten érhetővé válik a populizmus és annak nyelvezete. Gyakori szereplő lesz a nép a beszédekben, amelynek a kinyilvánított akaratát viszi végbe a populista politikus vagy párt. Ezekon a beszédeken keresztül válik értelmezhetővé és kutathatóvá a jelenség, aminek során három megközelítés nyújthat segítséget.

7.3. A populizmus értelmezési keretei

A populista politika értelmezéséhez tehát a nép és a néphez való viszonyt kell értelmezni. Így vizsgálva a jelenséget, a populizmus mindig is megtalálható volt a pártpolitikában, annak egyik jól elkülönülő, de mégis kölcsönös függőségben álló részét képezi a politikai ideológiák között. Az egyik népszerű felfogás szerint a populizmus „vékony ideológia”, ami a politikai spektrum bármelyik oldalán megjelenhet. A népet bináris kódokban értelmezi: a „tisza emberekkel” áll szemben a „korrupt elit”, ahol a populisták az emberek általános akaratát képviselik (Mudde, 2004: 543). Árnyalja a populizmus ideológiaként való felfogását, hogy amíg a konzervatív, liberális vagy szociáldemokrata ideológiákat képviselő politikusok büszkén vállalják ezeket az eszméket és jelzőként használják magukra, addig – ahogyan ezt megjegyeztük – a populista politikusok vagy pártok nagyon ritkán vállalják a jelzöt.

Egy másik megközelítés szerint a populizmus valójában eszköz, amit a hatalom megtartása vagy megszerzése érdekében használnak a politikában. Az ilyenfajta megközelítés összeköthető az ideológiákkal és emiatt a latin-amerikai populista mozgalmak kiindulópontnak tekinthetők, de a XIX. századi amerikai és orosz populista mozgalmak is jó példák lehetnek. Eszközként az a célja, hogy fentről lefele irányuló mobilizációt indítson el, ami által mozgalmat lehet építeni, és aminek az élén a jól definiálható vezér áll, aki meg akarja változtatni a politikai vagy gazdasági elitet (és a körülöttük levő további eliteket) az általa definiált „nép” számára (Levitsky – Roberts, 2011: 6). Az ilyen populizmus polarizált politikai színteret eredményez, ahol a „nép” és a „népet elnyomó” erők szembenállása lesz megfigyelhető. Ebben a felállásban a populista erők valódi demokratáknak (és nem populistáknak) láttatják magukat, akik a nép által érzékelt sérelmeket öntik politikai cselekvésbe.

A populizmus harmadik – Európában egyre népszerűbb – felfogása szerint a populizmust nem szabad ideológiaként értelmezni, mert a mindennapok populizmusa többretű, ami nem illeszthető az ideológiák sorába, de nem is eszköz, mert a célját tekintve strukturális és stratégiai folyamatokban érhető meg. A strukturális folyamat alatt legitimációs keretet, valamint politikai stílust és hangulatot találunk (Canovan, 1999: 3). Ezek fogalmazzák meg a stratégiai célt, aminek megvalósításában populizmust használnak a politikusok. Eszerint a populizmus sajátos kommunikációs stílus, amire populista politikai kommunikációként is hivatkozhatunk (ld. Aalberg et al., 2017). Ezzel a megközelítéssel a politikai kommunikáció kutatási területén

tudjuk vizsgálni a populizmust, ahol a verbális jellemzők mellett megjelennek a nonverbális elemek is, amilyen pl. az öltözködés vagy a nyelvhasználat, vagyis mindaz, amivel kifejeződik az emberekkel való közelségük, az „egy vagyok közületek”, a „nem az elit tagja” üzenetek (ld. Jagers – Walgrave, 2007). Ebben az értelemben a populista politika nem pusztán a populista pártok és politikusok sajátja lesz, hanem minden olyan politikai szereplőé, aki hajlandó képviselni ezt a stílust. A ma politikusaitól pedig nem áll távol ez a stílus. Tipikus példaként említhető a bulvár típusú politizálás, aminek célja a közérthetőség, de magában rejtje annak a lehetőségét, hogy a közérthetőség leegyszerűsítésbe csap át, aminek eredményeként sokszor egymondatos, gyakran magával ragadó válaszokat kínál összetett jelenségekre a politikus.

7.4. Az üres populizmus

A stílusként értelmezett populizmus tehát könnyen abba az irányba vezetheti az elemzőket, hogy kijelentsék, minden politikus egyben populista is. Egy politikai vagy választási kampány valóban hemzseg azoktól az eseményektől, amikor a politikusoknak közérthetően, egyszerűen és magával ragadóan kell beszélniük a valóságban összetett ügyekről. Ezek a helyzetek olykor a pragmatikus politikusokat vagy pártokat is a populista politikai kommunikáció irányába vezetik. Vajon kijelenthetjük, hogy minden politikus populista? Benjamin Krämer alternatív választ javasol erre a kérdésre. Szerinte a populizmus normál megjelenése nem a populista pártok és politikusaik kommunikációjában keresendő, hanem a nem populistának tartott pártokat kell populistaként kezelni, amitől ideológiai szempontból neutrális stílus lesz a populista politikai kommunikáció (Krämer, 2014: 48). Ez a felfogás elfogadja, hogy adódnak olyan helyzetek, amikor a pártok és politikusaik valóban egyszerű válaszokat adnak összetett kérdésekre. Ennek ellenére mégsem mondhatjuk azt, hogy minden politikus populista, pusztán azt, hogy minden politikus eszköztárában megtalálható a populista kommunikációs stílus, amit saját vérmérséklete szerint használhat.

Az így megragadott populizmus rokonságot mutat Jan Jagers és Stefaan Walgrave holland kutatók által megfogalmazott *üres populizmus* kifejezéssel, amit ideológiamentesnek tekintenek és kommunikációs stratégiájában a népre, mint üres jelölőre hivatkozik. Az üres jelölő nem állandó ürességet jelent, hanem a kommunikációs tartalom segítségével tetszőlegesen definiált népet (Jagers – Walgrave, 2007: 323). Emiatt lesznek eltérő jellemvonásai a populizmusnak a különböző országokban és emiatt lesz megtalálható a politikai paletta bármelyik oldalán. Az így értelmezett populizmus nyelvezetében igen gyakran megjelenik a „többség” (olykor a „csendes többség”), akinek a nevében felszólalnak a politikusok. Az így megalkotott tábor már befogadó lesz az „ők” és „mi” kettőség kezelésére, ahol a „mi” mindig a jót képviselik, amíg az „ők” a többség ellen cselekednek vagy terveznek cselekedni, legyen az bevándorló, az Európai Unió vagy az USA, a hagyományos elit tagja vagy ellenzéki. Az „ők” és „mi” viszonyokon keresztül válnak értelmezhetővé különféle tartalmak az emberek számára. A nép tehát az aktuálpolitikai diskurzusok tartalmában nyeri el a definícióját. Kutatási módszereket tekintve a diskurzuselemzés és a tartalomelemzés az a két módszer, amivel leírhatóvá válik a populista politikai kommunikáció. Ezek a kutatási módszerek a populista kommunikáció tartalmát és a lehetséges hatását tanulmányozzák a kommunikátor és a közönség, valamint az ellenfelek relációjában. Segítségükkel válik értelmezhetővé az „üres jelölő” értelmezési kerete.

7.5. A populizmus arcai

Az eddigiek alapján megállapíthatjuk tehát, hogy a populizmusnak különböző megjelenései vannak. Más lesz országról országra, de politikai oldalak között is eltérhet, ahogy arról sem szabad megfeledkezni, hogy másképpen fogja használni a populizmust az, akinek meggyőződése, hogy csakis ezzel a stílussal lehet az emberek figyelmét felkelteni, valamint az, aki szerint különféle módokon lehet az emberekhez szólni. Azaz, nem mondhatjuk azt, hogy Emmanuel Macron populista stílusa megegyezik Marine Le Pen stílusával, vagy az Öt Csillag Mozgalom és az Északi Liga populizmusa azonos lenne, ahogyan a Fidesz, a Jobbik, az MSZP és más pártok stílusa sem azonos Magyarországon. Ha közös jellemzőt keresünk, akkor a pártokat leíró funkciók ugyan összekötik a példákban felsorolt csoportokat és politikusokhoz kötődő szervezeteket, de egészen más megvilágításba kerül a vizsgálatuk, ha azt nézzük meg, hogy milyen struktúrák mentén képzelik el a népet (és velük az államot, a gazdaságot, a kultúrát stb.) és milyen stratégiai kommunikációt, azaz milyen populista politikai kommunikáció részciókat követnek ennek eléréséhez. A hatásokat tekintve másfajta eredményeket fogunk találni a társadalmi és a politikai rendszer alrendszerében az eltérő populista nyelvezeteknek köszönhetően.

A populizmusnak tehát nem fajtáit különböztetjük meg, mert a rendelkezésünkre álló tudás nem teszi lehetővé a különböző stílusban megfogalmazott populista üzenetek magabiztos szétválogatását, de az eltérő elképzelések megkülönböztethetők egymástól. Három ilyen kommunikációs stílust lehet találni, ezek a *hétköznapi* vagy *mimetikus* populizmus, a *mozgalmár* vagy *társadalomformáló* populizmus és a *demagóg* vagy *transzformáló* populizmus. A hétköznapi populizmust folytató politikusok a különféle kommunikációs stílusok között válogatva váltanak néha a populista nyelvezetbe. Jellemzően a kampányokban figyelhető meg, leegyszerűsítő magyarázatokkal bír, míg a népről általánosságban beszél. Használatának okát a bulvár nyelvezet elterjedésére és a politikában rutinból alkalmazott kommunikációs sablonokra lehet visszavezetni. További jellemzője, hogy a bulvár nyelvezet és a sablonok használata megújítható, amely újításokat egymástól másolják a politikai szereplők. A hétköznapi vagy mimetikus populizmus valójában a politikai kommunikáció és a pártrendszer közötti kapcsolatra mutat rá, de kevés eséllyel befolyásolja a politikai rendszer működését.

A *mozgalmár* vagy *társadalomformáló* populizmust akkor látjuk használatban, amikor parlamenten kívüli vagy parlamentben levő, de kevés képviselővel rendelkező pártok azon fáradoznak, hogy, hogy növeljék a szavazóbázisukat és emiatt a figyelemfelkeltés változatos módjait használják, így például a populista nyelvezetet is. Az „ők” és „mi” szembeállítás visszatérő motívum, ahogy a nép folyamatos definiálása is. Az ilyen pártok sokszor a politikai szélsőségek között lesznek megtalálhatók és gyakran beazonosítható egy vezér, aki köré felépül az egész stílus. Az sem kizárt a politikai jobboldalon, hogy a nacionalizmus ideológiájával keveredik a populista stílus, míg a baloldalon a globalizációellenességgel (de a globalizáció kritikája a jobboldalon is megjelenhet) és tökeellenességgel párosul. Az ilyen populizmus egyik jellemzője, hogy a nagy pártok által ki nem mondott vélt vagy valós társadalmi, gazdasági vagy politikai sérelmeket artikulálják, majd ezeket végtelenül leegyszerűsítő szlogenekre fordítják.³⁴ A társadalomban meglévő törésvonalakat emelik ezzel politikai szintre, aminek következtében más politikai pártoknak is állást kell foglalniuk az új ügyek kapcsán. A mozgalmár populizmus a választási kampányokon túl is használja a populista nyelvezetet, amit jellemzően mozgósításra, a tábor egyben tartására és növelésére használ. Az új törésvonalak és egyben az ilyen pártok tartóssága azon múlik, hogy mennyiben sikerül cselekvésre kényszeríteniük a többi

³⁴ Ld. Donald Trump a 2016-os elnökválasztásban használt „Make America Great Again” szlogent vagy Magyarországon a Jobbik több kampányában is feltűnt „Húsz évet húsz évért!” szlogent.

pártot, megjelenik-e az adott nyelvezet a napi politizálásban is és visszaköszön-e az egyes szakterületekre adott válaszokban.³⁵

A felsorolásban az utolsó a *demagóg* vagy *transzformáló* populizmus. Ez a populizmus nem csak a nyelvezetben figyelhető meg, hanem rendszerformáló jelleggel is bír. Jellemzően a hatalom közelében levő pártoknál figyelhető meg, amelyek hatással tudnak lenni a döntésekre akár ellenzékben, akár kormánypártként.³⁶ A populista politikai kommunikáció már nem csak az egyszerűsítő nyelvezetben lesz jelen, hanem az irrealitások és féligazságok is helyet kapnak a retorikában. A politikai demagógia válik meghatározóvá, amit a populizmushoz hasonlóan, nem szívesen használnak a politikusok önmagukra nézve, mivel nem tekintik pozitív kifejezésnek.³⁷ A demagóg populizmus maximalizálja a rá irányuló figyelmet, amivel kevesebb figyelem jut az ellenfelekre. Kisajátítja a politikai napirendeket, minden témát a saját szűrőjével lát el. A demagóg populizmus több, mint a hétköznapi vagy mozgalmár populizmus, mivel nem kizárólag a pártrendszert vagy a törésvonalakat szabja át, hanem kellő erővel az állami és társadalmi berendezkedést is képes lehet formálni.³⁸

A populista stílus három arcának eltéréseit a következő táblázat foglalja össze.

	Hétköznapi (mimetikus) populizmus	Mozgalmár (társadalomformáló) populizmus	Demagóg (transzformáló) populizmus
Pártok jellege	intézményesedett, akár pragmatikus is	új pártok, parlamenten kívüliek vagy kis, esetleg közepes parlamenti jelenléttel bíró pártok	nagy parlamenti jelenléttel rendelkező ellenzéki pártok vagy kormányalkotó pártok
Alkalmazás területe	kampányok	permanens kampányok	kormányprogramokban vagy „árnyékkormány” programjaiban
Részcél	korábban kiérdemelt figyelem újbóli felkeltése	a tábor megtartása, új követők bevonása	figyelem maximalizálása, ellenfelekre irányuló figyelem minimalizálása
Hatása	pártrendszerre (egymás kommunikációs technikáinak másolása)	politikai rendszerre és társadalmi csoportokra (új törésvonalak kialakítása)	állami és társadalmi rendszerre (akár a kormányforma megváltoztatását is magába foglalhatja)

1. táblázat. A populista politikai kommunikáció három arca. Forrás: Merkovity, 2018: 116.

³⁵ Ld. Emmanuel Macron globalizáció-párti populizmusát, amit mozgalommá tudott szélesíteni. Hasonló utat járt be a globalizáció-kritikus Beppe Grillo által vezetett Öt Csillag Mozgalom, ami mára az olasz parlament meghatározó párta.

³⁶ Ld. a jelenleg kormányzó lengyel Jog és Igazságosság párt példáját 2007 és 2015 között, amikor ellenzékben volt.

³⁷ Ahogyan az ókorban sem tekintették pozitív szónak. Az ógörög szofisták pl. demagógnak nevezték azt a vezetőt, aki a nép ügyét támogatta.

³⁸ Ld. példaként Venezuelát a „bolivari forradalom” után vagy földrajzi értelemben sokkal közelebről a milosevityi Szerbiát a kilencvenes években.

A táblázatban jelölt populizmusok pusztán elválasztási céllal kerültek megkülönböztetésre. A valóságban ritkán találni olyan példát, amelyik ne tudna több oszlopban is helyet foglalni. Ebben befolyással bírnak az egyes választások után elnyert pozíciók, az aktuálpolitikai események, de akár vezetőváltással kialakított új stílus is. Érdekes longitudinálisan vizsgálni egy-egy pártot vagy politikust, mielőtt behelyeznénk valamelyik csoportba. Bármelyik populizmusról legyen is szó, a populista stílus alkalmas arra, hogy felszínre hozzon olyan témákat, amelyek korábban nem szerepeltek a politikai napirenden, vagy definiáljon, majd folyamatosan újradefiniáljon olyan csoportokat (a „népet”), akik korábban is összetartoztak, de aktuálpolitikai színezetet kap az összetartozásuk a kommunikáció révén. Mindezt a használt nyelvezet alkotta populista stílus tudja megteremteni, ami – ahogyan azt már jeleztük – országunként eltérő, ideológiáktól megkülönböztethető és stratégiaként alkalmazott.

Végezetül, rá kell mutatni arra, hogy a populizmus szoros összefüggést mutat a populáris politikával (*pop-politics*). Mindkettőhöz rugalmasan kell közelíteni, értelmezésükben érdemes ideológiamentes fogalomalkotást alkalmazni. Mindkettőnek a bulvár politikai nyelvezet adja az alapot, de a populizmus esetében visszatérő elem lesz a népre való hivatkozás, amit Jagers és Walgrave az üres populizmus kifejezésben ragadtak meg. Amennyiben ezt a megközelítést követjük, akkor a diskurzusok szándéka és stílusa alapján megkülönböztethetővé válnak a populizmus heterogén jellemvonásai, amit ebben a fejezetben a populizmus három arcának nevezünk. Érzékelhetővé válik a kampányokban alkalmazott populizmus, a mozgósítás szándékával használt populizmus és az a fajta populizmus, amelyik szoros rokonságot mutat a demagógiával és képes formálni a mindenkori rendszert. A populizmus e három megjelenési formája más részcelemeket fogalmaz meg, de végcélja mindegyiknek azonos, a hatalom megszerzése. Ezek fényében a populizmus azt mutatja meg, hogy a politikusok hatalomhoz vezető populista útja több kommunikációs stílus közötti választás eredménye.

7.6. Gyakorlati feladatok

- *Milyen toposzok jelennek meg a populista nyelvezetben?*
- *Melyek az üres populizmus legfontosabb jegyei? Hogyan lehet csoportosítani ezeket?*

7.7. Irodalomjegyzék

Aalberg, Toril, Esser, Frank, Reinemann, Carsten, Strömbäck, Jesper & de Vreese, Claes (szerk.) (2017): *Populist Political Communication in Europe*. New York, Routledge. Doi: 10.4324/9781315623016.

Canovan, Margaret (1999): Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, Vol. 47., No. 1., 2–16. Doi: 10.1111/1467-9248.00184.

Jagers, Jan – Walgrave, Stefaan (2007): Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, Vol. 46., No. 3., 319–345. Doi: 10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x.

Krämer, Benjamin (2014): Media Populism: A Conceptual Clarification and Some Theses on its Effects. *Communication Theory*, Vol. 24., No. 1., 42–60. Doi: 10.1111/comt.12029.

Levitsky, Steven – Loxton, James (2012): Populism and Competitive Authoritarianism: The Case of Fujimori's Peru. In: Mudde, Cas – Kaltwasser, Cristóbal Rovira (eds.): *Populism in Europe and the Americas*. Cambridge, Cambridge University Press, 160–181. Doi: 10.1017/cbo9781139152365.009.

Levitsky, Steven – Roberts, Kenneth M. (2011): Introduction: Latin America's "Left Turn": A Framework for Analysis. In: Levitsky, Steven – Roberts, Kenneth M. (eds.): *The Resurgence of the Latin American Left*. Baltimore, John Hopkins University Press, 1–28.

Merkovity Norbert (2018): *A figyelemalapú politika a közösségi média korában: A politikai kommunikáció lehetséges értelmezése napjainkban*. Budapest, Médiatudományi Intézet.
Mudde, Cas (2004): The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, Vol. 39., No. 4., 542–563. Doi: 10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x.

8. Médiafigyelés módszertana

8.1. Bevezetés

Ebben a fejezetben a hallgató részletes betekintést nyer a média-monitoring lépéseibe. Amellett hogy megismerkedik a médiafigyelési technikák alapjaival, elsajátíthatja azt, hogy hogyan kell megírni egy médiaelemzést. Természetesen minden médiafigyelő és elemző megbízás eseténként eltérhet, így a fejezet célja nem az, hogy megtalálja a médiafigyelés Szent-Grálját. A cél sokkal inkább a hallgató bevezetése a média-monitoring témakörébe, melyre építve, egy esetleges gyakornoki vagy a későbbiekben egy médiafigyeléssel kapcsolatos állás betöltésekor, képes legyen tartalommal teli, saját, önálló táblázatok és beszámolók készítésére. Ez pedig korántsem olyan egyszerű, mint amilyennek hangzik. Hatalmas az a híráradat, mellyel nap mint nap szembekerülhetünk akár munkánk, akár magánéletünk során. Ezek kiszűrése és elemzése komoly feladat. Egy azóta sokat hivatkozott tanulmány 2001-ben összegyűjtötte és tíz különböző csoportra osztotta, hogy milyen hírekkel találkozhatunk (Harcup – O’Neill, 2001: 278-279). A csoportok közt volt ugyanúgy a hatalommal rendelkező szervezetek, személyekről szóló, mint a hírességekről vagy éppen az állatokról szóló pozitív vagy negatív hangvételű történetek kategóriája. A hírek tömkelegébe gabalyodva, média-monitoringot folytatva feltehetjük magunknak azt a kérdést, hogy vajon, minden hírrel találkoztam, ami a vizsgálatomhoz kötődik, vajon kellő mélységű kutatást végeztem. Munkám ezekhez az önreflexiós kérdésekhez igyekszik támpontokat adni és ahhoz segíteni a hallgatót, hogy eredményes munkát végezhesen.

8.2. A média-monitoring fogalma

Az első kérdések egyike, ami a hallgatóban felmerülhet, hogy mi is pontosan a médiafigyelés és mi a jelentősége.

A média-monitoring a médiumok és más kommunikációs eszközök tartalmának vizsgálatát foglalja magába a különböző mérésektől az átfogó elemzések készítéséig. Alapvetően két részből áll: a *figyelési* és az *elemzési* szakaszból (Nyárády – Szeles, 2011: 305). A figyelés – mely kezdetben mindkét szakaszt magába foglalta – valamikor az 1900-as évek végén keletkezett a német–osztrák nyelvterületen már jelen lévő Pressebeobachtung tükörfordításaként. A meghatározásba beleértjük az írott és elektronikus sajtó, továbbá az online médiumok meghatározott szempontok szerinti figyelését. Lényeges, hogy nyilvános médiumokról van szó, melyek a nyilvánosság vállalásával elfogadják a tartalmuk fölötti kontroll lehetőségét is. Az itt ismertetett kontroll nem annak figyelését célozza, hogy az adott tartalom a jogszabályokkal, előírásokkal, etikai s egyéb normákkal egyezik-e. E kontroll szempontja, hogy az állampolgárok, s így a piac résztvevői is az őket bármilyen szempontból érintő információkhoz haladéktalanul hozzájussanak a nyilvános médiumokból (Mikulás, 2005). A média-monitoring során általában a médiahíreket, cikkeket, műsorokat dolgozza fel, nem vonatkozik a reklámokra, hirdetésekre. A monitoring azonban nem csak a publicitások

rögzítését és összegyűjtését jelenti, hanem a kérdésnek megfelelő elemzést is magába foglalja. Legfőképp a vállalkozások PR osztályai foglalkoznak médiafigyeléssel, hiszen így tudják mérni a vállalat kommunikációs tevékenységének hatékonyságát és sikerességét. Ahogy az egy profitorientált vállalkozásnál lenni szokott a fő cél a költséghatékonyság. A vállalati kommunikáció terén ezt pedig a megfelelő mediareprezentációval tudják elérni, így a kreatív és eredményes média-felhasználást tűzik ki célul. Azaz nem mindegy, hogy az adott vállalat, milyen médiafelületen, milyen médiumokban és milyen kontextusban kerül említésre. A médiafigyelés viszont kiterjedhet a partnercégek vagy a konkurencia figyelésére is. Emellett azonban a különböző médiakutató intézetek is folytatnak eltérő méréseket, valamint a politikatudomány is egyre gyakrabban nyúl a médiaelemzések készítéséhez. A politikai kommunikáció egyik szereplőjeként a médiában szereplő politikusi vagy politikai reprezentáció kutatása egyre elterjedtebb. Kutatóként megtudhatjuk, például hogy egy adott párt vagy politikus népszerűsége hogyan függ össze annak médiaszereplésével. Ugyanakkor a pártok is figyelemmel kísérik, nem csak egymás, de a saját megjelenéseit is. Ezzel országos szinten választ kaphatnak arra, hogy jelöltjeik, hol kapnak kevés publicitást, vagy hol van rossz sajtójuk.

Mára már külön médiafigyelő cégek alakultak, melyek kifejezetten a megrendelő igényei szerint végeznek méréseket. Nemzetközi szinten a legnevesebb ilyen cégek: az Egyesült Államokbeli Burrelle's Information Services, a kanadai Bowdens Media Monitoring, az ausztrál Media Monitors Australia, vagy a legrégebbi médiafigyelő vállalkozás: a francia Argus de la Presse. Ezek a vállalkozások mindenekelőtt a hazai nyomtatott és sugárzott média mérésével foglalkoznak, azonban előfordul, hogy külföldi, széleskörű megrendeléseket is elvállalnak. Magyarországon 1876-ban alakult meg a mai Observer³⁹ sajtófigyelő elődje, mely a rendszerváltás után a régióból elsőként csatlakozott a szakma nemzetközi szervezetéhez, a zürichi székhelyű FIBEP-hez (Federation Internationale des Bureaux d' Extraits de Presse). Ezek a cégek a TV, rádió és nyomtatott sajtó elemzések készítése mellett, mára online médiafigyeléseket is vállalnak, melyek nem csak a tradicionális médiumok online változatának mérését, de különböző blogok és a közösségi média oldalak monitorozását is magába foglalják.

8.3. A médiafigyelés

A következőekben bemutatjuk, hogy hogyan lehet elkészíteni egy médiafigyelő dokumentumot, illetve górcső alá vesszük, hogy milyen kérdésekre kell válaszolnia egy médiaelemzésnek. Továbbá ismertetjük a legfontosabb mérőszámokat, melyek segítségével színesebb és professzionálisabbá tehetjük analízisünket.

Első lépésként terveznünk kell. Meg kell határoznunk, hogy mit szeretnénk keresni, mik azok a kulcsszavak, melyek segítségével szelektálunk és válogatjuk meg azokat a híreket, amikkel később foglalkozni fogunk. Bár közhelynek hangzik, de minél alaposabban azonosítjuk és körülírjuk a keresendő kulcsszavakat, annál hitelesebb összképet és pontosabb elemzést tudunk adni a vizsgálatunk tárgyának mediareprezentációjáról, legyen az egy politikai személy, esemény, vagy éppen egy nagyvállalat. Így tehát igyekezzünk, minél több, a vizsgálat tárgyához kötődő kulcsszóval operálni, ezzel is szélesítve keresési találatainkat. Például, amennyiben egy párt sajtójával foglalkozunk, akkor a neve mellett, többek közt annak vezető személyiségeivel, partnereivel vagy konkurenciájával kapcsolatos publikációkra is figyelmet kell fordítanunk. Olyan eseményeket is figyelembe kell vennünk, amik vagy a múltban, vagy a jövőben kapcsolódhattak vizsgálatunk tárgyához ezáltal is szélesítve a találataink lehetőségét.

³⁹ Az Observerről bővebben: <https://www.observer.hu/rolunk/>

Ugyancsak a tervezési szakaszban kell eldöntenünk, hogy mely vagy melyek a monitorozni kívánt médiafelületek. Ezeket az alábbi táblázatban gyűjtöttük össze:

Nyomtatott sajtó	országos napilapok
	heti lapok
	havi lapok
	regionális napilapok
	külföldi lapok
Elektronikus sajtó	kereskedelmi és közszolgálati televízió
	kereskedelmi és közszolgálati rádió
	on-line hírportálok, közösségi média

Ezt követően pedig elindulhat a hírek begyűjtése. A legkézenfekvőbb megoldás természetesen az, ha egy médiafigyelő céget bízunk meg a hírek összegyűjtésére vagy egy fizetős online szolgáltatást veszünk igénybe, amelyek adatbázisaikkal felölelik az online, offline és elektronikus médiatartalmak majdnem mindegyikét, így könnyedén rákereshetünk a kulcsszavainkra, s később külön-külön, listázva olvashatjuk a találatokat. Ez leginkább a nyomtatott sajtóban és a tévében, rádióban elhangzó megjelenések miatt lehet kifizetődő, amelyeket nem tudunk egyszerűen az interneten megtalálni. Ezek a szolgáltatások abból a szempontból is hasznosak, hogy egyaránt biztosított az offline és elektronikus publicisztikák letöltése is. Így az adott lapot nem kell megvinnünk, elég a megjelenés PDF változatát elmentenünk a későbbi részletes jelentés érdekében.

Amennyiben azonban híján vagyunk az időnek és az anyagi forrásoknak, akkor igénybe vehetünk ingyenes online hírkeresőket, de ez hosszabb távon korántsem ajánlott. Végül, de nem utolsó sorban választhatjuk az időigényesebb és jóval macerásabb módszert, a saját, manuális keresést. Ebben az esetben, egy-egy média megjelenés többszöri átnézésére, meghallgatására van szükség. Online keresőprogramnak használhatjuk a Googlet, ahol lehetőségünk van különböző szűrők beállítására, melyet a „speciális keresés” menüpontra kattintva érhetünk el. Ezek közül talán a legfontosabb az „utolsó frissítés”, ahol be tudjuk állítani, hogy a keresési eredményeink az elmúlt egy év, hónap, hét vagy a keresést megelőző 24 óra bejegyzéseit fedjék le. Amennyiben regionális vagy speciális nyelven íródott forrásokra van szükségünk, ezt ugyanúgy be tudjuk állítani a menüpont alatt. Keresett szókapcsolatainkat idézőjelek közé téve a szavak fix sorrendjére tudunk keresni.

Mind a manuális, mind a gépi vagy megrendelt kereséseket követően találatainkat érdemes táblázatba rendezni. Ehhez alapvető táblázatkezelő ismeretekre van szükség, valamint – Windows operációs rendszerek használata esetében – a Microsoft Excelre. Táblázatunk tartalma attól is függ, hogy milyen időtávon folytatjuk a médiafigyelést. Mindazonáltal fejezetünkben igyekszünk egy olyan vázat bemutatni, mely kiindulópontként szolgálhat egy ilyen feladat sikeres végrehajtásához.

Táblázatunkban érdemes oszlopokat szerkeszteni, külön fejléc címeikkel, melyek a begyűjtött forrásaink alapvető tulajdonságaira vonatkoznak. Ennek megfelelően, elsőnek a cikk későbbi felkutathatóságát megkönnyítő adatokat kell rögzítenünk: a *dátumot*, mely megmutatja a cikk keletkezésének pontos idejét; a cikk *címét*⁴⁰, mely a könnyebb azonosítást és a későbbi visszakereshetőséget teszi lehetővé; a *szerző nevét*, akivel – amennyiben szükséges – a

⁴⁰ Online forrásoknál itt érdemes még rögzíteni a forrásunk linkjét.

későbbiekben tudunk konzultálni a cikk részleteiről. Továbbá, fel kell vezetnünk a médium adatait: a médium *nevét*, melynek rögzítése elengedhetetlen annak érdekében, hogy kiszámíthassuk megjelenéseink értékét, valamint egy hosszabb megfigyelési periódust követően lehetőséget biztosít arra, hogy azonosítsuk azt a médiumot, mely a leginkább foglalkozott a vizsgált témánkkal; a médium *típusát*⁴¹, mely megmutatja, hogy például online vagy offline médiumban jelent-e meg a cikk.

Ezek után pedig a cikk tartalmára vonatkozó információkat is rögzítenünk kell: a *terjedelmet*, ahol arra vagyunk kíváncsiak, hogy az adott cikkben belül milyen hosszban értekeznek vizsgálatunk tárgyáról, esetleg csak érintőlegesen kapcsolják egy másik témához. A terjedelem részletes vizsgálata azért is fontos, mert egy hosszabb periódust lezáró összefoglaló bemutatásakor számszerűleg ez tükrözi legjobban a médiareprezentációkat. Tehát nem elég, ha csak azt írjuk be táblázatunkba, hogy az adott cikkben hányszor szerepelt a kulcsszavunk, arra kell figyelni, hogy milyen hosszban írtak róla. Itt feljegyezhetjük az esetleges képi reprezentációk nagyságát, mely által egy sokkal változatosabb elemzést tudunk majd készíteni. A terjedelem mellett, fontos lejegyezni az adott cikk *hozzaállását* is. Ez azt takarja, hogy az adott forrásunk, pozitív, negatív vagy semleges attitűdöt mutat vizsgálatunk tárgyával kapcsolatban. Táblázatunkban helyet kell biztosítanunk a cikk *témájának*, melynél azt kell rögzítenünk, hogy milyen témákhoz kapcsolják kulcsszavainkat. Mindezek mellett létre kell hoznunk egy *megjegyzések* oszlopot is, ahol egyéb információkat rögzíthetünk, mint például azt, hogy az adott médium vagy cikk szakmai beállítottságú-e.

8.4. A médiaelemzés

A táblázat elkészülte után, megkezdhetjük az elemzési fázist, mely a média megjelenésekről készített szöveges összefoglalóban ölt testet. Értelemszerűen ez lesz az az elemzés, melyet vezetőink vagy partnereink felé kommunikálva jelentetünk meg. A témánk médiareprezentációjának egy kivonatát képezi, ugyanakkor tanácsos a korábban elkészített, részletes táblázat mellékelése is. A médiareprezentációt mennyiségi, minőségi szempontok, valamint ezek dinamikus változásának vizsgálatával mérhetjük (Szeles, 1999: 98-101). Az alábbi alfejezetekben Szeles Péter munkája nyomán, csoportosítva és részletezve mutatjuk be a mennyiségi és minőségi elemzés valamint e szempontok változását vizsgáló dinamikus szempontjait.

8.4.1. Mennyiségi szempontok

Amennyiben elemzésünk jellege kvantitatív, tehát mennyiségi megközelítést kíván, úgy vizsgálatunk fő hangsúlya elsősorban a megjelenések számára, megoszlására, illetve százalékos részesedésére fókuszál. Választ kereshetünk többek közt tehát arra, hogy témánk, hány különböző médiafelületen jelent meg, milyen e megjelenések eloszlása, illetve hogy a témával foglalkozó médiakör hány százaléka a teljes sajtópiacnak. Utóbbi esetben azt feltételezhetjük, hogy témánk csak egy vagy kevés számú médiakörön belül nyert publicitást. Ha egy konkrét médiafelületet kell figyelni (pl.: elektronikus hírportálok), akkor rögzítenünk kell, hogy vizsgálatunk tárgya hányszor szerepel a figyelt médiakörön belül, azaz mekkora a sajtómegjelenés száma adott időszak alatt. Továbbá fel kell tüntetnünk, hogy mely lapok foglalkoztak a legtöbbet témánkkal, ezek közt hány százalékban van kifejezetten szakmai érintettség. Amennyiben nem online médiafelületet figyelünk, fontos elemzésünkbe

⁴¹ Konkrét besorolási kategóriáért lásd az 1. táblázatot.

belefoglalni a megjelenések hatókörét, azaz milyen lapokban kap több publicitást a témánk: regionális, helyi, vagy esetleg országos. A megjelenések mennyiségi szempontjai közé tartozik annak a vizsgálata is, hogy rögzítsük az MTI-hírek, újságírói névvel ellátott, esetleg szerkesztőségi cikkek számát, megoszlását és rendszerességét is. Azaz, hogy kik foglalkoztak témánkkal csupán elvétele, illetve kik tárgyalták ki azt többször. PR-osként természetesen ez a későbbiekben az egyes újságírókkal vagy szerkesztőségekkel való könnyebb kapcsolatfelvételt segíti, általánosságban véve azonban választ ad arra, hogy mely felületeken milyen a témánk fogadtatása. Továbbá figyelemmel kell követnünk, hogy mekkora terjedelemben foglalkoznak a figyelt témakörrel, azaz a fel-és megemlítésének⁴² számával kapcsolatban mennyi volt a rövidhír, az említés vagy a hosszabb részletezés.

Kvantitatív elemzés készítésekor, a fenti kérdések megválaszolásához érdemes táblázatokat, illetve grafikonokat készíteni. Ugyanakkor különböző mérőszámok használatával növelni tudjuk elemzésünk validitását és összehasonlíthatóságát. Alapvetően a mérőszámok három fajtáját különíthetjük el attól függően, hogy a vizsgálat, mely elemére vonatkoznak. Ezek közül a legfontosabbak (Papp, 2009: 15-26.):

- médiumokra vonatkozó mutatószámok: a hozzáférhetőség, az olvasottság, a nézettség és a közönségarány.
- kampányra vonatkozó mutatószámok: a nettóelérés, a gyakoriság, az affinitás, az affinitásiindex, a bruttó elérés, és a bruttó kontaktusszám.
- költséghatékonyságra vonatkozó mutatószámok: az ezer fő elérési költség.

8.4.2. Minőségi szempontok

Munkánk azonban nem feltétlen kvantitatív, de kvalitatív, azaz minőségi elemzési jelleget is ölthet. Ekkor már nem a *mennyi* vagy *hány* kérdésekre keressük a választ, hanem sokkal inkább a *milyen* vagy *melyik* kérdőszavakra adott válaszok érdekelnek bennünket. Itt a médiaelemzés egy sokkal szubjektívebb részéhez érkezte egyesek úgy vélhetik, hogy elemzésünk korántsem elég megbízható. Mindazonáltal, egyszerűsége törekedve és kellő magyarázattal, valamint több elemző bevonásával növelhetjük munkánk validitását. Utóbbira, egyetemi hallgatóként vajmi kevés esély áll rendelkezésre, hiszen például egy szakdolgozat megírásakor egy hallgató, témavezetőjén kívül nem feltétlenül vonhat be külső elemzőt. Munkájának önálló munkának kell lennie. Ezért elemzésünk megkezdése előtt érdemes kellő pontossággal megadni a szubjektív értékek mögötti tartalmat, azaz definiálni kell, hogy milyen szavaknak, kifejezéseknek, milyen jelentést tulajdonítunk. Ezzel tehát a kvalitatív elemző egyben fordító is, hiszen arra fókuszál, hogy az adott cikkben a vizsgálat tárgya milyen interpretációt kapott.

Megállapítja, hogy az adott témakör interpretálásában a teljes sajtómegjelenésen belül hány negatív, pozitív és közömbös /tárgyilagos/tényszerű hangvételű írás, témaköremlítés található és milyen ezek megoszlása. Rögzíti, hogy mely szerkesztőség/újságíró esetében rendszeres a pozitív/negatív/közömbös vélemény. Keresi a pozitív és negatív értelmezések kiugró eseteit, azaz hogy hol tapasztalható sajtótámogatás vagy szimpatizáló attitűd; vagy épp ellenkezőleg: hol figyelhető meg sajtótámadás, ellenséges attitűd a témához, illetve az ahhoz köthető személyekhez. Mindazonáltal vizsgálhatja a témakör vezető személyiségeinek szereplését az adott sajtómegjelenésen belül: pozitív, negatív, tárgyilagos minősítés szerint (Szeles, 1999: 99-100).

⁴² A fel- és megemlítések elkülönítendőek, ugyanis, míg a felemlítések témánkat közvetett módon, hivatkozásként érintik, addig a megemlítések konkrét direkt hivatkozások.

Emellett kvalitatív elemzési körökhöz tartozik a tematikus elemzés mely során a kutató, a vizsgálat tárgyához kapcsolódó egyéb témákat összegzi, rendszerbe építi és jelentéssel ruházza fel. A tematikus elemzés kapcsán a kódolás hierarchikus szemléletet tükröz, vagyis a tágabb értelmű témáktól kerülünk az egyre szűkebb témák feldolgozásáig. Az eljárás magában foglalja: az elsődleges témák azonosítását, ezek kezdeti kódolását (címekkel való ellátását), a kezdeti vázlat megszerkesztését, a vázlat kidolgozását (specifikusabb, akár több szintű altémák meghatározását) és végül az értelmezést. A végleges vázlatunk nem más, mint a vizsgálatunk tárgyához kapcsolódó témákból álló mátrix. Ennek elkészülte után össze kell vetni az eredeti adatsor elemeivel önellenőrzés céljából. Ezt a folyamatot feltétlenül el kell végezni, hiszen ilyenkor akár új értelmezési szempontok merülhetnek fel. Ezután kezdődhet meg az értelmezési folyamat, melyet a végleges témákat rangsorolt vázlat alapján lehet kivitelezni (Braun & Clarke 2006).

8.4.3. Dinamikus szempontok

A dinamikus elemzési szempontok a jórészt már az előzőekben megismert mennyiségi és minőségi adatok változásának vizsgálatára fókuszál. Azaz arra vagyunk kíváncsiak, hogy az eltelt idő alatt, hogyan változtak a fent megismert adatok. Például: hogyan nőtt vagy csökkent a témánk publicitása, tapasztaltunk-e eltérést a publicitás számában bizonyos időközökön vizsgálva (havonkénti összehasonlítás), hogyan változott a témánk szubjektív értékelése az idő függvényében. Mint érzékelhető elemzésünk ekkor a folyamatra fókuszál, az eltelt idő által keltett változásokra. Természetesen egy új hír megjelenésével témánk publicitása növekszik, ugyanakkor elemzésünkben nem csak az ezt kiváltó okokra kell kitérnünk, de azonosítanunk kell a leggyengébb és legerősebb időszakokat. Egy hosszabb kutatás készítésekor a változások tartósságát is elemezhetjük, ezáltal képet kapva egy jelenség hatásáról. A változások nyomon követését és ábrázolását grafikonok segítségével készítsük el.

8.5. Összefoglalás

A politikai kommunikáció háromszögének egyik kulcsszereplője a média. Legyen szó egy társadalmi jelenségről vagy egy technikai innovációról, a publicitás alakulásának figyelése és elemzése válaszul szolgálhat a mindenkor közönséget, azaz az állampolgárokat hírekkel kiszolgáló média működési mechanizmusaira. A média-monitoring két elkülöníthető részből áll: a médiafigyelésből és a médiaelemzésből. A médiafigyelés esetében a kutató jól körülhatárolt kulcsszavak alapján figyelni és válogatja ki a vizsgálat tárgyát érintő cikkeket, bejegyzéseket és bármilyen publicitást az adott médiakörből vagy médiakörökből. Ezeket táblázatba foglalva rögzíti, későbbi elemzés céljára előkészíti. A médiaelemzés során a kutató többféle szempont szerint elemezheti adatait. Kvantitatív elemzést készítve munkája a téma mennyiségi szempontok szerinti feldolgozására fókuszál. Kvalitatív elemzést végezve a fókusz a minőségi szempontok felé tolódik. Ezek mellett, hosszabb elemzés végzésekor, célszerű táblázatok és grafikonok használatával a folyamatok dinamikáját is bemutatni.

8.6. Gyakorlati feladatok

- *Mi a média-monitoring?*
- *Milyen szempontok alapján kell elkészíteni egy médiafigyelő táblázatot?*
- *Mi a média-monitoring?*

- *A versenyszférában, mely területeken hasznosítják leginkább a média-monitoringot?*
- *Milyen szempontok alapján kell elkészíteni egy médiafigyelő táblázatot?*
- *Milyen médiafelületekről készíthetünk gyűjtést?*
- *Hogyan tudunk részletes keresést végezni a Google keresővel?*
- *Miért fontos a jól körülhatárolt, definiált kulcsszavak használata?*
- *Mi a különbség a kvalitatív és kvantitatív elemzési szempontok között?*
- *Hogyan növelhető kutatásunk validitása, különös tekintettel a minőségi elemzések terén?*
- *Milyen sajátosságai vannak a tematikus elemzésnek?*
- *Milyen dinamikus szempontokat vehetünk figyelembe egy médiaelemzés készítése során?*

8.7. Felhasznált és ajánlott irodalom

- Braun, Virginia – Clarke, Victoria (2006): Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3., No. 2. 77-101. pp.
- Harcup, Tony, – O’Neill, Deirdre (2001): What is News? Galtung and Ruge Revisited. *Journalism Studies* Vol. 2., No. 2. 261–280. pp.
- Mikulás Gábor (2004): A hírfigyelők üzlete. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás Könyvtár és Információtudományi Szakfolyóirat*, Vol. 52., No. 3., Elérhető: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3874&issue_id=460Papp 2009
- Nyárády Gáborné – Szeles Péter (2011): *Public Relations*, Budapest, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zártkörűen Működő Részvénytársaság a Sanoma company,
- Papp János (2009): *Média-és reklámkommunikáció tervezése*, Gödöllő, SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Marketing Intézet,
- Stokes, Jane (2008): *A média- és kultúrakutatás gyakorlata*, Budapest-Pécs, Gondolat Kiadó
- Szeles Péter (1999): *Public Relations a gyakorlatban*, Budapest, Geomédia Kiadói Rt.